

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

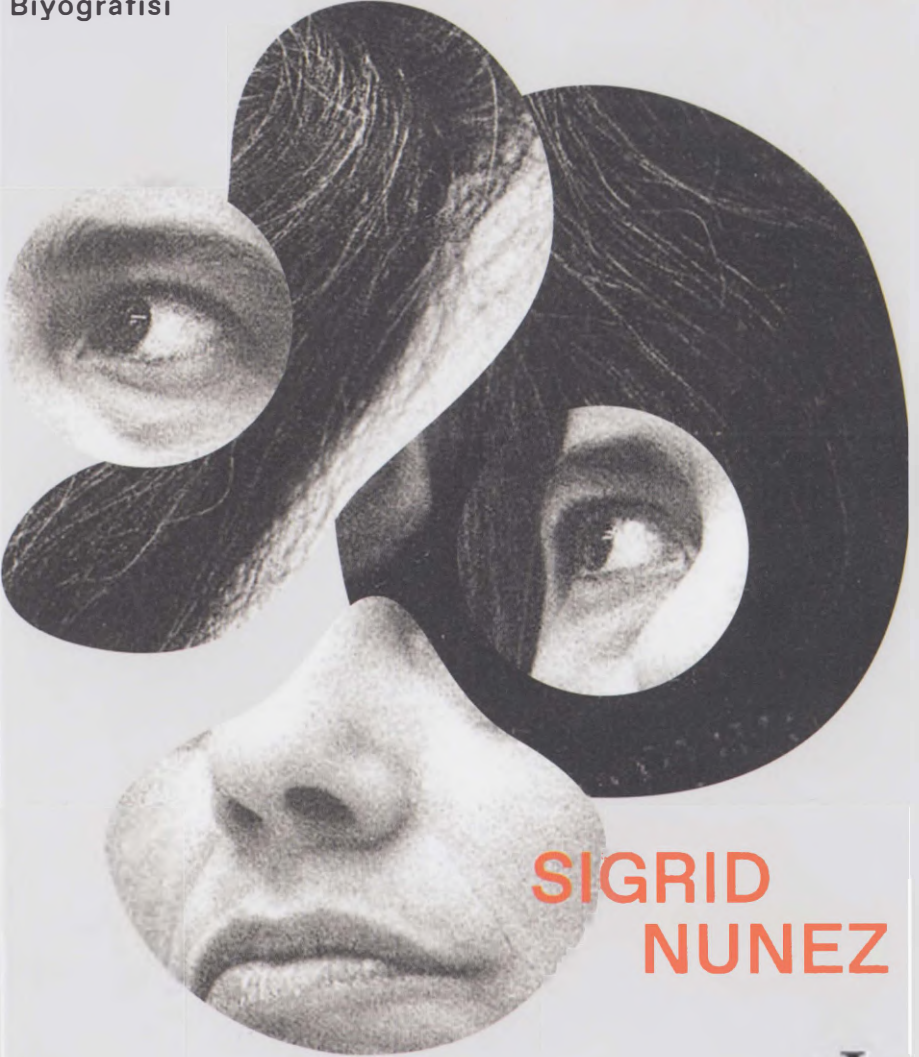
Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

DAİMA SUSAN

Bir
Susan Sontag
Biyografisi

SIGRID
NUNEZ

Çeviri
Ayça Sabuncuoğlu

Daima Susan

Bir Susan Sontag Biyografisi

Orijinal Adı: *Sempre Susan*

Yazar: Sigrid Nunez

İngilizceden Çeviren: Ayça Sabuncuoğlu

Yayın Yönetmeni: Aslı Tunç

Yayıma Hazırlayan: Şebnem Soral Tamer

Editör: Olcay Mağden Ünal

Kapak Tasarım: Dilara Şebnem Esendemir-Sömeştr Studio

Sayfa Tasarım: Nurhan Seyrekbasan

1. Baskı: Ocak 2021

ISBN: 978-625-799-415-6

© Sigrid Nunez, 2011

Bu eser, yayıncının yazılı izni olmadan çoğaltılamaz.

Bu kitabın Türkçe yayım hakkı Akcalı Telif Hakları Ajansı aracılığıyla alınmıştır.

© Epsilon Yayınevi Ticaret ve Sanayi A.Ş.

kafkakıtap* Epsilon Yayınevi Tic. ve San. A.Ş.'nin tescilli alt markasıdır.

Baskı ve Cilt:

Dörtel Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.

Zafer Mah., 147. Sok., No: 9-13/A

Esenyurt/İstanbul

Tel: (212) 565 11 66

Sertifika No: 40970

Yayımlayan:

Epsilon Yayınevi Ticaret ve Sanayi A.Ş.

Osmanlı Sok., No: 18/4-5 Taksim/İstanbul

Tel: (212) 252 38 21 Faks: (212) 252 63 98

İnternet Adresi: www.kafkakıtap.com

E-posta: kafka@kafkakıtap.com

Sertifika No: 49067

***DAİMA* SUSAN**

BİR SUSAN SONTAG
BİYOGRAFİSİ

SIGRID **NUNEZ**

Çeviri
Ayça Sabuncuoğlu

Bir yazı kampına ilk gidişimdi ve artık hatırlamadığım bir nedenden ötürü, varmam gereken tarihi ertelemek durumunda kaldım. Geç gelmenin mazur görülmeyeceğinden endişeliydim. Ama Susan bunun kötü bir şey olmadığına ısrar etti. “Herhangi bir işe bir kuralı çiğneyerek başlamak her zaman iyidir.” Ona göre, geç gelmek *kuraldı*. “Geç kalmaktan endişe ettiğim tek şey uçak ya da operadır.” İnsanlar her zaman onu beklemek zorunda kalmaktan yakındıklarında, mahcup olmazdı. “Düşünüyorum da, insanlar yanlarında okuyacak bir şeyler getirecek kadar zeki değillerse...” (Ama birtakım insanlar haber verdiklerinde ve sonunda Susan onları beklemek zorunda kaldığında, memnun olmazdı.)

Benim titiz dakikliğim sinirine dokunabiliyordu. Bir gün onunla öğle yemeğine çıktığımızda, işe dönmekte geç kalacağımı fark edince masadan fırladım, o da dalga geçti: “Otur yerine! Dakikası dakikasına orada olmak zorunda değilsin. Bu kadar gurursuz olma.” *Gurursuz* en sevdiği kelimelerden biriydi.

İstisnailik. Üçümüzün –Susan, oğlu, ben– aynı evi paylaşması gerçekten iyi bir fikir miydi? David’le benim kendi evimize geçmemiz gerekmez miydi? Susan, David’le ben çocuk sahibi olsak bile,

hep beraber yaşamaya devam etmememiz için bir neden göremediğini söyledi. Gerekirse hepimize seve seve bakacağını da ekledi. Ben şüphelerimi dile getirdiğimde ise şöyle dedi: “Bu kadar geleneksel olma. Kim demiş başka herkes gibi yaşamamız gerektiğini?”

(Bir keresinde, St. Mark's Place'te, ayrıksı görünüşlü iki kadını işaret etti, biri orta yaşlı, diğeri yaşlıca, ikisi de çingeneler gibi giyinmişti ve uzun, dalgalı saçları ağarmıştı. “Yaşlı bohemler,” deyip şaka yollu ekledi: “Bizim otuz yıl sonraki hâlimiz.”

Otuz yıldan fazla oldu ve o öldü, artık bohemlik de kalmadı.)

Tanıştığımızda kırk üç yaşındaydı, ama bana çok yaşlı göründü. Bu kısmen benim yirmi beş yaşında olmam ve o yaşta kırkın üzerindeki herkesin bana yaşlı görünmesi yüzündendi. Ama bir nedeni de radikal mastektomiden sonra sağlığına yeniden kavuşmakta olmasıydı. (Kuralı çiğne: Tavsiye edilen rehabilitasyon egzersizlerini yapmayı reddettiği için hastane personeli onu azarladığında, cana yakın bir hemşire kulağına şöyle fısıldamıştı: “Happy Rockefeller da onları yapmazdı.”) Cildi solgundu, saçı ise... beyaz tutamın gerçek saç renginden kalma tek parça olduğu barizken, bunca insanın o tutamı onun ağarttığını sanması beni her zaman şaşırtacaktı. (Kuaforün biri saçının bir bölümünü boyasız bırakmanın daha doğal görüneceğini önermişti.) Kemoterapi olağanüstü kalın, siyah saçlarının tamamını olmasa da çoğunu inceltmişti, ama sonradan çıkan saçlar çoğunlukla beyaz ya da kırdı.

Yani, tuhaf bir şey: İlk karşılaştığımızda, ben onu tanıdıkça görüneceğinden daha yaşlı görünüyordu. Sağlığına kavuştukça giderek daha da gençleşti ve saçını boyamaya karar verdiğinde çok daha genç görünür oldu.

1976 ilkbaharıydı, Columbia'da Güzel Sanatlar Yüksek Lisansımı bitirmemden neredeyse bir yıl sonra, 106. Batı Caddesi'nde oturuyordum. 106. Cadde ile Riverside Drive'in köşesinde otu-

* Meme kanserinde, memenin tamamının ve koltukaltı lenf bezleri in alınması. (ç.n.)

ran Susan'ın, hastalığı sırasında birikmesine izin verdiği bir yığın cevapsız mektup varmış ve artık bunları halletmek istiyormuş. Bazı arkadaşlarından, *The New York Review of Books*'ün editörlerinden, ona yardım edebilecek birini tavsiye etmelerini istemiş. Üniversite ile lisansüstü eğitim arasında *Review*'da yardımcı editör olarak çalışmıştım. Editörler daktiloyla yazabildiğimi ve yakında oturduğumu biliyorlardı, o yüzden beni aramasını önermişler. Tam da o zamanlar aradığım türden ufak tefek bir işti: Yazılarımı engelleme ihtimali olmayan türden.

Riverside Drive, 340 numaraya gittiğim ilk gün hava güneşliydi ve daire –bir sürü büyük penceresi olan bir çatı katı– göz kamaştıracak kadar aydınlıktı. Susan'ın yatak odasında çalıştık, o ya odayı arşınlayarak ya da yatağında yatarak dikte ederken, ben onun masasında muazzam *IBM Selectric* daktilosuyla yazıyordum. Oda, dairenin geri kalanı gibi, sade bir biçimde döşenmişti; duvarlar beyaz ve boştu. Sonradan açıkladığı gibi, burası onun çalıştığı yer olduğundan, etrafında olabildiğince beyaz alan istiyor ve odada kitap bulundurmamaya çalışıyordu. Aile ya da arkadaş fotoğrafları hatırlamıyorum (aslında, o dairenin herhangi bir yerinde böyle fotoğrafların sergilendiğini anımsayamıyorum); bunun yerine, onun edebî kahramanlarından bazılarının (yayıncıların tanıtım paketlerinde gelen türden) birkaç siyah-beyaz fotoğrafı vardı: Proust, Wilde, Artaud (seçme yazılarından oluşan bir cildin editörlüğünü yeni bitirmişti), Walter Benjamin. Dairenin başka yerlerinde eski film yıldızlarının birtakım fotoğrafları ve ünlü eski siyah-beyaz filmlerden kareler vardı. (Bunlar, anımsadığım kadarıyla, önceden New York Tiyatrosu'nun, 88. Cadde ile Broadway'in köşesindeki repertuar tiyatrosunun lobi-sini süslemişti.)

Üzerinde bol bir dik yakalı bluz, kot pantolon, ayaklarında da Ho Chi Minh tarzı lastik parmak arası terlikler vardı, sanırım bunları Kuzey Vietnam'a yaptığı gezilerin birinden getirmişti. Kanseri yüzünden sigarayı bırakmaya çalışıyordu (çalışıp başaramayacak ve yeniden çalışacaktı, tekrar tekrar). Bir kavanoz

mısır çerezini bitirdi, üç litrelik bir damacanadan lıkır lıkır su içerek hepsini mideye indirdi.

Mektup yığını göz korkutucuydu; halletmek saatler alacaktı, ama ilerlememizi saçma bir şekilde yavaşlatan şey telefonun sürekli çalmasıydı, her çaldığında da Susan açıp sohbet ediyordu (bazı durumlarda uzunca bir süre), bu sırada ben orada oturmuş bekliyor ve tabii ki onu dinliyordum, bazen de oğlunun ilgi çekmeye çalışan iri Alaska kurdunu okşuyordum. Arayanların çoğu isimlerini bildiğim insanlardı. Birçok insanın onun kanser haberine tepki verme biçimi karşısında dehşete kapıldığı sonucunu çıkardım. (Henüz bilmesem de, çoktandır “Metafor Olarak Hastalık” denemesi için fikirler geliştiriyordu.) Arayanlardan birine kanseri “yayılmacı illet” diye tarif ettiğini hatırlıyorum. Birkaç kişiye söylerken duydum, Lionel Trilling ve Hannah Arendt’in yakın tarihli ölümleri onu “öksüz kalmış gibi” hissettirmiş. Birisinin Trilling hakkında, muhtemelen yıllardır karısını becermediği için kanser olmasına şaşmamalı, dediğini aktarırken öfkeden köpürüyordu. (“Üstelik bu bir *akademik* konuşmaydı.”) İtiraf etmek hiç hoşuna gitmese de bunu cesurca yaptı: Kanser olduğu söylendiğinde ilk düşüncelerinden biri “Yeterince seks yapmadım mı?” olmuş.

Bir keresinde, arayan oğluydu. Benden bir yaş küçük olan David, Amherst’ten ayrılmış, geçenlerde okula geri dönmüştü ve halen Princeton’da ikinci sınıf öğrencisiydi. Aslında okulda kalacak yeri vardı, ama haftanın büyük bölümünü annesinin yanında geçiriyordu. Onun (yakında bizim olacak) yatak odası annesininin hemen yanındaydı.

Susan çalışmaktan sıkıldı. Sadece birkaç mektubu hallettikten sonra, yemek molası vermemizi önerdi. Onun peşinden dairenin öbür ucuna gittim, kitaplarla kaplı koridorlardan geçtik, yemek bölümündeki uzun, zarif ahşap masa ve ona uygun ahşap sıralara (bir Fransız çiftliğinden gelme eski bir masa olduğu bilgisini verdi), bir de arkasındaki duvarda asılı olan çerçeveli, klasikleşmiş bir Olivetti afişine (“*la rapidissima*”) hayran kaldım.

Yemek masası genellikle kitaplar ve kâğıtlarla kaplı oluyor, yemeklerin çoğu mutfakta, birisinin laciverte boyadığı ahşap bir tezgâhta yeniyordu.

Ben tezgâhın yanındaki taburede utana sıkıla otururken, o bir kutu Campbell's marka kremalı mantar çorbası ısıttı. İçine bir kutu da süt ekleyince iki kişiye yetecek kadar çıktı. Bu kadar hoşsohbet olması beni şaşırttı. *The New York Review*'ün hiyerarşik dünyasına alışkındım, editörleri personelle asla sohbet etmezlerdi. O gün, dairenin eski kiracısının, arkadaşı Jasper Johns olduğunu öğrendim; birkaç yıl önce Johns başka bir yere taşınmaya karar verdiğinde, Susan kira kontratını devralmıştı. Ancak, ne yazık ki, kalmasına izin verileceğini sanmıyordu; binanın sahibi bu daireyi kendine istiyordu. Susan'ın burayı neden elinde tutmak istediği belliydi: Savaştan önce yapılmış güzel bir binada büyük, iki yatak odalı bir çatı katı... Anımsadığım kadarıyla kelepirdi de, ayda 475 dolar civarı. Muazzam oturma odası olduğundan daha da büyükmüş gibi geliyordu, çünkü içinde çok az eşya vardı (öyle ki hafifçe yankı yaptığı bile oluyordu). Ama en çok manzarayı özleyeceğini söyledi: Nehir, günbatımları. (O harika manzara dışarıdan daha da güzel olabilirdi, ama teras berbat hâldeydi: Köpek orada işini görüyordu.) Dairenin iki yatak odasından uzaktaki öbür ucunda çok daha küçük bir oda vardı, bir zamanların içinde küçük de bir tuvaleti bulunan hizmetçi odası. O dönemde, David'in bir arkadaşı kalıyordu orada. Ben taşındıktan sonra, çalışma odam olacaktı. ("340 numaradan" ayrılacağımı söylediğimde, "Bu evde iki odası olan bir tek sensin," diyecekti Susan, küskün, sitemkâr.)

Öğle yemeğinde, *The New York Review*'da editörler Robert Silvers ile Barbara Epstein için, ayrıca Barnard'daki profesörlerimden biri olan ve *Review*'ün da yayın kurulunda bulunan Elizabeth Hardwick'le birlikte çalışmanın nasıl bir şey olduğuna dair bir sürü soru sordu. Bu üç kişinin Susan'ın çok ilgisini çektiği –hatta onu büyülediği– belliydi, onların dostluğu ve onayının onun için çok şey ifade ettiğini öğrenecektim. Üçü de 1963'te

Review'un kurucuları arasında yer almıştı. Susan, *Review*'un ülkedeki diğer tüm dergilerden çok daha üstün olduğunu düşünüyor –Amerikan entelektüel hayatını olası en yüksek standartlara yükseltmek için “yiğitçe” bir çaba– ve daha ilk sayısından itibaren orada yazılar yazmaktan gurur duyuyordu. Denemelerinin editörlüğünü Silvers yapıyordu: “Şimdiye kadar sahip olduğum açık ara en iyi editör.” Her yazarın sahip *olabileceği* en iyi editör, diyecekti. *Review*'a katkıda bulunan diğer kişiler gibi, Silvers'ın yazarlara duyduğu büyük saygıdan, mükemmeliyetçiliğinden ve yayıma hazırladığı makaleleri gözden geçirmeye verdiği yoğun emekten çok etkilenmişti. O güne kadar tanıdığı en zeki ve en yetenekli insanlardan biri olduğunu söylüyordu... Muhtemelen en çok çalışan da oydu, hemen hemen her zaman masasında bulunurdu, haftanın yedi günü, tatiller dahil, bütün gün ve genellikle gece yarısına kadar. Susan'ın başka insanların en çok hayranlık duyduğu yönlerinden disiplin, entelektüel tutku ve titizlik onda tam olarak vardı, genellikle sadece en ciddi yazarlar ve sanatçıların uyandırdığı türden bir saygı uyandırıyordu Susan'da.

The New York Review için yazılar yazmaktan duyduğu gurur, kitaplarını Farrar, Straus ve Giroux'nun yayımlamasından duyduğu gururla eşdeğerdi. Aslında, o gün en uzun ve en samimi telefon konuşmasını Roger Straus'la yaptı, kendisi FSG'nin başı olarak on üç yıl önce Susan'ın ilk kitabını yayımlamıştı ve diğer kitaplarını da yayımlamaya devam edecekti. İkisinin günde en az bir kez konuşması alışılmadık bir şey değildi. O dönemde Susan'ın yayıncı temsilcisi yoktu ve Straus onun kitaplarını yayımlamanın yanı sıra, kısa öyküleri ve makalelerinin dergilerde yer almasına çalışmak gibi, normalde bir yayımcının uğraşmayacağı işlerle de ilgileniyordu. Ama onlarınki sadece iş ilişkisi değildi; onlar eski, iyi dostlardı, birbirlerinin sırdaşıydılar ve Straus, Susan'ın hayatının yazarlıkla ilgili olmayan kısmının birçok yönüyle ilgiliydi, hastalığının yarattığı kriz ve zamanı geldiğinde yeni bir daire araması da buna dahil. Susan'la Straus ilk karşılaştıklarında David on yaşında olmasına rağmen, Straus çoğu kez ondan

“muhtemelen gayrimeşru oğlum” diye söz ederdi. Çok geçmeden David’i şirkete alacak, başka yazarların yanı sıra, bizzat Susan’ın da editörü yapacaktı.

Çorba yetmedi. Buzdolabını karıştırdı, ki içerisi epey bir boştu, mısırın mevsimi olmasa da streçe sarılı bir paket koçan vardı. Birlikte mısırı yedikten sonra şöyle dedi: “Bunların hiçbirini istemiyordum tabii. Gerçekten tek istediğim bir sigaraydı.” Sigarayı yeni bırakmıştım, ama oraya taşınınca yeniden başlayacaktım. Üçümüz de sigara içiyorduk, tıpkı o daireye gelen neredeyse herkes gibi.

O gün oradan ayrıldığım sırada güneş Hudson nehrinin üzerinde alçalmıştı ve biz çok az işi bitirebilmiştik. Susan birkaç gün sonra tekrar gelmemi istedi. Eve yürürken, ne kadar rahat ve açık davrandığını düşündüğümü hatırlıyorum... Annemin neslinden çok, kendi yaşıtım biri gibi. Ama gençlerle arası hep böyleydi, oğluyla arasında da alışılmış nesil farkı yoktu; oğlu daha lise çağına gelmeden önce ona bir yetişkin gibi davranmaya başlamış, işlerin böyle yürümesi gerektiğinden şüphe duyar gibi bile görünmemişti. Şimdi bunu düşündüğümde, Susan’ın sık sık söylediği bir şeyi de düşünmeden edemiyorum: Çocukluğu bütünüyle sıkıcı bir dönem olarak hatırladığını ve bitmesi için nasıl da sabırsızlandığını. Bunu anlamakta hep zorluk çektim (nasıl olur da birisinin çocukluğu –mutsuz olanı bile– “tam bir ziyan” olarak tanımlanabilirdi), ama David’in çocukluğunun da olabildiğince çabuk bitmesini istemişti. (Anlaşılan o ki, David de geriye dönüp baktığında çocukluğunu sefil bir dönem olarak görüyor, Susan’ın kendi çocukluğunu tanımlarken sık sık kullandığı ifadeyi kullanıyordu: Hapis cezası.) Nedense çocukluğa gerçek anlamda inanmıyor –ya da belki, daha doğru bir deyişle, onu *değerli* bulmuyor– gibiydi.

David daha çocukken annesi onun için “Susan” olmuş, sosyolog ve kültür eleştirmeni olan babası Philip Rieff ise “Philip”miş; David onlara anne ve baba dediğini hayal edemediğini söyledi bana. Susan da ne zaman David’e babasından söz etse –kendi-

si Chicago Üniversitesi'nde on yedi yaşında bir öğrenciyken, o ise yirmi sekiz yaşında bir öğretim görevlisiyken onunla evlenmiş, yedi yıl sonra da boşanmıştı— onu Philip olarak anıyordu. David, Susan'dan söz ederken nadiren “annem” derdi, ben de “annen” derken kendimi tuhaf hissederdim. *Daima* Susan'dı o. (Bir keresinde, *The New York Review*'da çalıştığım ilk günlerde, Robert Silvers, “Bana Susan'ı bağla,” dedi. Döner kartvizitliğe uzanırken, “Susan, ne?” dedim. Barbara Epstein de oradaydı ve bunu duyunca güldü. Başını iki yana sallayarak, “*Susan, ne,*” diye tekrarladı ve bana güldüğünü anladım.)

İsimler. Susan, kendisine bu kadar sıkıcı, sıradan bir isim verilmiş olmasından hiçbir zaman öyle çok etkilenmediğini itiraf etti. (“*Sen bir Susan'a benzemiyorsun,*” derdi, bunu ona söylemiş olan birçok insanı taklit ederek.) Ona Sue diyen herkesi fırçalar ve sertçe düzeltirdi. Genel olarak kısaltmalar ve lakaplardan hoşlanmazdı, oysa (Michelangelo'nun heykelinin adını verdiği) David'e çoğu zaman Dig derdi.

O yıllarda, ne anne ne de oğul, babayla iletişim hâlindeydi. Ama bir keresinde üçümüz, Susan'ın konuşma yapmaya davet edildiği ve David'in babasının ikinci karısıyla beraber yaşadığı Philadelphia'ya arabayla giderken, Susan arka koltuktan David'e şöyle hitap etti: “Bence Sigrid'i Philip'le tanıştırmalısın.” Böylece, ertesi gün, New York'a geri dönmeden önce Philip Rieff'in evine gittik. Susan arabada bekleyeceğini söyledi. Geleceğimizi bildirmemiştik ve zili çaldığımızda kapıyı açan olmadı. Ama sokak kapısındaki küçük bir camdan içeriye göz atmak mümkündü, David babasının baston koleksiyonunu parmağıyla gösterdi.

Philip Rieff'le hiç tanışmadım. Ama 2006'da öldüğünü okuduğumda hemen o bastonları düşündüm ve içim cız etti.

O zamanlar Susan'ın yazdıklarının sadece birazını okumuştum. Yapıtlarının hiçbiri okulda aldığım derslerde verilmemişti, adının da sadece bir kez geçtiğini hatırlıyorum. Bir profesör, okuma listemizde bulunan Freud belgelerindeki metinlerin editörü olan Philip Rieff'in Susan Sontag'la evlenmiş olduğu gerçeğine dikkatimizi çekti, boşanmalarından sonra *Sontag Yoruma Karşı* diye bir kitap yazmıştı. Bu da, profesörün kıkırdayarak söylediğine göre, her zaman ona çok gülünç gelmişti.

O zamanlar 95. Batı Caddesi'nde Pomander adında bir sahaf dükkânı vardı. Orada, Susan'ın o güne dek yayımladığı iki romanın ciltli baskılarını buldum, *Rüyalarının Esiri* ve *Ölüm Tüneli*, iki tane de deneme derlemesi, *Yoruma Karşı* ve *Radikal İrade Tarzları*. (O zamana kadar üç tane de film yapmıştı. Kuşkusuz bana bu kadar yaşlı görünmesinin bir nedeni de bunca şeyi başarmış ve çocukluğumdan beri ünlü olmasıydı.) Kitapların parasını öderken, dükkânın sahibi şöyle dedi: "Ah, Susan Sontag, sürekli buraya gelir." (Şüphesiz bitişikteki eski Thalia sanat evinde her film yakalayışında.) "Ama şimdi çok hasta. Ölüyor."

Bu son sözleri ciddiye almadığımı hatırlıyorum. Az önce onunla birkaç saat geçirmiştım. "Çok hasta" görünmüyordu. Ölmekte olan bir insan gibi davranmıyordu. Meme kanseri ol-

duğunu biliyordum, ama henüz tüm gerçekleri bilmiyordum. Hastalığının ne kadar ilerlediğini, hastalığın seyrinin ne kadar iç karartıcı olduğunu bilmiyordum. Babam kanserden öleli çok da uzun zaman olmamıştı, ama nedense Susan'ı aynı şekilde tehdit altında biri olarak hiç görmedim. Bana yaşlı görünmüş olabilir- di, ama babam öldüğünde olduğundan yirmi yaş gençti. Otuz yıl sonra öldüğünde ise haber sürpriz olmasa da (ağır hasta olduğunu biliyordum) şok yarattı. Haberi ilk duyduğum arkadaş şöyle dedi: "Öyle hayat dolu bir kişilik ki, bu şekilde yıkılmış olması insanı umutsuzluğa düşürüyor." *Yıkılmış* kelimesinin hoşuma gittiğini hatırlıyorum; bence Susan da beğenirdi. Vefatının böyle bir tepki uyandıracak pek fazla yazar düşünemiyordum. (Gerçi hemen şu kurmaca ünlü yazar geliyordu akla, Venedik'te öldüğü haberinin –yaşlı bir adam olması gerçeğine rağmen– dünyada dehşetle karşılandığı söylenir.) Susan öldüğünde yetmiş ikisine merdiven dayamış –ve lösemisinin tedavisi olmayan bir türünden mustarip olsa da– hayatı acımasızca kısa kesilmiş, en parlak döneminde devrilmiş gibiydi. *Yıkılmış*.

Benimle aynı şoku yaşayan başka birçok insan olduğunu görecektim, bir de, Susan'ın yaşına ve ölümcül hastalığına rağmen, hayatının önceki dönemlerinde meme ve rahim kanserlerini yendiği gibi bu kanseri de yeneceğine kesinkes inanmış insanlar vardı. Şimdi bana öyle geliyor ki, böyle bir insan olmak, başkaları üzerinde çok güçlü ve sağlam, ölmeyecek kadar *canlı* birisi izlenimi uyandırmak, Susan'a dair çok harika bir şey söylüyor. Aşırı davranışlarının da –ölümünden sonra David tarafından tanımlandığı gibi, istisnailiğinde ısrar etmesi, umutsuz vaka olduğunu, ölümün kaçınılmaz olmakla, yakın olmakla kalmayıp *burada* olduğunu kabul etmeyi reddetmesi– daha az hezeyanlı olmasa bile, belki biraz daha anlaşılır görünmesini sağlıyor.

Dört kitabını birbiri ardına hızla okudum. Bana öyle geliyordu ki (anlaşılan öngörü sahibiymişim) çok geçmeden hangilerini okuduğumu soracaktı ve doğru cevap “hepsini”ydi. Yapıtlarını okuyan diğer birçok kişi gibi, denemeleri büyüleyici, romanları ise okunması zor buldum.

O sıralar, Virginia Woolf’a bayılıyordum. Profesör Hardwick’e bir hayli saygı duyuyordum, öğretmenim olmakla kalmayıp o güne dek tanıştığım ilk profesyonel yazardı ve Susan onun hakkında şöyle diyecekti: “Yaşayan her Amerikalı yazardan daha güzel cümleler yazıyor.” Susan zaman zaman, hülyalı hülyalı, kendi düzyazısına “daha çok Lizzie” katmak istediğinden söz ederdi. Biçimli, güzel uyumlu cümlelerin yaratıcısı olan Hardwick aynı zamanda, Susan’a göre, “sıfatların kraliçesi”ydi.

Susan’ın kendi yazdıkları coşkuluymuştu, dramatikti; sevdiğimiz tabirle “sivri” fikirlerle yüklüydü, cesurca dile getirilmişlerdi. Tarzına gelince... güzel bir tarzı yoktu. Güzel cümleler yazmıyordu, romanlarında hayran olunacak bir şey varsa da ben anlamıyordum. Hayal kırıklığı yaratıyordu bu, çünkü birkaç yıl önce *The Atlantic Monthly*’deki bir öyküsü aklımı başımdan almıştı, “Çin’e Bir Gezi Tasarısı”: Melez bir yapıt, öykü olduğu kadar deneme, yaratıcılığın olmasa da hayal gücünün eseri, kesip sakladığım bir

yapıt (sonradan, tek kısa kurmaca derlemesi olan *Ben, Vesaire'ye* dahil edilecekti). Zevk alabileceğim bir roman yazması ise yıllar alacaktı: 1992'de yayımlanan *Yanardağ Sevdalısı*.

Seksenlerin ortalarında, yeniyetmeyken Thomas Mann'ın evine yaptığı geziye dair bir anı yazısı yazmaya uğraştığı sırada (sonuçta "Hac" adında bir kısa öykü olarak *The New Yorker*'da yayımlanacaktı), kurmaca yapıtlarına dair bir aydınlanma yaşadığını söyledi bana... Neyin eksik olduğuna dair. Ayrıntıyla ilgisi olması gerektiğini söyledi. Nabokov'un düzyazısının büyük bir hayranı olsa da onun ünlü kuralına uymamıştı: Kutsal ayrıntıları kucakla. Sorunun bir kısmının, ayrıntıları gerçekten de Nabokov gibi bir yazarın yaptığı şekilde fark etmemesi olduğunu söyledi; ya da onları fark ediyorsa bile sonradan hatırlamıyordu. Örneğin, o gün Thomas Mann'ın evine özgü –hemen hemen– hiçbir şey hatırlayamadı. O öyküyü anlatmak istediği için de bunun çok sinir bozucu olduğunu söyledi.

Bu onun yapıtlarının zaafı idiyse, aynı zamanda bir sonraki romanının başına oturduğunda intikam duygusuyla düzeltmeye koyulduğu bir özellikti. *Yanardağ Sevdalısı*, daha önce yazdıklarında bulunmayan türden tensel, özel ayrıntılarla doludur.

O zamanlar günlük tutmuyordum –ya da tutuyordusam bile, ortadan kaybolalı çok oldu– yani Susan’a mektuplarında yardım etmek için tam tamına kaç kez gittiğimi kesin olarak söyleyemem, ama sanırım sadece üç ya da dört kezdi. Galiba gittiğim ikinci seferde annesiyle tanıştım, şehirdışından ziyarete gelmişti: Ufak tefek, narin görünümlü bir kadın (kızı onun yanında iriyarı görünüyordu), çene hizasındaki saçları koyu siyaha boyanmış. Kocamış bir *flapper*’a^{*} benziyordu... Yaşlı bir Louise Brooks gibi. Kırmızı ruj ve uzun kırmızı tırnaklar. Bir tür mücevher hatırlıyorum, sanırım yüzükler. Sigara ağızlığını hatırlıyorum, yoksa uyduruyor muyum? Sigara içtiğini kesinlikle hatırlıyorum. (“Susan’ın önünde içmeyecektim,” dedi bana. “Ama David ve diğer herkesin sigara yaktığını görünce...”)

O gün, Susan benimle yalnız olduğu sırada –açıksözlü, sır veren tarzıyla– ailesi hakkında konuştu. Annesini nadiren gördüğünü söyledi, on altı yaşındayken evden ayrılmış, o zamandan beri de o ve annesi birbirlerini pek arayıp sormamışlar. Annesi kanser haberini ilk aldığı anda, Susan’a elektrikli battaniye yollamış. Susan

* 1920’lerin modern ve özgür ruhlu, modaya uygun giyinen genç kızlardan oluşan nesli. (ç.n.)

gözlerini devirip omuz silkti, budalaca bir hareket olmuştu sanki bu. O gün, annesi hakkında dobra ama hınçsız konuştuğunu hatırlıyorum. Ama sonradan, çok daha fazlası söylenecek ve çok fazla şey hissedilecekti, öyle ki annesi neredeyse efsane hâline gelecekti: Susan’a hiç sevgi göstermeyen, yetenekli kızını hiç yüreklen-dirmeyen, yetenekli bir kızı *olduğunu* bile fark etmemiş görünen soğuk, bencil, narsist, zalim bir kadın. “Eve mükemmel karneler getirirdim, tek kelime etmeden onları imzalardı. Beni hiç övmedi, eğitimimle de zerre kadar ilgilenmedi.”

Kötü Anne. Cadı Karı. (Yine: David için o kesinlikle büyükanne değil, Mildred’dı.) Pintiydi de. “Bana tek kuruş vermezdi. Okula gittiğimde başımın çaresine bakardım. Açlıktan ölmüş olabilirdim.” Susan’ı tanıyan herkes bu hikâyeyi ve kırgınlığının ne kadar derin olduğunu bilirdi. Kendini ihmal edilmiş, hatta terk edilmiş bir çocuk olarak görüyordu. Ona bakma görevi büyük ölçüde başka bir kadına verilmişti: Rosie; Susan’ın “okur-yazar değil” diye tanımladığı ve David’in doğumundan sonra Susan’ın hayatına yeniden girecek İrlandalı-Amerikalı bir kadın. (“İşte bu yüzden birbirimize bu kadar benziyoruz diye espri yaparız,” dedi Susan. “Çünkü dadımız aynıydı.”)

Şunu tekrar tekrar duyduk: *Annem başıma gelenleri hiç umur-samadı. Annem hiç yanımda olmadı.* Daha dün olmuş gibiydi. Asla iyileşmeyen bir yara.

Soyadını aldığı bir üvey babası ve küçük bir kız kardeşi vardı. Onlardan söz ederken annesinden söz ettiği gibi kırgın konuşmasa da onlara da yabancılaştığını açıkladı. Zira hiçbir ortak noktaları yoktu. Aralarındaki tek entelektüel oydu; kültüre tutku besleyen, politikaya ilgi duyan bir tek oydu. Yazarlığı, üstün başarıları, parlak kariyeri... Bunların hiçbirinin akrabaları için önemli olmadığını söyledi; onun dünyası onlara göre uzay boşluğuydu.

“Çin’e Bir Gezi Tasarısı”nın –tıpkı görüldüğü gibi– tamamen otobiyografik olduğunu öğrendim. (Onun için alışılmadık bir şey olduğunu açıkladı. Hiçbir zaman, doğrudan kişisel deneyimlerinden hareketle yazan türden bir yazar olmamıştı. Aslında, “Ben *anti*-otobiyografığım,” derdi.)

Beş yaşındayken babası veremden ölmüştü. Annesi onun iş için gittiği Çin'den hiç dönmeyeceğini açıklamak için birkaç ay beklemiş ve bunu sıradan bir şeymiş gibi söylemişti, mesele yapılacak bir şey değildi sanki. Sonra da “Bam,” dedi Susan, “ilk astım krizimi geçirdim.” Astımının sıkıntılı olduğunun ortaya çıkmasıyla aile, doktorların tavsiyesine uyarak, Susan'ın doğduğu New York'tan ayrılacak ve kısa bir süre Miami'de kaldıktan sonra, Tucson'a yerleşecekti. Susan sonraları migrenden ve dönem dönem anemiden de mustarip olacaktı. Annesinin kasaptan eve getirdiği kanı her gün bardak bardak içtiğini hatırlıyordu (çok rahatsız edici bulduğum bir görüntü).

Babasını zar zor hatırladığı ve hakkında az şey öğrenebildiği için, onu kafasında canlandırmak zorunda kalmıştı. Doğal olarak, onu idealize ediyordu. Ortalama, meraksız, tutkusuz Mildred gibi birinin kendisini doğurabilmiş olmasını Susan'ın aklı almıyordu (yalnız onun da değil). Babası iyi bir eğitim almış olmasa da Susan onun doğuştan akıllı olduğunu ve hayran olabileceği başka nitelikleri bulunduğunu hayal ediyordu. Bence haklıydı. Jack Rosenblatt sağlam bir adam olmalıydı. Susan, yaşasaydı onun iyi bir baba olacağını düşünmekten hoşlanırdı, ilişki kurabileceği tek aile üyesi olurdu, başarılarıyla gurur duyar, coşkularını paylaşabilirdi. Kocasını çok kötü bir baba olmuştu tabii. Ama oğlunun iyi olmakla kalmayıp *harika* bir baba olacağına inanıyordu. Sürekli söylediği bir şeydi bu... Kendisinin harika bir anne olduğuna inandığını durmadan söylemesi gibi. Bir keresinde bana iyi bir anne olacağımı düşünüp düşünmediğimi sorduğunda ve ben de gerçeği söylediğimde –bilmiyordum– keyfi kaçtı. “Kendin hakkında nasıl böyle bir şey söyleyebilirsin?” Az önce kötü bir insan olduğumu itiraf etmişim sanki. Bu konuda kendinden hiçbir zaman şüphe duymadığını söyledi. Aslında, daha çok çocuk yapmamış olmak en büyük pişmanlıklarından biriydi. Bir bebeği ya da küçük bir çocuğu her gördüğünde yaşadığı “suç işleme” duygusundan söz etti. “Onu *kaçırmak* istiyorum!” Bir yavru hayvanın görüntüsü bile içini burkabiliyordu.

Bir keresinde bir yavru fili yakından gördüğünü söyledi, o kadar etkilenmiş ki “hıçkıra hıçkıra ağlamış.” (Sanırım, David’in çocukluğunun büyük bir kısmını ayrı geçirmeleri gerçeğiyle ilgili olmalıydı bu. Çoğu zaman onu başkalarının bakımına bırakmıştı, bazen uzun süreler boyunca. Örneğin, onun beşinci doğum gününde yurtdışına gitmişti ve bir yılı aşkın bir süre onu bir daha görmeyecekti.)

David büyüme çağındayken, ne zaman annesi Mildred’ın yaptığı bir şeyin tersini yapsa (örneğin, oğlunu istediği zaman sormadan cüzdanını açıp ne istiyorsa almaya teşvik etmesi), kendisine puan verdiğini söyledi bana. “Annem gibi olmadığımı söyleyebilmek çok iyi geliyordu.” Gerçekten de David’i her zaman paraya boğardı.

David’le ilk kez 340 numaraya üçüncü gidişimde karşılaştığımdan gayet eminim. Tam onun eve geldiği sırada ben daireden çıkıyordum, Susan da bizi ayaküstü tanıştırdı. Bir gün sonra filan arayıp yeniden gelmemi isteyince şaşırdım. Planladığımız gibi ertesi hafta değil, daha o öğleden sonra. Olur dedim, tabii, sorun değil. Acelesi var gibiydi. Onu yüzüstü bırakmak istemedim.

Oraya vardığımda, Susan, David ve David’in onlarla birlikte yaşayan arkadaşı hep birlikte mutfakta kahve içiyorlardı. Bir süre tezgâhın etrafında oturduktan sonra, Susan’la ben çalışmak için onun yatak odasına yollandık. Ama daha yeni başlamıştık ki, pes edip şöyle dedi: “Bugün bunu yapamam, hiç havamda değilim. Neden çıkıp pizza yemiyoruz?” Dördümüzü kastediyordu, böylece dördümüz birlikte yürüyerek Amsterdam Bulvarı’ndaki V&T’ye gittik.

Neler konuştuğumuzu –ya da *onların* neler konuştuklarını, zira ağızımı pek açmadığımdan eminim– hatırlamıyorum. Dikkatim çok dağınıktı. Gerçek şu ki, kötü durumdaydım. Yaklaşık iki yıldır birlikte yaşadığım erkek arkadaşımın başka biriyle görüşmeye başladığını yeni öğrenmiştim. Bunun bir hata olduğunu, ayırmamızı istemediğini –diğer kadını terk edeceğini– söyledi bana, ama bununla ilgili kuvvetli şüphelerim vardı. Her şeyden önce,

geçmişini biliyordum. Şablonu vardı: Bir kadınla olan ilişkisinin ortasında, başka biriyle görüşmeye başlardı. Zikzaklar çizdikten sonra, her zaman ikinci kadında karar kılardı. O yüzden geleceğimiz için çok umutlu değildim, üstelik onu hâlâ istediğimden de emin sayılmazdım. O sıralar hem o hem de yeni kız arkadaşı *The New York Review*'de çalışıyorlardı, ilişkileri herkesçe bilinen bir sırdı. Susan'ın duymasını istemiyordum. Bilmediğim ise zaten duymuş olduğuydu. Bu yüzden aramıştı. Bu yüzden pizzacıydık.

Meğer 340 numaraya son gidişimde, Susan bizi tanıştırdıktan ve ben eve gittikten sonra, David erkek arkadaşım olup olmadığını sormuş, o da olduğunu söylemiş. Ama sonra sıcağı sıcağına *Review*'daki arkadaşlarının birinden o ilişkinin muhtemelen bittiğini duymuş. David'i beni aramaya teşvik etmiş. David çekinmişti. Susan değil.

Sonraki birkaç haftada olaylar şöyle gelişti: Erkek arkadaşım la kaldığım daireden taşındım ve iki yeni üniversite mezununun paylaştığı, yakınlardaki bir dairede bir oda tuttum. Planım yaz boyunca orada kalmak, sonra da kendime bir ev bulmaktı. Erkek arkadaşım diğer kadınla görüşmeye devam etti, kadın çok geçmeden onun yanına taşındı. Ben David'le çıkmaya başladım. Susan, Joseph Brodsky'yle çıkmaya başladı.

Joseph Brodsky, 1972'de anayurdu Sovyet Rusya'dan sürgün edildikten sonra, önce farklı Avrupa şehirlerinde yaşamış, daha geçenlerde ABD'ye yerleşmişti, ertesi yıl da Amerikan vatandaşı olacaktı. Daha otuz altı yaşındaydı, ama Almanların Leningrad kuşatması sırasında az kalsın açlıktan ölmeyi ve bir buçuk yıllık zorunlu ırgatlığı ("toplumsal asalaklık" yüzünden çarptırıldığı ve kuzey Rusya'da sürgünde çektiği, sonra da hafifletilen beş yıllık hapis cezasının bir parçası), ağır sigara tiryakiliğini ve kalp hastalığını kapsayan zor bir hayat onu yaşlandırmıştı. Büyük oranda keldi, dişleri eksikti ve göbekliydi. Her gün aynı lekeli, bol kıyafetleri giyerdi. Ama Susan'a göre son derece romantikti. Joseph Brodsky'nin 1996'daki ölümüne dek sürecek bir arkadaşlığın başlangıcıydı bu, Susan o ilk günlerde vurulmuştu ona. Susan, Avrupalı yazarların

her zaman yerlilerden üstün olduğunu ve bir Rus yazarın, hele de bir Rus şairin özellikle heyecan verici ve başkan çıkarıcı bir yanı olduğunu düşünen o Amerikalı edebiyatçılardan biriydi. Joseph Brodsky, aralarında W. H. Auden ve Anna Ahmatova'nın da olduğu şairlerden övgülerle geldi. Kahramandı da. Hatta şehit: Sanatı için bir suçlu gibi acı çektirilmiş bir yazar. Nobel Ödülü'nü kazanacağını herkes biliyordu. Susan ayaklarına kapanmıştı. Her rasgele yorumunda, devamlı denediği kelime oyunlarında ("Muerto Rico") ve gelişigüzel nüktelerinde ("Alıntılanmak istiyorsan, alıntılama") deha pırıltıları görüyordu. Kabak tadı veren Tolstoy düşmanlığını ("kesinlikle Dostoyevski'nin dengi olmayan" Tolstoy'u, sosyalist gerçekçiliğe zemin hazırlanmasına yardımcı olan bir tür ukala Margaret Mitchell olarak görüyordu) ve daha acayip edebî değerlendirmelerini (Nabokov'un yazdıkları "fazla marine edilmişti") hoş görüyordu. Kabalığını bağışlayabiliyordu (ders verdiği Mount Holyoke Üniversitesi'ndeki genç kadınlar *mountie*'lerdi; gey erkekler çenelerini "Yunan isteyişi" tarzında eğiyorlardı).

"Madem bunu atlattım," dedi Susan, meme kanserini kastederek (oysa o dönemde hâlâ tedavi görüyordu), "iki şey istiyorum: Çalışmak ve eğlenmek." Joseph eğlenceliydi. Sevimli, dudaklarını açmadığı, neredeyse inler gibi bir gülme tarzı vardı ve çok gülerdi. Zalimlerin kurbanı olmuştu, ama yufka yürekli kaldı. Şairlerin üstün bir insan sınıfı oldukları, kendisinin de dünyanın en iyi şairleri arasında yer aldığı görüşünü yüksek sesle dile getirirdi, ama züppe ya da kendini beğenmiş değildi. Cömert ve doğuştan sevecendi, iyi vakit geçirmeyi severdi –paylaşacak birçok insan olduğunda vakit daha iyi geçerdi– ve muzip, çocuksu bir mizah anlayışı vardı. Kedileri çok severdi ve bazen selam niyetine miyavlardı. David'in o zamanlar arabası vardı, dördümüzün Manhattan'da arabayla dolaştığını hatırlıyorum, yanan dört sigara, dumanla dolu araba, Joseph'in kalın, gürleyen sesi ve komik, tiz kahkahası.

* Atlı polis. (ç.n.)

Denemeler yazmak istiyordu; anadili Rusçada değil, kendi kendine öğrendiği İngilizcede. (İngilizce şiirler de yazmaya başlamıştı.) Susan gibi *The New York Review*'a yazılar yazacaktı. Susan o ilk *Review* denemelerinde dehaya dair olağan izleri gördü, ama zayıflıklar da gözünden kaçmadı. Joseph onun görüşünü almayla samimiyetle hevesli görünüyordu, ama Susan arada kalmıştı. Dürüst olmak istiyordu –dürüst olmak gibi bir görevi olduğuna inanıyordu– ama Joseph'in bunu nasıl karşılayacağını bilmiyordu. Sonunda, iyi karşılamayacağına karar verdi. Eleştiremezdi, sadece övebilirdi. Ama içine oturdu bu. Bir keresinde beni sözcüsü yapmaya çalıştı ("Senden geldiğini düşünürse daha kolay olabilir,"), ama reddettim.

Joseph *onun* duygularına karşı pek de dikkatli değildi. Bir keresinde Susan, neden eleştiri yazmayı hepten bırakıp sadece kurmaya yazmayı tercih edeceğini açıklamaya çalışırken (müzmin hayıflanması) şöyle dedi: "Bu kadar çok çalışmaktan yoruldum. Şarkı söylemek istiyorum!" Onun kurmaya yapıtlarının bazılarını okumuş olan Joseph azarlar gibi karşılık verdi: "Susan, bilmen gerek, şarkı söyleme yeteneği çok az insana bahşedilmiştir." (Öte yandan hem onun hem de Susan'ın genel olarak hor gördüğü gerçekçi stilde olmasına rağmen, bir Jean Stafford öyküsü olan "Şair Akını", *The New Yorker*'da çıktığı zaman Joseph'in bayıldığını hatırlıyorum.)

Susan'ı birçok kitaba sahip olmak istediği için de azarlıyordu. Bir kitabı okuyunca onunla yapılacak tek uygun şey başkasına vermektir.

"Susan, Susan, dur, sus lütfen, *ben* konuşuyorum!" O her zaman ilgi odağı olmalıydı, en çok o konuşmalıydı ve onu dinlemek her zaman bir zevk olsa da onunla vedalaştıktan sonra Susan'ın söyleyeceklerini kesintisiz dinleyebileceğime çoğu zaman sevinirdim, bunların –hiç olmazsa benim için– genellikle daha kolay anlaşılır ve daha aydınlatıcı olduğu ortaya çıkardı. Joseph'den daha bilgili olduğu birçok konu vardı; örneğin, filmler.

İkisini birden dinlemenin ne muazzam bir ayrıcalık olduğunu söylememe gerek var mı? Geriye dönüp baktığımda, keşke daha

çok sevinç hissedebilseydim... Ya da en azından, o kadar da acı verici olmadığını hatırlamanın bir yolunu bulabilseydim.

*dokunurken selamlarımızdaki vedaların
varlığıdır sessizlik.*

Joseph'in şiirlerinin İngilizce çevirilerini okumuştum, Auden'in önsözüyle ve Auden'in anısına ithafen 1973'te yayımlanmıştı (kendisi aynı yıl ölmüştü). 340 numarada en çok heyecan uyandırdığını anımsadığım şiir "John Donne'a Ağıt"tı. Ama "Gorbunov ve Gorçakov"un 10. kıtasından bu dize aklımdan çıkmıyordu. Hâlâ da çıkmıyor.

O günlerde Susan'la David'in en sevdikleri yemek suşiydi (beni tanıştırdıkları bir yiyecek) ve biriyle ya da ikisiyle birden yemeğe çıkmak, genellikle Columbus Bulvarı'ndaki iki Japon restoranından birine ya da şehir merkezindeki belli bir otelin biraz daha şık restoranına gitmek demekti.

Oysa Joseph'le Chinatown'a gidilirdi. Özellikle bir gece, bir parça denizhiyari elindeki çubuklardan sarkarken, masanın etrafındaki herkese gülümseyerek baktığını hatırlıyorum. "Mutlu değil miyiz?" dedi, sonra dönüp Susan'a bir öpücük verdi.

O gece, onu oturduğu Morton Caddesi'ne arabayla bırakmamızdan bir süre sonra, ilk kalp krizini geçirdi.

Kiraladığım odada çok az zaman geçirdim, ama yazın sonuna doğru (Susan yazın büyük bölümü yoktu, Paris'teki ikinci evindeydi) yeni bir daire buldum. Kötü bir bloktaydı, o zamanlar yarı gecekondu mahallesi olan Yukarı Batı Yakası'nda bulunan birçok kötü bloktan biri. Daha eşyalarımın hepsini taşımamıştım ki soyuldum. Komşular hırsızın kapıcı olduğunu ve benim ilk kurbanı olmadığımı söylediler. Kapıcıyla yüzleştirdim, dibine kadar suçlu –ve aşağılık– görünürken suçu inkâr etti. Ev sahibine şikâyet ettim, karışmak istemedi. “O kadar şüpheleniyorsanız kilitleri değiştirin,” dedi bana bıkkınlıkla. Kapıcı bana sadece namussuz değil, biraz da psikozlu görünüyordu, soğukkanlılıkla dairelere girip kiracıları soyuyor, hırsız içeri o yolla girmiş gibi göstermek için bir pencereyi açık bırakıyordu (benim dairemin durumu düşünülürse, hırsız uçmayı biliyor olmalıydı). Artık orada oturmaktan korkuyordum. Aslında, hiç oturmadım.

Ne diye yazı kampına gidiyordum ki? Susan bilmek istiyordu. Ona kalsa bunu asla yapmazdı. Köşesine çekilip kısa bir süre çalışacaksa, varsın bir otelde olsun. Bunu birkaç kez yapmış ve çok sevmişti, oda servisine sandviçle kahve sipariş edip harıl

harıl çalışmıştı. Ama kırsal bir bölgede inzivaya çekilmek tatsız geliyordu. Hem taşrada ne tür bir ilham bulunacaktı? Platon’u hiç okumamış mıydım? (Sokrates’ten Phaedrus’a: “Öğrenmeye âşığım, ağaçlar ve kırlar bana bir şey öğretmez.”)

Sanatta ve insanın fiziksel görünümünde güzel olanı Susandan daha çok takdir eden birini tanımadım –“Ben bir güzellik delisiyim,” sürekli söylediği bir şeydi– bununla beraber doğanın güzelliklerinden daha az etkilenen birini de tanımadım. Ona göre, durum daha bariz olamazdı: Sanat doğadan üstün olduğu gibi şehir de taşradan üstündü. İnsan ormanda bir ay geçirmek için neden Manhattan’dan –söylemeyi çok sevdiği gibi, “yirminci yüzyılın başkentinden”– ayrılmak istesindi ki?

Belki hemen değil, ama yaşlanınca taşraya taşınmayı kolayca hayal edebildiğimi söylediğimde dehşete kapıldı. “*Emekli olmaya benziyor.*” Tam da bu kelime onu hasta ediyordu.

Annesiyle babasının yaşadığı yer olduğu için, bazen Hawai’i’ye gitmesi gerekiyordu. Amerika’nın en güzel eyaletini görmek için yanıp tutuştuğumu söylediğimde, şaşırıp kaldı. “Ama büsbütün sıkıcı.” Merak, onun kitabında yazan yüce bir erdemdi, kendisi de sonsuz derecede meraklıydı; ama doğal yaşam konusunda değil. Dairesinin manzarasından çoğu kez hayranlıkla söz etse de caddenin karşı tarafına geçip Riverside Parkı’na gittiğini hiç bilmem.

Bir keresinde, şehirdışındaki bir kampüste birlikte yürürken, bir çizgili sincap yolumuzdan vın diye geçip bir meşe ağacının dibindeki kovuğa daldı. “Ah, şuna bak,” dedi. “Tıpkı Walt Disney gibi.”

Başka bir sefer, üzerinde çalışmakta olduğum, içinde yusufçuk geçen bir öyküyü gösterdim ona. “Nedir bu? Senin uydurduğun bir şey mi?” Yusufçuğun ne olduğunu tarif etmeye başladığımda, sözümü kesti. “Boş ver.” Önemli değildi, sıkıcıydı.

Gurursuz gibi, *sıkıcı* da en sevdiği kelimelerden biriydi. Bir başkası da şuydu: *İbretlik*. Bir de *ciddi*. “İnsanların ne kadar ciddi olduğunu kitaplarına bakarak anlayabilirsin.” Sadece raflarında hangi kitapların olduğunu değil, kitapların nasıl düzenlenmiş

olduğunu da kastediyordu. O dönemde yaklaşık altı bin kitabı vardı, sonunda sahip olacağı sayının belki de üçte biri. Onun yüzünden, kendi kitaplarımı konuya göre ve alfabetikten çok kronolojik sırayla düzenledim. Ciddi olmak istiyordum.

“Bir kadın için daha zor,” diye itiraf etti. Yani: Ciddi olmak, kendini ciddiye almak, başkalarının onu ciddiye almasını sağlamak. O daha çocukken ayağını yere sağlam basmıştı. Cinsiyetin yoluna çıkmasına izin vermek mi? Hayatta olmaz! Ama çoğu kadın fazla ürkekti. Çoğu kadın kendini göstermekten; fazla zeki, fazla tutkulu, fazla güvenli görünmekten korkuyordu. Hanım hanımcık olmamaktan korkuyorlardı. Sert, soğuk, bencil ya da kibirli görünmek istemiyorlardı. Erkeksi görünmekten korkuyorlardı. Bir numaralı kural tüm bunları aşmaktı.

İşte en sevdiğim Susan Sontag hikâyelerinden biri.

Altmışlarda, bir Farrar, Straus ve Giroux yazarı olduktan sonra, Straus’un Yukarı Batı Yakası’ndaki konağında yemekli bir partiye davet edilmiş. O zamanlar, konukların yemekten sonra birbirlerinden ayrılmaları Straus’un âdetiymiş, erkekler bir odaya, kadınlar bir başkasına çekilirlermiş. Susan bir an için ne yapacağını şaşırmış. Sonra kafasına dank etmiş. Ev sahibesine tek kelime etmeden, erkeklere katılmak için azametle yürümüş.

Dorothea Straus yıllar sonra bu hikâyeyi neşeyle anlattı: “Hepsi bu kadardı! Susan geleneği bozdu, bir daha da asla yemekten sonra bölünmedik.”

Onun erkeksi görünmekten korkmadığı kesindi. Ona daha çok benzemedikleri için diğer kadınlara karşı sabırsızdı. Kadınların odasından ayrılıp erkeklere katılmaya gidemedikleri için.

Her zaman pantolon (genellikle blucin) ve alçak topuklu ayakkabılar (genellikle spor ayakkabılar) giyer, el çantası taşımayı reddederdi. Kadınların el çantalarına olan bağlılığı onda şaşkınlık uyandırıyor. Benimkini her yere götürdüğüm için benimle dalga geçerdi. Kadınlar çantasız kaybolacakları fikrine nereden kapılmışlardı acaba? Erkekler el çantası taşımıyorlardı, fark etmemiş miydim? Kadınlar neden kendilerine *yük ediniyor-*

lardı? Onun yerine neden her zaman, erkeklerin yaptıkları gibi, anahtarları, cüzdanı ve sigaraları alacak kadar büyük cepleri olan kıyafetler giymiyorlardı?

(Ancak, Bayreuth'taki Richard Wagner Festivali'ne katılmak isterse, etek giymek zorundaydı. Susan, Wagner için bir hanım gibi giyinirdi. Paris'ten aldığı o uzun, siyah, plili ipek eteğin altına da ince çoraplar ve topuklu ayakkabılar giymek zorundaydı. New York'a döndüğünde, neşeli bir ruh hâliyle, kostümü Strauslar tarafından bir restoranda verilen yemekli partiye yeniden giydi. Bizim için vamp kadın oldu ve hepimiz sonucun çok tuhaf, hatta müstehcen olduğunda fikir birliğine vardık.)

Görünüşüyle her zaman övgü almış olsa da bana hiçbir zaman kendini beğenmiş biri gibi gelmedi. Bahse girmem gerekseydi, aldığı birçok iltifat içinde en sevdiğinin Pete Hamill'den geldiğine bahse girerdim: "Neslinin en zeki yüzüne sahip." (Her halükârda, Hamill iltifatı ettikten kısa bir süre sonra –1977'de Robert Lowell'ı anma töreninde söylemişti– o ve Susan çıktılar.) Kendi kanısıysa karışıktı: "Bazı günler aynaya bakıp, *Hey, gerçekten güzelim*, diye düşünüyorum." Diğer günler, neşesi kaçıyordu.

"Her zaman herkesin itici bulduğu birkaç özelliğim olmuştur," dedi. Gözaltı torbaları ve kalın ayak bilekleri. Ayrıca, tırnaklarını yiyordu. Hamileliğin onda bıraktığı deri çatlaklarının bilincindeydi ve bir memenin kaybı hayatta kalmak için ödenecek çok yüksek bir bedel gibi görünmese de diğer kadınlardan daha doğal karşılayabileceği bir şey değildi. Ne var ki, "utanmayı" reddetti. Yara izini göstermek için tişörtünü yukarı sıyıırırdı. "Muhteşem değil mi? Çok çirkin olacağını sanıyordum, ama aslında sadece silinmiş bir şey gibi." Tam da öyleydi. Göğsünü erkeklere ya da yeni tanıştığı insanlara sergilemekten çekinmiyordu. Herkesin merak etmesi ve ürkmeden bakabilmesi gerektiğini düşünüyordu. (İnsanlarda aşırı titizlikten nefret ederdi, içinde domuz kulağı olan bir Tayland yemeği karşısında beti benzi attığı için bir arkadaşıyla alay ettiğini anımsıyorum. Tabagındaki bir parça domuz etini gösterip, "Sence burası domuzcuğun neresi?" dedi.) Meme rekonstrüksiyonunu

düşünmüş, ama sonunda aleyhte karar vermişti. Ama bir arkadaşı sonuçta onun artık genç bir kadın olmadığını söyleyerek bu kararı desteklediğini ifade ettiğinde, Susan birden parladı. “Böyle düşünmek istemiyorum. Hayatım –seks hayatım– geride kalmış gibi düşünmek istemiyorum.” (Aslında, yaşın herhangi bir şeyde etken olmasını istemiyordu. Çocukluktan çıkmak için çok acele etmiş olabilirdi, ama hayatının sonuna dek yaşlanmanın gerçeklerinden muafmış gibi yaşamak istiyordu.)

Dedi ki: “Seninle benim aramda büyük bir fark var. Sen makyaj yapıyorsun, dikkat çekecek ve insanların seni çekici bulmasına yardımcı olacak şekilde giyiniyorsun. Ama ben görünüşüme dikkat çekmek için hiçbir şey yapmam. Birisi isterse yakından bakabilir ve belki de çekici olduğumu keşfeder. Ama ben ona yardımcı olmak için bir şey yapmayacağım.” Benimki tipik kadın tarzıydı, onunki ise çoğu erkeğin tarzı.

Makyaj yapmazdı, ama bildiğimiz gibi, saçını boyuyordu. Parfüm de sürüyordu. Erkek parfümü: *Dior Homme*.

Çoğu kadın gibi, kilosunu da kafasına takıyordu, ne kadar sigara içtiğine ya da ne kadar yazdığına bağlı olarak kilosuna büyük dalgalanmalar gösteriyordu, çok yazması genellikle amfetamin de aldığı anlamına geliyordu. Kırkıktan sonra, çoğu zaman aşırı kiloluydu. Birçok kadın gibi, hızlı ama sağlıksız kilo verdiren bir diyeti de vardı: Üç öğün atla, üç kilo ver. Kolay olduğu söylenemezdi. Susan yemek yemeyi severdi. (Aslında, ikimizin muhtemelen en büyük ortak noktası utanç vericiydi: Doymak bilmez bir iştah.)

Ama boyundan memnundu. Bir keresinde, feminizm üzerine bir konferansta Germaine Greer ona gıpta etmişti. “Salonda benden daha uzun boylu olan tek kadın oydu.” (Sanatçı Saul

Steinberg bir keresinde tuhaf bir şekilde, Susan'ın aslında oğlu gibi gerçekten uzun boylu bir insan olmadığını, daha çok üst üste binmiş iki kısa boylu insan olduğunu iddia etmişti.) Bununla beraber, genel olarak diğer kadınların fiziksel çekiciliği Susanda kıskançlık uyandırmazdı.

Asla egzersiz yapmazdı –hayatında hiçbir zaman formda olmamıştı– ama hava sıcak olduğu ve kendisi şehirde olduğu sürece, yürümekten hoşlanırdı. Yavaş, gevşek, biraz düztaban bir yürüyüşü vardı, zarif değil, ama itici de değil. Yürürken çenesini dik tutardı, başparmaklarını da çoğu zaman blucininin beline ya da ceplerine geçirirdi.

Ona en yakışan renk olmasa da çoğunlukla siyah giyerdi. Yankı teniyle, beyazlar, pembeler, maviler içinde daha güzel görünürdü. Bence onu daha yumuşak gösteren renkler giymeliydi. Neden bu kadar sert görünmesi gerektiğini anlamıyordum. Bazen hapishane müdürüne benzediği oluyordu.

Bana söylediğine göre, giyinmenin ona öğretilmesi gerekmişti. Giysiler ya da stil hakkında hiçbir şey bilmeden reşit olmuştu. “Bayan Rüküş’tüm ben. Polyesterin gayet iyi olduğunu düşünüyordum.”

Çoğu zaman saçlarını salları ya da savururdu, bir elinin parmaklarıyla saçını yüzünden çekmek de en karakteristik hareketlerinden biriydi.

Birden ortaya çıkan beyaz tutamı sevmedim, bana hiç de doğal görünmüyordu.

Susan'ın güzelliğe olan “marazi” (onun sözü) takıntısı fazlasıyla önemszenmiştir; özellikle de kendisi tarafından. Ama fiziksel güzellik zevkinin, diğer çoğu şeydeki zevki gibi, çok geniş olduğunu söylemek gerek. Her tip insanda güzellik görürdü, başkalarının hiç dikkate değer bulmadığı çoğu erkek ve kadında da. Bir insanın bir tane bile çarpıcı özelliği varsa –örneğin, güzel bir vücut ya da iri mavi gözler– o insan “uğruna ölünecek” biri oluve-

rirdi. Örneğin, “her iki kişiden birinin film yıldızına benzediği” Kuzey Vietnam’da gözlemlediği insanlara dair açıklaması nasıl ele alınmalıydı? Abartma alışkanlığının bir parçası olarak şunu gördüm: Sevdiği her sanat eseri bir başyapıttı, onu etkileyen her sanatçı bir dâhiydi, cesurca davranan her erkek ya da kadın bir kahramandı ve her köşeden Helen ya da Adonis çıkıyordu.

Bazen bir insanın görünüşünün onun üzerinde yaratabildiği etkiden yakınırdı. Ancak bir zamanlar delicesine sevdiği birinden iğrenebildiğin şekilde iğrenir hâle geldiği bir eski sevgili vakasında, Susan her görüşünde bu kadının ona acı çektirmeye devam etmesinin tek bir nedeni olduğunu belirtti. “Kafasına bir kesekâğıdı geçirip ortalıkta dolaşsaydı, ben de iyi olurum.” Başkaları bu kadında böyle korkutucu bir güzellik göremediğinde, Susan kör olmaları gerektiğini düşünürdü.

Şıpsevdi kelimesi geliyor aklıma. Şıpsevdiydi. “Eğer birine yakınsam, sadece arkadaş bile olsa, o kişiye her zaman cinsel çekim hissederim.” Çoğu zaman kendisini arkadaşlarıyla yatakta bulurdu.

Elizabeth Hardwick'in yapıtlarına her zaman büyük saygı duysa da Hardwick'in de dişiliği tarafından zincire vurulmuş kadınlardan biri olduğunu düşünürdü ("Her zaman, ömrüm boyunca, bir erkekten yardım bekledim," diye yazmıştı Hardwick bir keresinde), bu vakada özellikle haşin bir Güneyli dişiliği söz konusuydu. (Öte yandan, bir zamanlar Hardwick'le kadın yazarlar hakkında yaptığım bir sohbette, Susan'ın adını andığımda, "O gerçek bir kadın değil," dedi.)

Susan, Virginia Woolf'un dâhi olduğunu düşünüyordu, ama benim o zamanlar yaptığım gibi, Woolf'u diğer tüm edebî idollerin üzerinde tutmak, ona acemice, öngörülebilir geliyordu. Ayrıca, Woolf'a dair bir şey –bence tamamen Woolf'un zihinsel ve fiziksel hastalıklarıyla (başka bir deyişle, zaaflarıyla) ilgisi olan bir şey– Susan'ı rahatsız ediyordu. Woolf'un mektuplarının ilk cildi kısa süre önce çıkmıştı ve Susan onları okuyamadığını söyledi. Woolf'un kendisinden yaşça büyük sevgili dostu Violet Dickinson'a yazdığı birçok samimi mektuba, aptalca sevgi sözleri ve kızlara özgü gevezeliklere, Woolf'un kendisini şirin bir hayvancık olarak tanıtmaya alışkanlığına sinir olmuştu. Susan her tür çocukça lisandan nefret ederdi ve oğlu küçükken onunla hiçbir zaman bebekçe konuşmamış olmasıyla övünürdü.

Ama doğum günümde bana *Dalgalar*'ın iki elyazması taslağını içeren bir kitap verdi.

Regl şikâyetleri olan kadınlara şüpheyle bakardı. Kendisi âdetlerini her zaman doğal karşılamıştı, bir sürü kadının da kendi sıkıntılarını ve rahatsızlıklarını abartıyor olması gerektiğini düşünürdü. Ya da kadın vücudunun hassaslığı ve kırılganlığına dair eski efsaneleri yutuyorlardı. Aslında, birçok insanın hem fiziksel hem de duygusal acıyı abarttığından ya da aşırı tepki verdiği şüpheleniyordu, bu tavrı kuşkusuz büyük ölçüde kanser olmasına, geçirdiği esaslı ameliyat ve aldığı kemoterapiye sabırla direnmesine borçluydu. Benim vakamda, teşhis basitti: “Sen sinir hastasıydın.” David’in son kız arkadaşı âdet görürken şiddetli ağrı çekiyormuş ve Susan endişelenmeye başlamış. “David’in tüm kadınların böyle olduğunu sanmasını istemiyorum.”

Bir keresinde, evden çıkmadan önce, çantama birkaç tampon koyduğumu gördü ve bu onu sinirlendirdi. Çanta yeterince kötüydü zaten, şimdi de bu: “Alt tarafı birkaç saatliğine çıkıyoruz, onca tampona ihtiyacın yok!” (Bir insanın neden bu kadar çok külotu ihtiyaç duyduğunu da anlamıyordu. Ondan öğrenmelidim: Sadece bir, iki tane bulundur ve gün boyunca giydiğini her gece yatmadan önce yıka.)

Oğlunun kucağına kıvrıldığımı görünce, küstah bir ne-mal-olduğunu-anladım bakışıyla bana dik dik baktı ve peltek bir dille alay ederek, “Küçük kız ve *koca adamı*,” dedi.

O bir feministti, ama çoğu zaman feminist kardeşlerinde kusur bulur, feminizmin retoriğini de büyük ölçüde naif, duygusal ve entelektüel karşıtı olmakla eleştirirdi. Güzel sanatlarda yeterince temsil edilmediğinden ya da kanondan menedildiğinden yakınanlara da düşmanca davranabilir, kanonun (ya da sanatın, dehanın, yeteneğin, edebiyatın) ayırım yapmayan bir işveren olmadığını onlara kabaca hatırlatırdı.

Çoğu kadını yetersiz bulan bir feministti. Düzenli olarak

görüştüğü bir arkadaşı vardı, konuşmasını dinlemeye bayıldığı ve evli olmasına rağmen genellikle yalnız görüştüğü parlak bir adam. Karısının da ona eşlik ettiği zamanlar ise kaçınılmaz olarak hayal kırıklığı yaratıyordu. Karısı oradayken, bu parlak ve zihinsel olarak ufuk açıcı adamın sohbetinin nedense sıkıcı hâle geldiğinden yakınıyordu Susan.

Çok zeki kadınların bile arkadaşlığının genellikle zeki erkeklerinki kadar ilginç olmadığını görmekten bıkmıştı.

O sonbahar, 340 numaraya taşınmamın hemen ardından ve Susan'a kanser teşhisi konulmasından bir yıl sonra, tekrar hastaneye yattı. Kemoterapinin yanı sıra rutin olarak yapılan tıbbi testlerden birinde bir şey görünmüştü ve doktorları endişeliydi. Daha fazlasını öğrenmek için ameliyat etmeleri gerekecekti. Gerçi sonunda bunun sadece korkudan ibaret olduğu ortaya çıksa da Susan'ı ve etrafındaki herkesi telaşa düşürdü.

Nicole Stéphane, Susan'ın birkaç yıldır romantik bir ilişki yaşadığı ve Paris'te bir evi paylaştığı kadın, New York'a geldi. Ameliyattan birkaç gün önce ulaştı ve Susan'ın hastaneden taburcu olmasından sonra bir hafta kadar kaldı.

Nicole ile tanışacağım için heyecanlıyım. Yirmili yaşlarında başrolde oynadığı, 1950 yapımı Jean-Pierre Melville filmi *Dehşet Çocuklar*'ın büyük hayranıyım. Büyüleyici performansı çok ses getirmişti. Ama filmi yaptıktan kısa süre sonra oyunculuğu bıraktı; kısmen geçirdiği ciddi bir trafik kazası yüzünden, ama aynı zamanda, Susan'a göre çok yetenekli olmasına rağmen, film yıldızı olmak için gereken mizaca sahip olmadığından. Susan, şöhrete sırtını dönebildiği için açıkça hayranlık duyuyordu ona, başka bir şey içinse çok daha hayrandı: İkinci Dünya Savaşı sırasında Nicole, o zamanlar daha bir kız çocuğu sayılsa da Fransız Direnişi'nin parçası olmuştu.

Nicole filmlerde oynamaya devam etmektense, onların produktörlüğünü yapacaktı; Susan'ın, 1973 Yom Kippur Savaşı'nın sonlarında İsrail'de geçen belgeseli *Vaat Edilmiş Topraklar* da dahil. Nicole ile tanıştığımda, Proust'un *Kayıp Zamanın İzinde*'sinin film versiyonunu yapmak için anlaşılması güç bir çabaya girişmişti, görünüşe göre lanetli olan bu projeyle uzun yıllar boğuşacaktı.

Nicole, Susan'dan on yaş büyüktü ve sevgisinin güçlü bir anaç tarafı vardı. Susan'la ilgilenmeyi görevi olarak görüyordu, bu da çoğunlukla onu beslemeye indirgenmiş gibiydi. Aslında, ne zaman New York'a gelse, vaktinin çoğunu yiyecek alışverişi yapmakla (Zabar'ı severdi, bir de, şehrin öbür ucunda, Yukarı Doğu Yakası'ndaki Lobel Kasabı'nı) ve nefis yemekler hazırlamakla geçirirdi. Ama bunların hiçbiri dramatik bir durum yaratmadan halledilemiyor gibiydi. Çoğu zaman mutfakta meşgulken Fransızca homurdanıp küfrettiği ve eşyaları sağa sola fırlattığı duyulabilirdi. Diğer gerilimlerin yanı sıra, Yukarı Batı Yakası mutfakları o günlerde hamamböceği istilasını altındaydı. Ama özellikle bu ziyaretinde, Nicole'ü rencide edebilecek şeylerin sonu gelmiyordu ve günde en az bir kez gözyaşlarına boğuluyor ya da öfkeden kuduruyordu, bazen de ikisi birden.

İyi bir oyunculuk sergileyerek benimle tanıştığı için mest olduğuna ve beni aileye kabul etmekten fazlasıyla mutluluk duyduğuna inanmamı sağladı, oysa durum hiç de böyle değildi. David'le sorunlu bir geçmişi vardı ve anneye oğul arasındaki birçok çatışmada hep Susan'ın tarafını tutmuştu. Şimdi David'in yumurta pişirmeyi bile bilmeyen bir kız arkadaş bulmuş olması onu tiksindiriyor, ama pek de şaşırtmıyordu. Birisinin ağzından kaçırdığı bir lafı yanlış anladı (Nicole'ün İngilizcesi zayıftı), sonra da benim bir tür süper tehlikeli doğum kontrol hapı kullandığımı (aslında hiç hap kullanmıyordum), bunun sonucu olarak günün birinde bir ucube doğurabileceğim kanısından vazgeçirilemedi. Diğer bir deyişle, pervasız olduğum kadar yetersizdim de. Hele herkesin içinde David'e *yapışmam*... Sürtükler gibi. Bunun onu sümsük biri yaptığını söyledi.

Bana karşı tüm bu suçlamaları –ve daha fazlasını– eve girip çıkan başkalarına dillendiriyor, onlar da onun sözlerini bana tekrarlıyorlardı, ki muhtemelen o da böyle yapacaklarını biliyor, bir yandan da yüzüme karşı halen... mest olmaya devam ediyordu.

Bazen siyah bir keçeli kalem alıp buzdolabındaki çeşitli şeylerin üzerine “Sadece Susan!” yazardı.

Susan’dan uzaktayken onun için endişeleniyordu, her şeyden önce de ne yediği konusunda. (Daha Susan hasta olmadan önce, Nicole’ün ta Paris’ten mahalle bakkalını arayıp Susan’ın evine teslim edilmek üzere yiyecek sipariş ettiği biliniyordu.) Susan’ın David ve benim gibi bir çift bencil işe yaramazın elinde olduğunu bilerek nasıl rahat edebilirdi ki?

Nicole gider gitmez sürekli dışarıda yemek yeme ya da eve yemek getirme alışkanlığımıza geri döndüğümüz doğrudu. Nicole ya da başka bir ziyaretçi tarafından olmadıkça 340 numara da gerçek anlamda yemek pişirildiğini anımsayamıyorum. Tatil günlerinde bile gelen giden olmazdı. Misafir gelirse, kendisine bir fincan Café Bustalo ikram edilir (asla alkollü herhangi bir içki verilmezdi), o da olmazsa dondurulmuş hazır yemekte ya da bir kâse konserve çorbada bize eşlik etmeye davet edilirdi. David abur cubur bağımlısıydı ve bütün gün cipsten başka bir şey yemeden durabilirdi. Susan nitratların içindeki kanserojenlerden endişelenmeye başlayana dek, bir paket domuz pastırmasını bir öğüne dönüştürmeyi âdet edinmişti. Arada sırada birimiz tavaya biraz kuzu pirzolası ya da tavuk kanadı atar, onu da çok fazla pişirirdi. Bir keresinde, süpermarketten domuz kızartması aldım ve Susan bana Küba usulü pişirme yöntemini gösterdi; Küba doğumlu eski sevgilisi, oyun yazarı Maria Irene Fornés’in yaptığı gibi, sarmısakları ince ince doğrayıp etteki kesiklerin içine gömmek.

Hatırlıyorum da günün birinde, eve taşınmamdan hemen sonra, üçümüz çok aç ve çok miskin bir hâlde boş boş oturuyor, ne yiyebileceğimizi düşünüyorduk. Dışarı çıkıp konserve ton balığıyla bir somun ekmek almayı ve birer sandviç yapmayı

önerdim, yanında cipsle yiyebilirdik. Susan'la David bakıştılar. "Bu kadar *goy* mu?" dedi Susan. Ben de onun yerine 109. Cadde ile Broadway'in köşesindeki Küba-Çin lokantasına gidip paket yemek aldım.

Susan'ın beni inandırmaya çalışıp durduğu gibi, Nicole'ün ziyareti sırasındaki keyifsizliği pek de benim hatam değildi. Aslında, hep çatışmayla dolu olan ilişkileri yavaş yavaş ve can sıkıcı bir şekilde çözülmüştü. O yaz Paris'te durmadan kavga etmişlerdi. Arkadaş kalacaklardı (Nicole, Susandan üç yıl kadar fazla yaşayacak, 2007'de seksen üç yaşında ölecekti), ama çift olarak paylaştıkları hayat sona eriyordu.

Nicole'ün ziyaretinin üzerinden çok geçmeden, Nicole'den önce Susan'ın sevgilisi olan ve Roma'da yaşayan Carlotta adında bir İtalyan kadın kalmaya geldi. O ve ben geçinmekte zorlanmadık, ama Nicole ile karşılaştırıldığında uyumlu birisi olsa da Carlotta, neredeyse kaskatı kesilmesine yol açan depresyonlara yatkındı, bu da Susan'ın canını sıkıyordu.

Aslında bir vartayı yeni atlatmış olmasına rağmen, Susan'ın kendisi de depresyondaydı. Bir yandan hem Nicole hem de Carlotta'nın ihtiyaç anında Susan'la birlikte olmak için bu kadar uzun yoldan gelmesi çok güzel bir şeydi tabii. Öte yandan, romantizm ve tutkuyla başlamış, ama artık bitmiş olan ilişkilerin hatırlatılması morali pek yükseltmiyordu. Susan yalnızdı ve yalnız olmak istemiyordu. Âşık olmak istiyordu. (Aşka inanırdı, âşık olunca da sıırıslıklam olur, duygularında bir dehşet unsuru bulunurdu.) Evlenmek istiyordu. Diğer kişiyi ne kadar içten ve sahiden severse sevsin, hiçbir ilişkisinin devam etmemiş olması hayatı boyunca ona azap verecekti. Joseph Brodsky'yle olan ilişkisi kısa ömürlü olmuştu ve adam onun duygularını incitmişti. Aslında adilik etmişti. ("Adi, zeki erkekler ve salak kadınlar," demişti Susan bir keresinde şaka yollu, "benim kaderim gibi görünüyor.") Philip Rieff'le evliliğine her zaman çok hayıflansa da zaman geçtikçe aralarındaki yakınlığı özlemle anacaktı: Adam

* (İbr.) Yahudi olmayan. "Gavur" gibi, hakaret içeren bir anlamı da vardır. (ç.n.)

ondan ayrı kalmaktan o kadar nefret edermiş ki, peşinden tuvalete bile gidermiş. “İşememe izin vermek için bile sohbeti kesmezdi.” Sohbet konuları da hiç bitmiyor gibiymiş. İşte bu türden bir samimiyeti arzuluyor ve bir daha asla tatmamaktan korkuyordu. Çalışıyordu –ağırlıklı olarak, fotoğraf üzerine 1973’te yazmaya başladığı bir dizi denemenin son ikincisi üzerinde– ama iyi vakit geçirmiyordu.

Yıllar içinde, gençken Susan Sontag okumanın yazar olmak istemelerine yol açtığını söyleyen şaşırtıcı sayıda insan tanıdım ya da duydum. Bunun benim için geçerli olmasa da düşünme ve yazma biçimim üzerinde çok büyük etkisi olmuştur. Onu tanımadan önce okulu çoktan bitirmiştım, ama çoğunlukla kayıtsız, dikkati hayli dağınık bir öğrenci olmuştum, bilgi dağarcığımda da kocaman boşluklar vardı. New York'ta büyümemiş olmasına rağmen, benden çok daha New Yorkluydu, her zaman orada yaşamıştı, şehrin kültürel hayatında ondan daha iyi bir rehber bulamazdınız. Onunla tanışmayı hayatımın en büyük şanslarından biri saymamda şaşılacak bir şey yok. Büyük olasılıkla, zamanla John Berger, Walter Benjamin, E. M. Cioran ve Simone Weil gibi yazarları kendi kendime keşfederdim. Ama şu da var ki, onları ilk olarak ondan öğrendim. Eminim neleri okumadığımı, ne çok şeyi bilmediğimi öğrenmek çoğu zaman gözünü korkutsa da beni utandırmadı. Diğer şeylerin yanı sıra, az kitabın olduğu ve entelektüel ruh ya da rehberliğin olmadığı bir yerden gelmenin nasıl bir şey olduğunu anlıyordu. Dedi ki: "Senle ben David'in doğuştan çantada keklik görebildiği şeye sahip değildik."

Susan'ın züppe olmadığını yazdığım bir anma denemesini yayımladıktan sonra, öfkeli cevaplar duydum: Herkes onun *kor-*

kunç bir züppe olduğunu biliyordu! Demek istediğim, bir insanın sırf kökleri yüzünden değerli bir nitelikten yoksun olması gerektiğine inanmıyordu, ne kadar ilkel ya da muhtaç olursa olsun; sınıfsal bir züppe değildi. Bir süre evini temizleyen eğitimsiz genç kadının “güzel, kendiliğinden aristokrat bir tavrı” olduğunu fark edecek türden bir insandı. Öte yandan, bir insanın başarısının kurduğu ilişkilere bağlı olmadığını –hem de büyük ölçüde– hiçbir zaman iddia etmedi (belirli bir burs için ondan tavsiye mektubu isteyen bir kadın hakkında şöyle dedi: “Asla ve asla almayacak; çalışmaları yeterince iyi olmadığı için değil, sadece doğru insanları tanımıyor da ondan”) ya da iyi bir aileden gelmenin insana otuz yıl kazandırabileceğini söylerken Pascal’ın ne demek istediğini bilmiyormuş gibi yapmadı.

Aslında, iyi bir aileden gelenlerin (önemli bir kısmı her zaman Susan’ın peşinde koşacaktı) yöntemleri ona göre bitmek bilmez bir cazibe kaynağıydı. Bir keresinde yemekli bir partiden eve şu hikâyeyle döndü: Konuklardan biri, tanınmış, varlıklı bir ailenin mensubu bir kadın, uyuyakalmış, diğerleri kahvelerini içerlerken kafası arkaya düşmüş ve ağzı açık hâlde horlayarak oturmuş. Susan bu hikâyeyi huşu tınılarıyla anlattı. “İşte buna sınıf özgüveni denir.” Huşu uyandıran bir başka hikâye: Bir tiyatro eserinin genç hamisi, onu ve kalabalık bir grup insanı ön gösteriden sonra bir restorana içki içmeye davet etmiş. Başgarson, sadece içki siparişi edeceklerse masaları olamayacağını söylediğinde, genç adam ona şöyle demiş: “Sorun değil. Sen içkilerimizi getir de bizden yemek ücreti alabilirsin.” (Yani, ondan tabii.) Bir keresinde havaalanında, yakınında oturan bir adamın güzel cildinden etkilenen Susan, kendi kendine bahse girmiş. Gerçekten de, daha sonra anlattığına göre, uçağa binme zamanı geldiğinde, adamın birinci sınıfta uçtuğu ortaya çıkmış.

Bu türden bir gözlem tam ona göreydi, ama onu züppe yapmıyordu. Bir insanın “iyi” ya da “kötü” bir aileden gelip gelmemesi umurunda bile değildi; ayrımın yanıltıcı olduğunu biliyordu. Nereden gelerseniz gelin, onun için gerçekten önemli

olan, ne kadar zeki olduğunuzdu; zira, söylemeye gerek yok, o bir seçkinciydi. Zevk sahibiyse ve entelektüel anlamda meraklıysanız, o kadar zeki olmanıza bile gerek yoktu. Çok güzelseniz, hiç zeki olmanıza gerek yoktu. İsmi çıkarılamayan bir kitabevi tezgâhtarına epey sinirlenebiliyorken, tanıştırıldığı bir New York Şehir Balesi dansçısının, “Peki, siz neler yapıyorsunuz?” (Susan ne?) demesinde sakınca yoktu.

Bilgi dağarcığımdaki boşluklar onu çok da şaşırtmadı. Amerikan eğitimi ve genel olarak Amerikan kültürü hakkında olumsuz bir kanıya sahipti ve altı yılda bir Amerikan üniversitesinde öğrendiğimden daha fazlasını bir yılda 340 numarada öğrenebileceğime kesin gözüyle bakıyordu. Doğal bir akıl hocasıydı. Çırakları olmamıştı (sanırım David dışında), ama Susan’la birlikte yaşayıp ya da onunla kayda değer zaman geçirip de ustalığından kaçınmak mümkün değildi. Onunla sadece bir kez karşılaşan biri bile büyük ihtimalle bir okuma listesiyle ayrılırdı. Kendiliğinden öğretici ve ahlakçıydı; bir etki yaratmak, bir model, örnek olmak istiyordu. Başka insanların zihinlerini geliştirmek ve zevklerini incelemek, insanlara bilmedikleri şeyler (bazı durumlarda, bilmek bile istemedikleri, ama bilmeleri gerektiğinde ısrar ettiği şeyler) söylemek istiyordu. Ama başkalarını eğitmek bir yükümlülükse, aynı zamanda çok da eğlenceliydi. Ondaki, Thomas Bernhard’ın, sevdiği her kitap, resim ya da müzik parçasının sadece kendisi için yaratıldığı ve sadece kendisine ait olduğu hayalinden beslenen ve saygı duyduğu deha eserlerini başka birinin beğenmesi ya da takdir etmesi düşüncesine “sanat bencilliği”yle katlanamayan, gülünç “sahiplenici zihni”nin tam tersiydi. Tutkularının herkes tarafından paylaşılmasını isterdi ve sevdiği her yapıta eşit yoğunlukta karşılık vermek onun en büyük zevklerinden biriydi.

Bazı coşkuları aklımı karıştırıyordu. Sinemada oturmuş, dev bir tablet çikolatayı paylaşıırken, neden iki eski Katherine Hepburn filmini birden görmek istediğini merak edip durdum, ikisini de yirmi kereden fazla gördüğünü söylemişti. Sinemaya gitmeye sevdalıydı (çok sevdiği bir başka kelime) tabii belki de

ancak asla televizyon seyretmeyen birinin olabileceği şekilde. (Şunu artık biliyoruz: Tek boyutlu ekran sizi bağımlı yapmazsa, bir başkası yapar.) Sürekli filmlere gidiyorduk. Ozu, Kurosawa, Godard, Bresson, Resnais; bu isimlerin her biri zihnimde onun-kiyle bağlantılı. Ekranı yakın bir koltuktan izlendiğinde filmin çok daha heyecanlı olduğunu ilk olarak onunla öğrendim. Onun yüzünden, hâlâ her zaman sinemanın ön tarafında otururum, hâlâ televizyonda film seyretmeye direnirim ve film videokasetleri ya da DVD'leri kiralamayı kendime yediremem.

Yaşayan Amerikalı yazarlar arasında, Hardwick'in yanı sıra, Donald Barthelme, William Gass, Leonard Michaels, John Didion ve Grace Paley'ye hayrandı. Ama çoğu çağdaş Amerikan kurmaca yapıtını (ki bunlar, onun da hayıflandığı gibi, genellikle iki yüzeysel kategoriden birine giriyordu: Modası geçmiş varoş gerçekçiliği ya da "Bloomingdale's nihilizmi") çoğu çağdaş Amerikan filminden daha az beğeniyordu. Ona göre, son birinci sınıf Amerikan romanı (saygı duyduğu, ama sevmediği bir yazar olan) Faulkner'ın *Ağustos Işığı* olmuştu. Philip Roth ve John Updike iyi yazarlardı tabii, ama yazdıkları şeylere karşı coşku duyamıyordu. Sonradan, Raymond Carver'ın Amerikan kurmaca edebiyatı üzerindeki etkisini alkışlanacak bir şey olarak görmeyecekti. Minimalizme hiç de karşı olmadığını söyledi; "konuştuğu gibi yazan" bir yazar hakkında heyecan duyamıyordu sadece.

Bunun yerine birtakım Avrupalıların yapıtları heyecanlandırıyordu onu, örneğin Italo Calvino, Bohumil Hrabal, Peter Handke, Stanislaw Lem. Onlar, Jorge Louis Borges ve Julio Cortázar gibi Latin Amerikalı yazarlarla beraber, yeterince tutkulu olmayan Amerikalı arkadaşlarından çok daha cüretkâr ve özgün yapıtlar yaratıyorlardı. Yavan çağdaş Amerikan gerçekçiliğine karşılık, biçim ya da tarzı esneten tüm yaratıcı yazılı yapıt-

ları bilimkurgu olarak tanımlamayı seviyordu. Bir yazarın amaç edinmesi gerektiğini düşündüğü, onun da amaç edindiği ve önem taşımaya devam edeceğine inandığı edebiyat türü buydu.

Tavsiye ettiği ve okuduğuma memnun olmadığım tek bir kitap anımsayamıyorum. Onu son görüşlerimden birinde, W. G. Sebald'ın *Göçmenler*'ini dilinden düşürmüyordu. *Göçmenler* en sevdiğim kitaplardan biri hâline gelecekti, Sebald'ın de üzerimde önemli bir etkisi olacaktı; yine, yazarı ilk olarak ondan duydum.

Bana okumamı söylediği her şeyi okurdum. Yazmak söz konusu olduğunda ise mesele farklıydı.

Çalışmalarımдан herhangi birini ona gösterecek cesareti toplamam haftalar aldı, o ise kendine has tarzıyla sıkıştırıp durdu. ("Meraktan ölüyorum!") Nihayet ona verdiğim öykü hiç de öykü değildi, Flannery O'Connor'ın (Susan'ın sevmediği bir başka önemli Amerikalı yazar) işin başındaki kurmaca yazarlarının "öncelikle ete kemiğe bürünmemiş fikirler ve duygularla ilgili olmaları"ndan yakınırken aklında olan türden bir şeydi. Susan sorunu hemen gördü. "Sana bir *agon** gerek," dedi. Sonra da bunun ne anlama geldiğini bana açıklamak zorunda kaldı tabii.

Diğer zamanlar beni fazla açıksözlü olmamam konusunda uyardı, daha kısaltarak yazmaya çalışmam ve düzyazının daha hızlı akmasını sağlamak için ona şekil vermem gerektiğini söyledi. ("Modernizmin bize öğrettiği bir şey varsa, o da şu ki; hız her şeydir.") Bir akşamı sıcak ve nemli diye tanımlamanın, birisini ayırt edilen kır saçları var diye tanımlamak kadar kötü olduğunu söyledi.

Bunun dışında, ona gösterdiğim herhangi bir şey hakkında faydalı sözler söylediğini pek az hatırlıyorum. Sorunun çoğu bendeydi: Sonunda kendimi öğretmenlik yaparken bulacağım bir sürü öğrenci gibiydim. Birçok genç yazar eleştiri değil, sadece övgü ister, çok teşekkürler. Susan övmesine övüyordu; aslında, aşırı cömertti. (Çalışmamı ilk okuyuşundan sonra, "İçim rahatladı," diye itiraf etti. Gerçekten öyle olduğu da belliydi. Bir

* Antik Yunanda *çatışma*, *çekişme*, *mücadele* anlamlarında kullanılan kelime. (ç.n.)

yazarlık programında ders vermişti ve Güzel Sanatlar Yüksek Lisansı yapmış olmanın ille de bir cümle yazabileceğın anlamına gelmediğini biliyordu.) Ama onun kurmaca yapıtlarını sevmediğım için –dili kullanımında, üslubunda hayran olunacak çok az şey gördüğüm için– yazarlık hakkında söyleyeceklerine güvenmiyordum.

“Başka yazarlar aynı kelimeyi bir paragrafta iki kez kullanmaya çalışırlar. Ben aynı kelimeyi aynı *sayfada* iki kez kullanmayı sevmem.” Böbürlenmeydi bu; birçok kez tekrarladığı “Her virgüle önem veririm,” gibi. Ama kendinden daha emin bir yazar bu konuda bu kadar katı olmazdı bence. Kendinden daha emin bir yazar kavramlar sözlüğüne onun kadar bağımlı olmazdı. Yazarken çoğu zaman bel bağladığı bir başka şey de arkadaştı; bir taslağı düzeltmek için gereken uzun saatler boyunca onunla oturup çalışacak birisi. Bazen o kişi birden daireye taşınır, günlerce kalırdı ve ikisi Susan’ın odasında birlikte çalışır, her fikri tartışır, her satırın, her virgülün üzerinden geçerdi. Böyle çalışan başka bir yazar hiç tanımadım, gerçi bu düzenleme belli ki Susan’ın gelişmesine yardımcı oluyordu ve tek başına çalışmak zorunda kalmaktansa başka biriyle çalıştığında her zaman çok daha mutlu olduğunu söylüyordu. Herhangi bir şeyi tek başına yapmaktan nefret ederdi ve yalnızlık bir yazarın hayatındaki bir gereklilikse, elinden geldiğı kadar onu atlatmanın yollarını bulurdu. Yine tanıdığım çoğu yazarın tersine, çalışmasını çeşitli aşamalarda elden ele dolaştırmayı severdi, birçok taslağı David’e, bana ve çok sayıda başka okura gösterirdi. Bir keresinde, onu evinden almaya gittiğimde (David’le benim artık birlikte olmadığımız bir dönemde), oraya varır varmaz *AIDS ve Metaforları*’nın taslağını elime verdi. Yüz sayfanın hepsini hemen oracıkta okumamı istedi; akşam yemeğı bekleyebilirdi.

Benim bir müsvedde sayfamda, *aceleyle* kelimesini daire içine aldı. “Bir düşün. İnsanlar aslında acele ederler mi? Yoksa bu sadece konuşma tarzımız mı? Gerçekte daha çok telaş etmezler mi? Ben olsam ‘telaşla’ diye değiştirirdim.”

Bu tavsiyeye uymadım.

Aslında tavsiyelerinin çoğunu reddettim, bu da onu incitti. Ona küstah, saygısız görünmüş olmalı (şimdi bana öyle görünüyor; bir de aptalca). Unutmadı da. Sonraki yıllarda, çalışmamı okuması için ona vermemi ister, verdiğimde de görmezden gelirdi. Sonuç olarak, sorup durmasına rağmen, herhangi bir çalışmamı ona vermeyi bıraktım, bir süre sonra o da istemeyi bıraktı. Ona son kez bir şey verdiğimde (ilk müstakbel basılı kitabımın giriş bölümünün taslağı), aylar geçmiş ve hâlâ ondan haber almamıştım. Sonunda birlikte akşam yemeği yedik ve bölümü okuyup okumadığını sordum. “Elbette okudum,” dedi, ona saygısızlık yapmışım gibi kızarak. “Hemen okudum.” Ama bana tek kelime etmedi.

Edebiyat dergilerine öyküler göndermeye başladığımda, reddedilmeleri benim hatammış gibi davrandı. “Bir yayıma çok ihtiyacın var,” dedi, ancak moralimi bozabilecek bir ses tonuyla. Bir keresinde de birtakım başka insanların önünde bana şöyle dedi: “Diğer herkes zırvalarını yayımlıyor. Neden sen de zırvalarını yayımlamayasın?”

Yıllar sonra, yapmak üzere olduğum bir okumada dinleyiciler arasında olduğu söylendiğinde içim sızladı. Dinlemeye geldiği ben değildim (tesadüfler dışında, neredeyse on yıldır görüşmemiştik), o akşam programdaki diğer iki yazardı, arkadaşları Elizabeth Hardwick ve Darryl Pinckney. Okumadan sonraki resepsiyonda, ifadesiz bir yüzle, bana sadece şöyle dedi: “Çok iyi okudun.”

Bununla beraber, o okumanın üzerinden çok geçmeden, misafir profesör olduğum Smith Üniversitesi’ndeki çalışma odamda otururken telefon çaldı. Arayan Susandı. Daha fazla şaşırmazdım. Amerikan Güzel Sanatlar ve Edebiyat Akademisi’nden o yılki Roma Ödülü bursunu aldığımı yeni öğrenmişti anlaşılan. “Çok heyecanlı olmalısın,” dedi. Aslında, Roma’daki Amerikan Akademisi’nde o sonbahardan itibaren bir yıl kalacağımı ne zaman düşünsem içim içime sığmıyordu.

“Bilirsin, bir keresinde o ödülü bana teklif ettiler,” dedi. (Bunu bilmiyordum.) “Ama o zaman kabul edemedim. Günün

birinde bana yeniden teklif edeceklerini sandım, ama etmediler.” Bunu söyleme biçimi yutkunmama yol açtı. Ne söyleyeceğimi düşünmeye çalışırken, geçenlerde yayımlanan dördüncü romanı *Amerika’da*’yı okuyup okumadığımı sordu. Okumamıştım; daha doğrusu, sadece içinden alıntılar okumuştum, iki farklı edebiyat dergisinde. Ama, “Henüz değil,” demekle yetindim. Bir şeyler daha söylemeye yeltendim, sözümü kesti. “Bak, seni gevezelik etmek için aramadım. Sadece tebrikler demek için aradım.” Sonra da telefonu aceleyle (ya da *telaşla*) kapadı.

Doğal bir akıl hocasıydı... öğretmekten nefret eden. Olabil-
diğince az öğret, diyordu. En iyisi hiçbir şey öğretmemektir: “Nes-
limin en iyi yazarlarının öğretilenler yüzünden mahvolduğunu
gördüm.” Yazarın hayatı ile akademisyenin hayatının her zaman
çelişeceğini söylüyordu. Kendi kendini meslekten menetmiş bir
akademisyen olarak tanınmak istiyordu. Hatta kendi kendini ya-
rattığını söylemekten daha da gurur duyuyordu. “Benim hiç akıl
hocam olmadı,” diyordu. Gerçi daha on yedi yaşındayken evlen-
diği üniversite profesöründen bir şeyler öğrenmiş olması gerekirdi.
Başka profesörleri de olmuştu, içlerinden Leo Strauss’la Kenneth
Burke’ü olağanüstü öğretmenler olarak hatırlıyor ve öve öve bitire-
miyordu. Ama her ne kadar bu adamlar ona başka şeyler aşlamış
olsalar da büyük bir öğretmen olmak bunların arasında değildi.

Diğer birçok yazar gibi, öğretmenliği başarısızlıkla bir tutu-
yordu. (Columbia’da, Richard Yates’in bir dersine girmiştik –
her hafta süt dökmüş kedi gibi çıkageldiği bir iş– ve onun şöyle
homurdandığını hatırlıyorum: “Norman Mailer ders vermese de
olur.”) Ayrıca, Susan hiçbir zaman birinin çalışanı olmak iste-
memişti. Öğretmenliğin en kötü yanı, kaçınılmaz olarak, bir iş
olmasıydı ve ona göre herhangi bir işi kabul etmek aşağılayıcıydı.
Ama öte yandan, bir kitabı satın almak yerine kütüphaneden

ödünç alma fikrini de aşağılayıcı buluyordu. Taksi yerine toplu taşıma kullanmak son derece aşağılayıcıydı. “New York’a taşındığımda,” –1959’da, yirmi altı yaşındayken– “ne kadar fakir olursam olayım, bunu asla yapmayacağıma kendime söz verdim.” *Tenezzül* etmeyeceğime, diyordu ses tonu. Divacılık mı? Kendine saygısı olan her insanın onu anlayacağını ve onun gibi hissedeceğini düşünüyor gibiydi.

Onunla herhangi bir yere giderken, sokağa çıktığınız anda, hemen kolunu kaldırıp uzun adımlarla kaldırımın kenarına yürürdü. O günlerde, soğuk havada, genellikle yeşil bir kaban giyerdi. (Anımsadığım kadarıyla, Nicole’de de bir eşi vardı.) Kollarından birinin altındaki dikiş sökülümüştü ve bir türlü tamir ettirecek zaman bulamıyordu. Delik bir tek o zaman görünüyordu: Taksiye el ettiğinde.

Hayatının bu bölümünden –onunla tanıştığımdan ya önce ya da sonra yaptığı öğretmenlikten– hiç söz etmemesini tuhaf buluyordum. Daha çok öğrenciliğinden dem vuruyordu. Aslında, kendi öğrencilik günleri hakkında böyle saygıyla konuşan birini hiç tanımamıştım. O dönemden söz etmek ona özel bir ışıltı veriyor, bana hayatının en mutlu dönemi olması gerektiğini düşündürüyordu. Mezun olmaya hak kazandığı Chicago Üniversitesi’ndeki, sıklığıyla ünlü Hutchins Büyük Kitaplar programının onu bu zihin yapısına kavuşturduğunu söyledi; yazmayı olmasa da dikkatle okumayı ve eleştirel düşünmeyi orada öğrenmişti. O günlerden kalma okul defterlerinin hâlâ üzerine titriyordu. Defter, tükenmez kalem, kurşunkalem, daktilo kâğıdı gibi şeyleri ve el yazısıyla yazdığı taslaklar için kullandığı not defterlerini satın almaktan her zaman zevk duyardı.

Şimdi aklıma geliyor da, öğretmenliğe gösterdiği direncin en azından bir kısmı öğrenciliğe olan tutkusuyla ilgili olabilir. Hayatı boyunca bir öğrencinin alışkanlıklarına ve ruh hâline sahip oldu. Aynı zamanda, fiziksel durumu hariç, her bakımdan

ve her zaman gençti. Ona yakın insanlar çoğu zaman onu bir çocuğa benzetiyorlardı (tek başına kalamaması; azalmak bilmez şaşırma kapasitesi; güçlü, taparcasına hayranlık duyan tarafı ve örnek aldıklarını ilahlaştırma ihtiyacı; sağlık sigortası o günlerde kolayca karşılanabilir olmasına rağmen, kırklı yaşlarında kanser olduğunda sigortasının bulunmaması). David’le ben onun bizim yaramaz çocuğumuz olduğu esprisini yapıyorduk. (Bir keresinde, bir denemeyi bitirmeye uğraşırken, yeterince destek olmayışımıza kızıp şöyle dedi: “Bunu benim için yapmayacaksanız, en azından Batı kültürü için yapabilirsiniz.”) Geçirdiği krizlerin bendeki kalıcı imgesi tam da bir öğrencinininkine ait, hem de en fanatik olanından: Kitap ve kâğıt yığınlarıyla çevrili hâlde sabahlamak, hızlanmak, art arda sigara içmek, okumak, notlar almak, daktiloyu döver gibi yazmak, azimli, rekabetçi. En yüksek notu alan o denemeyi yazacaktı. Sınıfın birincisi olacaktı.

Dairesi bile –katı bir biçimde burjuva karşıtı, hiçbir mazeret olmaksızın *ungemütlich*– öğrenci hayatını çağırıyordu. Başlıca özelliği kitapların sayısının giderek artmasıydı, ama çoğunlukla karton kapaklı kitaplardı bunlar, raflar da ucuz çam tahtasıydı. Mobilya eksikliğine uysun diye dekoratif objeler de eksikti, perde ya da halı yoktu, mutfakta da sadece temel eşyalar vardı. Mutfak alanının yaklaşık yarım metrekaresini yıllardır çalışmayan eski bir buzdolabı kaplıyordu. Televizyonun tepesinde bir pense duruyordu; kanal değiştirmek için, zira bu işe yarayan düğme kırılmıştı. İlk kez ziyarete gelenler, anlı şanlı orta yaşlı yazarın bir lisansüstü öğrenci gibi yaşadığını görünce apaçık şaşıyorlardı.

(Her şey değişir. Ellili yaşlarının ortasında şöyle diyecekti: “Tanıdığım herkesten daha çok olmasa da onlar kadar çok çalıştığımı ve hepsinden daha az para kazandığımı fark ettim.” Böylece hayatının o kısmını dönüştürdü. Ama sözünü ettiğim dönem daha önceydi; görkemli Chelsea çatı katından, muazzam kütüphaneden, nadir baskılardan, sanat koleksiyonundan,

* (Alm.) Rahatsız. (ç.n.)

tasarım giysilerden, kır evinden, kişisel asistanından, kâhyadan, kişisel aşçısından önce. Günün birinde, tanıştığımızda onun olduğu yaşlardayken, bana bakarak başını iki yana salladı ve şöyle dedi: “Ne yapmayı planlıyorsun, hayatının geri kalanını lisansüstü öğrenci gibi yaşamayı mı?”)

Ne zaman bir üniversite *reddetmemesi* gerektiğini bildiği bir tek-lif yapsa, iki arada bir derede kalıyordu. Çoğu zaman, paraya ihtiyacı olmasına rağmen teklifi geri çeviriyor, sonra da kendi kendini kutluyordu. Yazarlıkla ondan çok daha iyi geçinip yine de hâlâ kadrolu olmanın cazibesine kapılanlara şaşıyordu. Başka yazarların, çoğunun sıkça yaptığı gibi, yazarlıkla çakıştığı için öğretmenliğin onları çok mutsuz ettiğinden yakındıklarını duyunca çileden çıkıyordu. Genel olarak, gerçekten yapmak istedikleri şeyi yapmayan insanları hor görüyordu. Birçok insanın, çok fakir olmadığı sürece, kendi hayatını kazandığına inanıyordu ve ona göre, güvenliği özgürlüğe üstün tutmak acınacak bir tercihti. Gurursuzcaydı.

En azından bizim kültürümüzde, insanların zannettiklerinden çok daha özgür olduklarına ve kabullenmeye razı göründüklerinden daha çok seçenekleri bulunduğuna inanıyordu. Diğer insanların size nasıl davrandıklarının, tamamen olmasa da çoğunlukla sizin kontrolünüzde olduğuna inanıyordu ve o kontrolü *ele geçirmem* için hep peşimdeydi. “İnsanların seni sindirmelerine izin vermeyi bırak,” diyerek sindirirdi beni.

Dedi ki: “Buna inanmayacağını biliyorum, ama senin yaşındayken bugün böyle olduğumdan çok daha fazla senin gibiydim. Kanıtlayabilirim!” Maria Irene Fornés’in o gün ziyarete geleceği ortaya çıktı. O ve Susan 1959-1963 arası çift olmuşlardı. Kadın geldiğinde, Susan bizi tanıştırır tanıştırmaz şöyle dedi: “Beni tanıdığında nasıl biri olduğumu Sigrid’e anlat. Haydi, haydi!”

“Geri zekâlarının tekiydi,” dedi Fornés.

Gülmesi bittiğinde Susan bana şöyle dedi: “Söylemeye çalıştığım şey, senin için de umut olduğu.”

“Ne cidden eğlenceli olurdu biliyor musunuz? Hep beraber birkaç günlüğüne bir yerlere gitmemiz.”

Seyahat etmeyi her zaman sevmişti, David’in de paylaştığı bir tutkuydu bu, ayrı ayrı ya da birlikte birçok yere gitmişlerdi, hem Amerika’da hem de yurtdışında. Seyahat, başka şeylerin yanı sıra, depresyonun mükemmel panzehriydi.

Güz sonlarıydı, ameliyatının üzerinden daha haftalar geçmişti ve soğuktan nefret eden Susan sıcak bir yere gitmek istedi. Eğlenceli ve sıcak, çok da uzak olmayan. “New Orleans’a hiç gitmedin, değil mi?” Hayır. (Bildik bir karşılıklı konuşma hâline gelmişti bu: “*Figaro’nun Düğünü*”nü hiç görmedin, değil mi?” “Hiç suşi yemedin, değil mi?” “New York Film Festivali’ne hiç gitmedin, değil mi?” Benim her hayır değişimde Susan, “Ah, sana hoş bir sürpriz geliyor,” derdi. Her zaman da böyle oluyordu.) O ve David, New Orleans’a gitmişlerdi, orada tanıdıkları vardı; kısa bir gezi için mükemmel hedef olduğu hususunda fikir birliğine vardılar.

Fransız Mahallesi’nde kaldık, bununla beraber bir gün birkaç arkadaş bizi uzun bir bataklık turuna çıkardılar. Harika bir yemek yediğimizi hatırlıyorum (“Kerevitin tadına hiç bakmadın, değil mi?”) ve karşılaştığımız her yabancıнын Mardi Gras hakkını anlatacağı bir hikâye vardı. Yakışıklı bir delikanlının Tennes-

see Williams'ın "Bourbon Caddesi'nde Sabahlar"ını ezbere okuduğu ve bu şiirin geçtiği *Şehirlerde Kış* kitabının bir kopyasını bana verdiği yemekli bir partiyi hatırlıyorum.

Yakışıklı delikanlının arkadaşları bizi başka bir partiye davet ettiler; eve dönmemizden bir gece önce (sanırım bir otelde) verilen büyük, şık bir partiye. Partinin nerede olduğunu ya da ne için verildiğini hatırlamıyorum, ama konukların birçoğu öyle abartılı giyinmişti ki kıyafet balosu olsa yeriydi. Son anda, bana giyecek bir şeyler almak için alışverişe çıkmıştık. Klasikleşmiş giysiler satan bir mağazada çok hoş, incecik bir siyah dantel tuvalet bulduk. Bir omuz askısı kopmuştu. Ama, eskiden annemin dediği gibi: "Gençken her şey yanına kâr kalabilir."

Partiye ulaşmamızdan hemen sonra, biri bizi iriyarı, kırmızı suratlı bir adamla tanıştırdı, yelekli beyaz bir takım elbise ve beyaz gömlek giymiş, beyaz kravat, beyaz şapka ve beyaz eldivenler takmıştı.

"Bayan Sontag!" dedi nefes nefese. "Gerçek bir onur bu. Hey, tıpkı ekrandaki gibi görünüyorsunuz! Filmlerinizin hepsini gördüm. Her birini. Ah, küçük New Orleans bu gece böyle büyük bir yıldızı ağırlama ayrıcalığını yaşıyor!"

Elimi öperken, kızardım ve açıklamaya kalktım. Ama adamın sırtını döndüğü Susan gülmekten iki büklüm olmuştu ve bozuntuya vermememi çılginca işaret ediyordu. Şirin sarhoş arkadaşı düzeltmek gibi bir hevesi yoktu. Fazlasıyla eğleniyordu.

New Orleans'a sadece bir kez daha gittim. Yine sonbahardı ve tıpkı üçümüzün yirmi sekiz sonbahar önce yaptığı gibi, Fransız Mahallesi'nde kaldım. Beni ikinci kez oraya götüren şey bir edebiyat konferansıydı. Paneldeydim. Konu "Yazarlar ve Ustalar"dı, ben de akıl hocalarımdan biri olarak Susandan söz ettim. Ertesi ay öldü. 2004 yılıydı. Çok sevdiği şehrin sadece sekiz ay sonra harap olması nasıl da içine işlerdi.

O elbiseyi bir daha hiç giymedim, ama yıllarca sakladım; onu giymenin yanıma kâr kalabilmesinin üzerinden çok zaman geçti. Kitap hâlâ bende tabii.

*Dostlarını düşündü.
Yitik yoldaşını düşündü,
Hatıraları anarken ağladı.
Aşk. Aşk. Aşk.*

Susan'ın ölümünden sonra çıkan ilanların ve yorumların çoğunu okumadım (başka insanların onun hakkında söyleyecekleri hiçbir zaman fazla ilgimi çekmemiştir), ama birçoğunun onun mizah anlayışı olmadığına değindiğini tahmin edebiliyorum, hayattayken ona gayet sık yöneltilen bir eleştiri. Örneğin, Craig Seligman'ın kitabı *Sontag ve Kael*'in (2004) dizininde, "Sontag, Susan" maddesi altında "mizah anlayışı olmaması"nı buluruz, ardından sekiz sayfa gönderme gelir. (Bunu, diyelim ki, "Platonizm"le karşılaştıran: İki sayfa gönderme.) Birçoklarına göre, öyle görünüyor ki, bu yoksunluk hem eleştirmen hem de sanatçı olarak onu incitiyordu. *The New Yorker*'daki bir makalede David Denby, film yapmaya başladığında ondaki "mizah eksikliğinin... arayı kapattığını" yazar ve kısmen bu nedenle, film yapmaya dair tutkusu ve kavrayışına karşın çabalarının "korkunç sonuçlar verdiğini" ileri sürer. Mizah anlayışı vardıysa bile, "sayfada nadiren kendini gösterirdi," diye son noktayı koyar Phillip Lopate (*Sontag Üzerine Notlar*, 2009).

Susan Sontag okumanın çoğu zaman sizi gülümsetmediği doğrudur. (Ne var ki, yapıtlarının 2001'de yayımlanan *Azılı Pijamalar*, "*The New Yorker*"dan *Mizah Yazıları Antolojisi*'ne seçilmesi kesinlikle ilginç bir nokta.) Ayrıca, toplum önüne çıktığında,

çoğu zaman mizah anlayışından yoksun görünmekle kalmaz, huysuzlaşırdı da. Özellikle soru-cevap bölümleri sırasında, anlaşılmaz bir şekilde çabuk öfkeleniyor –gözlerinde *geri zekâlılarla çevriliyim* mesajı çakıyordu– hemen hakaret ediyordu. (Ona göre, sorun olağandı: Avrupalı dinleyicilerle karşılaştırıldığında, Amerikalılar kaba ve bilgisizdi, soruları da genellikle sıradandı.) Yine de onun bu yönünün neden bu kadar çok yorum aldığını hiçbir zaman tam olarak anlamamışımdır.

Hiç şüphesiz bunun nedeni, ciddiyete olan meşhur takıntısıyla ilgili olmalı. Kendinizi asla fazla ciddiye almamalısınız, kim olursanız olun; bunu yapanların gülünç ve hatta yakışsız bir hâli vardır... Susan'ın hiç ilgisinin olmayacağı türden beylik bir laftı bu. Kendisini gerçekten de çok ciddiye alacaktı, bunu sorun edenlerin canı cehennemeydi, *onun* sorunu ise başkalarının her zaman onu yeterince ciddiye almamalarıydı. En azından o zamanlar, sürekli olarak, görüşü onun için önemli olan bir kişinin (görünüşe bakılırsa, her zaman bir erkek) ona saygılı davranmadığından yakınıyordu. Bazen ona yapılan saygısızlığa ben bile şaşıırıyordum. Bir keresinde *Yamyamlar İçin Düet*'in bir gösteriminde, “Bayan Sontag, neden bu kadar sıkıcı bir film yaptınız?” diye sordu genç bir adam ve seyircilerin yarısı onaylayarak kıs kıs güldü. “En fazla yirmi beş kelimeyle, bu hikâyenin ne halt hakkında olduğunu bize anlatabilir misiniz?” Kadın olduğu için mi insanlar ona böyle hitap edebileceklerini düşünüyorlardı?

Bir keresinde, bir yazarlar konferansında, Susan konuşmasını bitirdikten sonra, dinleyicilerin arasındaki bir kadın öne çıkıp, “Jean-Paul Sartre'ı tanıyor musunuz?” diye sordu. “Eh,” dedi Susan, “onunla karşılaştım. Ancak kendisini tanıdığımı söyleyemem. Neden?” Kadının dudakları heyecandan seğirdi. “Çünkü onun metresi olduğunuzu duydum.” Sonra, kendini tutamayaarak Susan'ın koluna yapıştı ve sokulup şöyle dedi: “*Bu* bir iltifat.”

“Durup dururken nereden çıktı bu?” Bunu bilmek istiyordum. “Ne iltifatı? Elden ayaktan düşmüş bir ihtiyar değil mi o?” İtici liğiyle ünlü Sartre gerçekten de yetmiş iki yaşındaydı, Susandan yirmi sekiz yaş büyüktü (boyu da neredeyse otuz santim kısaydı).

“Nereden mi çıktı,” diye bilgilendirdi beni duygusuzca, “kafalı bir kadına, ondan daha kafalı bir erkek *gerek* de ondan.”

Kafalı, yetenekli ve çok başarılı olmak sizi ille de güvenceye almıyor tabii. Muhtemelen en beğenilen kısa öyküsü olan “Böyle Yaşıyoruz Artık”ı yazmayı bitirdikten hemen sonra onu tesadüfen gördüm.

“Çok hızlı yazdım,” dedi, “ve *ilk kez* iyi olduğunu hemen anladım. Çünkü genellikle, bilirsin, yazdığım her şey hakkında ilk hissim boktan olduğudur.”

Cinsiyetin bu güvensizlikle ne kadar ilgisi vardı, bunu söylemek imkânsız. Ama kadınların özgürlüğe kavuşmasından önceki günlerde reşit olan bu gururlu, entelektüel açıdan tutkulu insanı ve sürekli karşılaşmak zorunda kaldığı türden tarafılığı düşününce, ne kadar incitici olması gerektiği hayal edilebilir. (Neredeyse kapıdan çıkar çıkmaz onu küçümseyenlerin kısmi bir listesi Norman Podhoretz, Mary McCarthy, William Buckley, James Dickey, Philip Rahv, John Simon ve Irving Howe’u kapsıyordu.)

Başka bir açıdan daha güvensizdi. Fazla taviz verdiğinden endişelendiğinde –örneğin, *People* dergisine röportaj vermeyi kabul etmesi ya da “Batı kültürünün sonu” olmakla suçladıktan sonra bile televizyona çıkması– “Beckett olsa yapmazdı,” derdi. Bunu sürekli söylerdi. Beckett, Kafka ya da Simone Weil gibi insanlar –ciddiyetine saygı duyduğu insanlar– hayatı boyunca onun için mihenk taşlarıydı. Belki de ideal olarak, ciddi olmakla kalmayıp “kusursuz” da olmak istiyordu, tıpkı onlar gibi.

Ama, gayet doğal olarak, kitaplarının satmasını da istiyordu. Öğretmenlik hakkında düşündükleri göz önüne alındığında, gelin siz onu *satması gerekiyordu* yapın. Zoruna giden, sadece öğretmenlik de değildi, misafir yazarlık gibi, ücret karşılığı yapmayı kabul ettiği neredeyse her işti. Sık sık bu ziyaretleri herkesi hayal kırıklığına uğratan deneyimlere çeviriyordu. Az hazırlıkla ya da hiç hazırlıksız idare etmeye çalışırdı ve onun için bu durum utanma nedeni değildi. “Konserve ders notlarım yok,” diyerek, bunun kesinlikle bir yazarın gurur duyması gereken bir şey olmadığını ima ederdi. Ken-

disi de bunu geçiştirirdi... karışık sonuçlarla. Yine, toplum önüne çıktığı diğer zamanlarda olduğu gibi, dinleyicilerine çoğu zaman düşmanca davranıyordu; neredeyse, çok tuhaf bir şekilde, orada işleri olmadığını düşünüyordu sanki. Parayı bir yana bırakırsak, kesinlikle vaktini harcadığını düşündüğu izlenimini veriyordu. Her nasılsa, bu durumlarda, dinleyiciler büyük ölçüde öğrencilerden oluştuğuunda bile, öğretici coşkusu onu terk ediyordu. Genel olarak dünyadan duyduğu yoğun hoşnutsuzluğuun bir parçası gibiydi. Kuşkusuz adil ve zeki bir toplumda, onun sunacağı katkılara sahip bir insanın böyle bir angaryayı yerine getirmesi beklenmezdi. Evde olmalı, ulaşabileceğine inandığı “Büyük Roman” üzerinde çalışmalıydı. Onu davet edenler, sonunda çoğu zaman onun kadar mutsuz oluyorlardı. Bir kibir ve düşüncesizlik abidesi olmasıyla ün salmıştı, ama dünyanın gidişatı içinde davetler gelmeyi sürdürdü, o da onları kabul etmeyi sürdürdü ve kötü şöhreti büyüdüķe büyüdü.

Çoğu insan muhtemelen mizah anlayışından yoksun yerine cana yakın diye anılmayı tercih ederdi, Susan'ın da bir istisna olduğuundan şüpheliyim. Bir kere, başka insanlarda mizah anlayışı yoksunluğuundan nefret ediyordu; en büyük değerini onu güldürebilenlere veriyordu. Arkadaşı Donald Barthelme hakkında en sevdiği şeylerden biri buydu. Oğlunun yokluğuunda en çok eksikliğini duyduğu şeylerden biriydi. Bazen asık suratlı olsa da asla tam bir huysuz sayılmazdı. Her zaman büyük bir arkadaş ve tanıdık çevresi vardı ve her halükârda başkalarını cezbedecek çok özelliği olsa da bu kadar çok insanın gerçekten mizah anlayışı olmayan biriyle –ne kadar parlak, ünlü ya da etkili olursa olsun– arkadaş olmaya can atması mümkün müdür? (Ayrıca, yanılıyor olabilirim, ama bir kadının mizah eksikliğiyle suçlanmasının bir erkekten daha yüksek ihtimal olduğuuna inanıyorum; mizah anlayışı olmayan bir erkek, mizah anlayışı olmayan bir kadınla pek de aynı itici tavra sahip değil gibi görünüyor. şunu da unutmayalım, feministler doğaları gereği mizah anlayışından

yoksundurlar, öyle değil mi? Hatırlayın: “Bir ampulü değiştirmek için kaç feminist gerekir?”)

Kolayca gülüyordu – mizah konusunda da züppe değildi; cı-lız girişimleri bile takdir ediyordu. Birisi ona güya Freud’un en sevdiği espriyi söylediğinde güldü: “Duş alan sen miydin?” “Hayır, neden ki? Kayıp mı olmuş?” Başka birinin çeviri alanında tanınmış bir isim üzerine yaptığı berbat kelime oyununa – “Kierkegaard’ı seven Hong olsun” – ve benim Ağaçkakan Woody taklidime güldü. Hoşuna giden her türlü şeyi paylaşma tutkusuna uygun olarak, duyup duyabileceği her eğlenceli şeyi tekrarlama-ya can atıyordu. Ama fıkra ya da hikâye anlatmakta iyi olmadığı gerçeğinden yakınıyordu. David’in de bildiği komik bir hikâye biliyorsa, onun anlatmasında ısrar ederdi, çünkü “benden daha iyi anlatıyor.” Onun inkâr edilemeyecek kadar müthiş güldürme yeteneği hakkında, “Bunu benden almamış,” demişti.

“Ben sadece bir tane fıkra biliyorum,” dedi. “Onu da çok kötü anlatıyorum. Bir Yahudi fıkrası tabii.” Yidiş aksanıyla anlatmaya çalıştı. Bir anne. Sinir hastası bir çocuk. “Doktor, doktor, n’apiyim? Küçük oğlum ne zaman *kreplach* görse haykırmaya başlıyor.” Fıkranın can alıcı noktası, anne olarak Susan’ın başını ellerinin arasına alıp korku dolu bir ifadeyle, “*Aaahh! Kreplaaaaach!*” diye haykırmasını gerektiriyordu. Şimdiye dek gördüğüm en komik şeylerden biridir.

Bir başka anı. Mutfğa giriyor ve benimle beraber mutfak tezgâhına oturup şöyle diyor: “Az önce çok ilginç bir telefon aldım. Maidenform şirketi için araştırma yaptığını söyleyen bir adam aradı ve bir dakikamı ayırıp birkaç soruyu cevaplamamı istedi. Ben de hayhay dedim. Sonra da o an içimde sutyen var mı, ne tür sutyen var, kaç beden gibi sorular sormaya başladı.”

“Yani müstehcen bir telefon.”

Önce şaşkın, sonra mahcup görünüyor. “Açıklayıcı oldu bu.”

Son not: Saçından sonra insanları en çok etkileyen fiziksel özelliği, kocaman ve güzel gülümsemesiydi.

* Yahudilere özgü bir tür mantı. (ç.n.)

Geçenlerde, Javier Marías'ın, bir yazarın yapabileceği en kötü şeyin kendisini ya da yapıtlarını fazla ciddiye almak olduğunu söylediğini öğrendiğimde, sanırım anladım. Hatta sanırım onunla aynı fikirdeyim. Sanırım gençken ben de böyle düşünseydim, daha mutlu bir hayatım olabilirdi. Hatta daha iyi bir yazar olduğum ortaya çıkabilirdi. Bununla beraber, yazarın uğraşı hakkında böyle coşkulu, alaycı olmayan bir görüşe sahip birisini kendime ilk örnek olarak aldığım için minnettarım. ("Bunu bir uğraş olarak *düşünmelisin*. Asla bir kariyer olarak değil.")

Virginia Woolf, edebiyat bir dinmiş, kendisi de onun rahibelerinden biriymiş gibi yaşadı. Susan bana Thomas Carlyle'ın demode abartısını düşündürdü: Kahraman olarak yazar. Daha asil bir çaba, daha büyük bir macera, daha tatminkâr bir arayış *olamazdı*. Woolf'un kitaplara olan taparcasına sevgisini, cenneti sonsuz okuma olarak görme fikrini paylaşıyordu. (Gerçi Woolf'un edebiyatta "kadın cümlesi" gibi bir şey olduğu fikrine kesinlikle karşı çıkardı; dünyada kadın bakış açısı diye bir şeyin olmasına bile izin vermezdi.)

Dedi ki: "Aynı anda ciddi bir yazar ve açgözlü bir okur olamayacağını iddia eden yazarlara aldırma." (Böyle iki yazar, anımsıyorum; V. S. Naipaul ve Norman Mailer.) Sonuçta, önemli olan

zihnini hayatıydı, o hayatın dolu dolu yaşanması için de okumak zorunluluktuk. Günde bir kitap çok yüksek bir hedef değildi (gerçi benim şahsen ulaşamadığım bir şeydi). Susan yüzünden, çok hızlı okumaya başladım.

Onun yüzünden, edindiğim her yeni kitabın içine adımlı yazmaya başladım. Gazete ve dergilerden makaleler kesip çeşitli defterlerin içinde dosyalamaya başladım. Onun gibi, altını çizmek için her zaman elimde kurşunkalemle (asla tükenmez kalem değil) okuyordum.

Profesör Hardwick, zaman zaman teşvik edici olsa da kendimi tamamen yazarlık hayatına adarsam doyumdan çok mutsuzluk bulacağımı hissini verdi bana hep. Ondan ders almamdan sonra yıllarca, ne zaman konuşsak neredeyse her zaman yazılarımdan önce aşk hayatımı sorduğunu fark ettim: “O kibar delikanlı hâlâ duruyor mu?” (Doğruluğunu yitirmesinden çok sonra sırf, “Bir tanesini daha elinden kaçırdığını söyleme bana,” diye sızlandığını duymamak için evet cevabını verip durdum.) Bir keresinde, birkaç yıl onu görmedikten sonra, çocuk sahibi olmayı düşündüğümü söyledim ve verdiği karşılıktan çok etkilendim: “İşte, *asla* pişman olmayacağın *tek* karar bu.” Çok etkilendim, ama çok da huzursuzlandım, çünkü o yorumun altında başka bir şey yatıyor gibiydi. (Çocuğum hiç olmadı ve itiraf ediyorum ki, hayatının sonuna doğru Woolf’un, kitaplar olsun ya da olmasın, şöhret olsun ya da olmasın, çocuk sahibi olmaması nedeniyle en nihayetinde hayatının bir başarısızlık olarak görüleceğine karar verdiğini okuduğumda, kendimi ihanete uğramış hissettim.) Hardwick, Barnard’daki öğrencilerine, yazar olmak için hayattan gerçekten sıkılmış olmanız gerektiğini söylerdi. Nedense bunun erkekler için geçerli olduğunu düşündüğüne inanmıyorum.

Öte yandan, Susan’layken, çoğu zaman mazur görülmesi zor olan bu iki uğraşa –okumak ve yazmak– kendimi adamama izin veriliyormuş gibi hissediyordum. Şurası da belliydi ki, ne kadar zorlu, moral bozucu ya da göz korkutucu olursa olsun –ve kitap yazmak uzun bir cezaya ne kadar benzerse benzesin– o da başka bir yol seçmezdi; sahip olduğundan başka bir hayat istemezdi.

“Bir yazarın standartlarının çok yüksek olması mümkün değil.”

“Takıntılı olmaktan hiç endişilenme. Takıntılı insanları seve-
rim. Takıntılı insanlar muhteşem sanat yaparlar.”

Dışlanmış kişileri de seviyordu. Kendini dışlanmış biri olarak
görmek hoşuna gidiyordu.

Sırf Amerikalı doğmuş olmanız da Avrupalı bir zihin geliştire-
meyeceğiniz anlamına gelmiyordu.

Yirmi sayfalık bir deneme için araştırma yapma amacıyla bir raf
dolusu kitabı okumak, yazarak ve yeniden yazarak aylar geçirmek,
o yirmi sayfaya oldu diyebilmeden önce tam bir top daktilo kâğıdı
harcamak; ciddi bir yazar için, bunlar tabii ki normaldi. Üstelik
bunları kendini iyi hissetmek için de yapmadın tabii. (“Yazdığım
her şey hakkında ilk hissim boktan olduğudur.”) Kendi zevkin
için yapmadın (okumanın tersine), duygularından arınmak için
de, kendini ifade etmek ya da özel bir okur kitlesini memnun et-
mek için de. Edebiyat için yaptın, dedi. Yaptığından hiç tatmin
olmamanın da bir zararı yoktu. (Gerçekten de, sürekli kendinden
şüphedeerek eziyet ekmiyorsan, yapıtın muhtemelen boktandı.)

“Kendine sorman gereken soru, yazdıklarının gerekli olup
olmadığı.” Bunu bilmiyordum. *Gerekli* mi? Bence yazar tıkan-
masına giden yol buydu.

Susan yüzünden, daktilodan kelime işlemciye geçmeye dire-
necektim. “*Yavaşlamaya* ihtiyacın var, hızlanmaya değil. İhtiyacın
olan son şey, yazmayı *kola ylaştıracak* bir şey.” Müzik albümlerin-
den CD'lere geçiş yapmaya da isteksizdi. Yeni cihazlara ve elekt-
ronik aletlere şüphayle yaklaşıyordu. Düşük teknoloji kullanmak
onun için bir gurur kaynağıydı.

Ama kendini berbat bir örnek saydığı tek durum çalışma
alışkanlıklarıydı. Disiplinli olmadığını söylüyordu. Kendini her
gün yazmaya hazırlayamıyordu, herkes bunun en iyisi olduğu-
nu bilirdi. Ama disiplin eksikliği (ya da bazen uğruna kendini
ayıpladığı tembellik), yazmanın yanı sıra başka birçok şey yap-
maya duyduğu açlık kadar büyük değildi. Çok seyahat etmek
ve her gece dışarı çıkmak istiyordu; bana göre, ölümü üzerine

söylenen onca şeyden en doğrusunu Hardwick söyledi: “Sonuç olarak, ‘temsillerde,’ dans resitallerinde, operada, filmlerde geçen akşamları yitirdiğini düşünmekten daha dokunaklı bir şey yok.”

Lincoln Center. Sanırım hayatımın geri kalanı boyunca, onu aklımdan geçirmeden asla orkestranın akort edişini dinlemeyeceğim ya da avizelerin operanın tavanına doğru yükselişini seyretmeyeceğim.

Kendisini işin başına oturtmak için, başka hiçbir şey yapmayacağı büyük zaman dilimlerini boşaltması gerekiyordu. Dexedrine alır ve daireden hiç çıkmayarak, masasından nadiren kalkarak gece gündüz çalışırdı. Daktilosunun sesiyle uyur, daktilosunun sesiyle uyanırdık. Çoğu zaman, kendisine daha az zarar veren bir şekilde çalışabilmeyi istediğini söylese de ancak saatlerce tam gaz yüklendikten sonra zihninizin gerçekten çalışmaya başladığına ve en iyi fikirlerinizi bulduğunuza inanıyordu.

Yazar olmasaydı doktor olacağını söylerdi. Gerekli dayanıklılığa kesinlikle sahipti. Ama bence her hekimden beklenen türden disiplin ve rutine itaat onu aşardı.

Bir yazarın eleştirileri asla dikkate almaması gerektiğini söyledi, iyi ya da kötü. “Aslında, göreceksin, iyileri çoğu zaman kendini kötülerinden daha da kötü hissetmeni sağlayacaktır.” Ayrıca, insanların koyun gibi olduklarını söyledi. Bir kişi bir şeyin iyi olduğunu söylerse, en yakındaki kişi de iyi olduğunu söyler vs. “Ben bir şeyin iyi olduğunu söylersem, *herkes* iyi olduğunu söyler.” Belli bir noktada, insanlar artık yapıta *bakmıyorlardı* bile; hakkında söylenmiş olanları temel alarak onunla ilgili bir karara varıyorlardı.

Ama kitaplarından biri hakkında eleştiri yazısı yazma görevi verilen kişi yüzünden gücendiği zamanlar oluyordu, çünkü o kişinin kendisi hakkında yazacak kadar akıllı ya da önemli olduğuna inanmıyordu.

Başkalarının seni beğenip beğenmediğini fazla önemsemenin hata olduğunu söyledi. Belli durumlarda ya da belli insanlarca sevilmemek büyük bir iltifat olabilirdi.

Dedi ki: “Çalmaktan korkma. Ben sürekli başka yazarlardan çalarım.” Ondan çalan yazarları gösterebileceği örnekler de az değildi.

Dedi ki: “Gettolaşmadan sakın. Kendini bir kadın yazar olarak düşünme baskısına diren.” (Geçenlerde bir kitapçıya girip de onun Kadın Tarihi Ayı Kutlu Olsun yazan rafta yer aldığını gördüğümde yüzümü buruşturdum. Sadece o, Anaïs Nin ve Zora Neale Hurston.)

Dedi ki: “Kendini bir kurban olarak düşünme ayartısına diren.” (Kendi başının çaresine bakamayan zayıf kimselere sabrı yoktu, zırhı olmayanlar onun saldırgan tarafını ortaya çıkarıyordu.) Kadınların mazoşist olmak için yetiştirildiklerine ve bir kadının mücadele etmesi gereken şeylerden birinin de bu olduğuna inanıyordu. Kendini diğer birçok kadından tümüyle farklı görse de kendi mazoşist eğilimleri olarak gördüğü şeylere hayıflanıyordu. “Beni istemeyen insanlar için grotesk bir biçimde yanıp tutuşmam gibi.” (*Grotesk*, onun kelimelerinden bir başkasıydı.)

Daha Susan’ın dairesini görmeden oranın geçici bir süre için kalınan meşhur bir yer olduğunu duymuştum. (Kapısına Jean Genet’nin geldiğine dair hikâyeyi doğruladı, ilk sözleri “Yumurtan var mı?” olmuş. Bir tane daha anlattı: “Tanınma konusunda büsbütün paranoyaktı. Kara Panterler’le olan ilişkisinden ötürü polisin peşinde olduğundan korkuyordu. Burada onu kimsenin tanımayacağını söyleyip durdum, sonra da binadan ilk çıkışımızda caddenin karşı tarafından bir adam bize doğru gelip, ‘Siz Jean Genet değil misiniz?’ diye sordu.”) Susan’ın New Yorklu arkadaşlarından bazılarının, şehirdışından ziyarete gelen kimi tanıdığını ne yapacaklarından emin olamayıp, bazen o kişiyi, özellikle de genç biriye, şehir merkezinin dışına, onun yanına yolladıklarının farkındaydım. Ben 340 numarada yaşarken, eski hizmetçi odasından (o sıralar benim çalışma odam) oturma odasının bir köşesine çekilmiş tek kişilik yataкта çoğu zaman birisi uyuyor olurdu.

O dönemde Susan, kısmen fotoğraf üzerine saygın ve popüler denemeleri, kısmen de kanser olmaya dair açıksözlülüğü sebebiyle, ikinci bir şöhretin tadını çıkarıyordu (birincisi, en ünlüsü

“‘Camp’ üzerine Notlar” olan ilk eleştirel denemelerinin çıkmasıyla birlikte, altmışlarda zirveye ulaşmıştı tabii.) Telefon bütün gün çalıyordu, Susan’ın da telesekreter almak ya da böyle bir hizmetten yararlanmak gibi bir arzusu yoktu. Susan kadar hiperaktif biriyle yaşamak zaten bir kalabalıkla yaşamak gibiydi, ama sürekli bir ziyaretçi akını da vardı. Susan dışarı çıkmayı seviyordu, ama insanların ona gelmelerini de seviyordu, ilk kez karşılaştıkları dahil. Ev, röportajlarının çoğunu verdiği yerdi, örneğin. Bana öyle geliyordu ki kapıyı daima bir yabancıya açıyordum ya da eve geldiğimde mutfakta onu (bazen bir saate kadar) bekleyen birini buluyordum; evin en küçük odası olmasına rağmen, konukları orada ağırlama eğilimindeydi. Gidecekleri yer şehrin bambaşka bir kesiminde olsa bile, birlikte dışarı çıkacağı insanların onu evden almalarından da hoşlanıyordu.

David annesinin hareketli, insanlarla dolu hayatına alışkındı tabii. Susan’ın söylemekten hoşlandığı gibi, David “ceketlerle” büyümüşü, yani Susan sırf küçük bir çocuğu var diye kaçırmak istemediği birçok partiye, “temsile” ve başka etkinliklere onu da sürüklemişti. (Onu filmlere de götürür ve kendisi iki film birden seyrederken onu koltuğunda uyumaya bırakmış.) Aslında, David’in Susandan çok daha güçlü bir mahremiyet anlayışı olsa da, ortalık çok sakin olduğunda o da Susan gibi sıkılıyor ve yerinde duramıyordu. Onda Susan’ın dayanıklılığı da vardı ve Susandan azıcık daha az sosyal olsa da, benden çok daha sosyal sayılırdı; ben dönüşeceğim insanın tohumlarını çoktandır taşıyordum: Zamanının yüzde doksanını yalnız geçiren biri.

Hiçbir zaman birçok şey yapmak isteyen türden bir insan olmamışımdır; her zaman sadece bir tek şeyi iyi yapmak istemişimdir. Susan ise tam tersine, benim tarzımı bir başarısızlık olarak görmeden edemiyordu, oysa birçok sanatçının tarzı da buydu, bayıldığı bir sanatçı tipi olan dansçıların çoğu dahil. (Muhtemelen Balanchine hakkındaki hikâyeyi duymuştu, bir keresinde birisi onu müzeye götürmeye çalışıp başarısız olmuş. “Ben müzeye gittim,” demiş Bay B. sözde.) O da David de içimdeki

keşışvari damarı onaylamıyordu; onların gözünde, belli bir enerji ve merak eksikliğini gösteriyordu bu; müstakbel bir yazar için çok kötü! David'e göre, bir tür zayıflık belirtisiydi, çanak tutulursa beni sıkıcı hâle getirecek bir zayıflık. Susan münzevi tipin, özünde, soğuk ve bencil olduğuna inanıyordu. Değişmeliydim.

Değişmeye de çalıştım. Bir süre, ayak uydurmak için çok uğraştım. Sonuç olarak, dışarı çıkmak benim de hoşuma gitmiyor değildi. Susan'ın tanıdığı birçok parlak yazar ve sanatçıyla tanıştığım için de heyecanlıyım tabii. (Susan: "Çocukken okula gittiğimde, insanların belirli bir sırayı gösterip, 'Cyd Charisse burada oturmuş!' dediklerini hatırlıyorum. Etkileniyordum da. Şimdiyse, Tanrım, ne çok şeyin kıymetini bilmediğimi düşünüyorum da...") Anımsadığım en güzel zamanlardan bazıları, çok kibar insanlar olan Roger ve Dorothea Straus'un kır evine yaptığımız ziyaretlerdi. (Roger, Susan'la David'in kendilerine tenis raketi aldıklarını duyunca –tesadüfen komşularımızdan biri olan bir profesyonelden ders alacaklardı– odadan çıktı ve kendi raketlerinden biriyle geri döndü. "Senin için, canım." Bir kere bile kullanmadım, ama siyah dantel elbise gibi, yıllarca sakladım.)

Studio 54'e gitmek istiyordum tabii. ("Andy Warhol'la hiç karşılaşmadın, değil mi?")

Ama âşık olduğunuzda, dünyada başka her şeyden çok neyi istersiniz? Geriye dönüp baktığımda, David'le benim yalnız kaldığımız zamanları pek hatırlayamıyorum. Bir-iki kez gittim ve Princeton'da kiraladığı (ama nadiren kullandığı) odada onunla bir gece kaldım; devamlı orada olabilmemizi hüznle dilediğimi hatırlıyorum.

340 numaraya taşındıktan hemen sonra, yeniden *The New York Review*'da çalışmaya başladım. Robert Silver'in üç asistanından biri olarak saatlerimi harcadıktan sonra (Susan'ın katkıda bulunan birisi olarak *Review*'la bağlantısı, editörlerle dostluğu ve orada olup biten her şeye duyduğu fanatik ilgi de göz önüne alındığında, iş hayatım ile ev hayatım arasındaki çizgi epey bulanıktı), çoğu zaman yapmak istediğim son şey dışarı çıkmak oluyordu; özellikle de gürültülü, gösterişli ve kalabalık bir yere

gitmek. (İkisine daha çok benzemediğim için, dünyaya daha çok açılmadığım için, daha çok şey görmek ve yapmak istemediğim için ayıplanmaktan usandığımda, muhtemelen elimdeki en büyük silahla misilleme yapardım: “Beckett olsa yapmazdı.”)

Susan, dairenin diğer yerlerinde başka insanların bulunduğunu bilse, odasında çalışmanın onun için çok daha kolay olacağını söylerdi. Ama görünüşe bakılırsa ben sadece daire boşken çalışabiliyordum.

Bir süre, çok erken kalkıp çalışma odama kapanmayı denedim. Ama Susan uyanır uyanmaz kapıyı çalıp mutfakta ona katılmamı isterdi. (Olabilirdi az uyuyordu; bilinçsiz zihnin faaliyetinin değerli olduğuna onu ikna edemezsiniz. Uyku, çocukluk gibi, zaman kaybiydi.) Tek başına sabah kahvesini içmeye ya da gazeteyi okumaya katlanamazdı. Aslında, yataktan yeni kalktığı anda özellikle bir dinleyiciye muhtaç gibiydi. Aklına gelen her şey hakkında durmadan konuşurdu ve nedense o saatte çoğu zaman öfkeden köpürüyor olurdu. Hayatı hakkında canını sıkan bir şey ya da belki *Times*’ın ön sayfasında gördüğü bir şey onu tetiklerdi. Böyle anlarda dikkat çekecek derecede Alman annemi hatırlatıyordu bana; geri zekâlılarla çevrili olduğunu düşünen, esas olarak öfkeli bir ruh hâlinde yaşayan, Susan’ın Amerikan yüzyselliğini ve Amerikan “kültürünü” küçümsemesini de paylaşılan bir başka alıngan, müzmin palavracı.

David, sabahlara özgü bu Susan’ın zor biri olduğunu düşünüyordu. Mutfak tezgâhında sırtı dönük oturup gazeteye gömülür, uzun siyah saçları yüzünü perdelerdi.

Susan yalnız kalmaya dayanamıyordu. Her zaman yapmak istediği birçok şeyden hiçbirini kendi başına yapmayı tercih etmezdi. Bildiği kadarıyla, tek başına üstlenerek geliştirilebilecek hiçbir deneyim yoktu. Ona göre, yemek yemek gibi birtakım şeyleri arkadaşsız yapmak zorunda kalmak ceza gibiydi. Evde tek başına yemekten pek hoşlanmadığı biriyle yemeğe çıkmayı bile tercih ederdi.

“Her zaman bir şey yaptığımı fark edeceksin,” dedi bir keresinde bana. “Şu anda seninle konuşuyor olmasaydım, kitap

okuyor olurdum.” Her zaman zihninin meşgul olmasını sağlıyordu. Bir şeylerle oyalanmadığında zihninin boşaldığını söyledi ve bunu bir televizyon kanalının yayını durduğunda beliren statik ekrana benzetti. Bunu bana söyledi, söylediğini biliyorum. Sözlerini hatırlıyorum. O günden beri onları çok sık düşünmüşümdür, ama hâlâ inanmakta zorluk çekiyorum. Boş bir ekran... yansıtılacak hiçbir şey yok, öyle mi? Gündüz düşleri yok, hayaller yok, ilhamlar ya da anılar yok, gelişmekte olan yapıtlar hakkında, hayat hakkında, insanlar hakkında, yapmayı planladığı şeyler hakkında düşünceler yok... Kesinlikle hiçbir *düşünce* yok mu? Nasıl mümkün oluyordu bu?

Hayır, anlamıyordum. Ama onun çok büyük ihtiyaçlarını açıklamaya yardımcı olduğu kesindi: Çılgınca hareketlilik, sürekli yarenlik. Bu, taşraya duyduğu nefretini ve paydos etmenin onun için çoğu insandan neden çok daha zor olduğu gerçeğini açıklamaya yardımcıydı. O boş ekranın çok korkulması gereken bir şey olduğunu açıkça ortaya koydu. Ayrıca, merakına rağmen, yeni ve hatta riskli deneyimlere olan açlığına rağmen (“Her şeyi yapma niyetindeyim,” diye yazmış günlüğüne on altı yaşındayken), dibine kadar karşı kültüre batmasına rağmen, zihni değiştiren uyuşturuculardan neden uzak durduğunu da açıklayabilir. (Genel olarak LSD için kötü bir aday olduğu düşünülen belli bir insan türü vardı, birlikte tribe girerken yakalanmak istemeyeceğiniz türden. İşte Susan o insandı.)

Susan’ın kanserle son mücadelesini David’in kaleminden okurken yine o boş ekranı düşündüm, yok olma düşüncesi onda öyle ıstırap ve dehşete yol açmıştı ki neredeyse aklını kaçırmıştı.

Akşamı arkadaşlarla dışarıda geçirmiş olması yeterli değildi. Eve geldiğinde, geç de olsa, David’le ben çoktan yatmış da olsak, kapıyı çalardı. “İçeri gelebilir miyim?” Eh, biz de onu bekliyor olurduk. (O kapalı kapıdan duyulan sesindeki çekingenlik işler acısıydı.) David’le ben yerdeki şiltenin üstünde uyuyorduk. Yanında küçük bir kanepede vardı. Susan kanepeye kurulur, bir sigara yakar ve bize akşamı hakkında her şeyi anlatmaya başlardı. O hâlâ konuşurken ben bazen uyuyakalırdım.

4. evre meme kanseri, Nicole'den ayrılması... O zamana kadar, hayatında yalnız kalmaktan bu kadar korktuğu bir dönem muhtemelen hiç olmamıştı. David taşınacak olursa bunun onun için ne kadar yıkıcı olacağını gizlemeye çalışmadı. Kendimi bencil ve zalim hissetmeden, istediğim şey hakkında düşünmek bile mümkün değildi. "Suçluluk duygusunun üstesinden gelebileceğimi sanmıyorum," dedi David, onunla benim konu hakkında yaptığımız son konuşmada.

Susan'ın savunmaya geçmesi şaşırtıcı değildi. Oğlunu sonsuza dek yanında tutmak istemesine yol açanın öncelikle muhtaçlıktan çok sevgi olduğunda ısrar etti. Söylediğine göre, onların asla sıradan bir anne-oğul ilişkisi olmamıştı. Aslında, bana söylediğine göre, David'in onu annesi olarak düşünmesini hiç istememişti. "Beni –ah, bilmiyorum– şapşal ablası olarak görmesini tercih ederim." (Genellikle onun hakkında "daha çok erkek kardeşim gibi" ve "en iyi dostum" şeklinde düşündüğünü söylüyordu.) Sonuç olarak, David doğduğunda daha on dokuz yaşındaymış. (Bu beni hep şaşırttı: Yaşça "yakın" olmaları vurgusu, sanki o zamanlar başka birçok kadın aynı yaşlarda bebek sahibi olmamış gibi. Örneğin, daha da genç olan kendi annem; sanki Susan'la David hemen hemen aynı nesilmiş gibi.) David'i o

şekillendirmiş. Bazı açılardan o kadar benziyorlardı ki neredeyse tıpatıp aynıydılar, çoğunlukla aynı zevkleri, aynı ilgi alanlarını ve aynı tutkuları paylaşıyorlardı.

Bana çok sevdiği bir fotoğrafı gösterdi, küçük Roland Barthes annesiyle: O zamanlar epey iriyarı bir çocukmuş, bu yüzden biraz komik bir görüntü, anneciğinin kollarında havaya kalkmış, uzun bacakları sarkıyor. Susan'ın en büyük edebî kahramanlarından biri olan, benim de büyük hayranlık duyduğum Roland Barthes, annesinin öldüğü güne kadar onunla birlikte yaşamıştı.

Üçümüzün aynı çatı altında yaşamasında bir sakınca yoktu. Gerçekten de, başka kültürlerde –örneğin, Rusya'da ("Doğru değil mi bu, Joseph?")– bizimki gibi bir düzenleme yaygındı.

Geleneksel çekirdek ailenin nesinin bu kadar müthiş olduğunu ona söyleyin lütfen. Herkesin önünde bunun "bir felaket" olduğunu ilan etmemiş miydi? (Sık sık çiftlere de sövüp sayıyordu: İki insanı ayrı gördüğünüzde biri ya da ikisi birden ne kadar ilginç olursa olsun, onları birlikte gördüğünüzde her zaman sıkıcı oluyorlardı.)

Bu kadar geleneksel olma. (Gerçek şu ki, hiç de geleneksel olmayan bir evde büyümüştüm ve sıradan burjuva yaşamı, itiraf ediyorum, benim için çekici olmakla kalmayıp açıkça egzotikti.)

Başka insanların söylediklerinin ne önemi vardı?

Haklıydı: Başka insanların söylediklerine aldırmamalıyım. Ama aldırıyordum. Söyledikleri de sarsıcı şeylerdi. İnsanlar ona söylemeye asla cesaret edemeyecekleri şeyleri bana söylemekten çekinmiyorlardı.

340 numaranın etrafında hararetli, şehvetli bir ilginin fır döndüğü zaten bildiğim bir şeydi. Daha Susan ya da David'le tanışmadan önce, dedikoduyu duymuştum. Şimdiyse insanlar doğruca gelip soruyorlardı: *Doğru mu? Seks yapmışlar mı?* Bazen, bana sormaktansa şöyle diyorlardı: *Seks yapmış olmalılar.* Benim evdeki varlığım spekülasyonu artırıyor gibiydi, kazanı kaynama noktasına getiriyordu. (Susan'ın biseksüel olduğu gerçeğiyle son derece ilgiliydi tabii.) *Neler oluyordu orada?* Bir akşam, ben ora-

dan taşındıktan sonra, ama David'le ayrılmamızdan önce, onun tam o sıralar arkadaşlık kurduğu, New York Üniversitesi'nden bir profesörle yemek yedik. Bir noktada, bu adam ona dönüp şöyle dedi: "Sen, Sigrid ve Susan yattınız mı?" David, "Ne?" dediğinde, adam bir yabancıya ya da geri zekâlıya soruyormuş gibi, soruyu daha yavaşça tekrarladı.

Ya Susan'la ilgili diğer dedikoduya ne demeli? Doğru muydu? Herkesin söylediği gibi bir canavar mıydı gerçekten? İnsanların Susan hakkında kötü konuşmalarına hep şaşırıyor ve kendisinin bunun ne kadar farkında olduğunu hiç anlayamıyordum. (Oğluna ahlaksızca davrandığı söylentilerinin ne kadar yaygın olduğu –ve kabul gördüğü– hakkında bir fikri olsaydı, bana bundan hiç söz etmezdi.) 1982'de, Polonya'nın Dayanışma hareketine destek için Manhattan Belediye Sarayı'nda yapılan bir mitingde, komünizmin temelde faşizmin başka bir biçimi olduğunu ilan ettikten sonra, ona yapılan saldırının şiddeti karşısında afalladı. "Bu kadar çok düşmanım olduğunu hiç bilmiyordum." Ama bence, tanıdığım başka herkesten daha çok düşmanı var gibi görünüyordu bazen. Güçlü çevrelerde olduğu gibi, arkadaşlarından bazıları bile ona düşmandı.

The New Yorker'daki bir editörün, kendisi orada çalıştığı sürece Susan Sontag'ın hiçbir öyküsünün o dergide yayımlanmayacağına yemin ettiği ona söylenmiş; bunun doğru olup olmadığını bilmiyorum, ama makul görünüyor, ne de olsa bu türden bir duyguya yol açıyordu. (1977'de *The New Yorker* "Kılavuzsuz Yolculuk" öyküsünü yayımladığında, sanki hayatında yayımlanan ilk şeyiymiş gibi zafer sarhoşu oldu.)

Belediye Sarayı'nda boy göstermesine verilen çirkin tepkiyi çoğunlukla kıskançlığa bağlamasında haklı olup olmadığını da bilmiyorum. Kıskançlığın –ciddi, içten içe kaynaklı, kindar kıskançlığın– gittiği her yerde onu sinsice izlediğini ise biliyorum. (Ama Belediye Sarayı mitingi, daha iyi hazırlanmadığına pişman olduğu bir olaydı; yorumları üzerinde daha çok zaman harcamış olsaydı, onları ifade etmenin bu kadar kışkırtıcı olmayacak bir yolunu bulabilirdi.)

Neler oluyordu orada?

Bir arkadaşın gülerek şöyle dediğini hatırlıyorum: “Herkes en olmayacak senaryoları hayal ediyor, aslında eldeki malzeme klasik tahakkümcü, kontrolcü anne ve suçluluk duygusundan mustarip oğlu.”

Susan’ın David’le olan geçmişi hakkında konuşmayı çok istemesi, o geçmişin de birçok çatışma ve kırgınlıkla dolu olması bana ağır geliyordu. David için yaptığı onca şeyi tek tek sayardı, yüzü kıpkırmızı ve sesi yüksek hâlde. *Onun* böyle bir annesi olmuş muydu? *Benim* böyle bir annem olmuş muydu? Tanıdığı diğer ebeveynlerle kendisini karşılaştırdığında, çocuklarına büyük ölçüde bağımsızlık tanımaya istekli olmalarını çoğu zaman ilgi eksikliğiyle karıştırıyordu. (Başka insanların çocuklarına davranma biçimini çoğunlukla eleştiriyordu, aslında bir ebeveyn olarak herhangi birinden övgüyle söz ettiğini anımsayamıyorum.)

Ama anneliğiyle gurur duymasına ve daha çok çocuğu olmamasından hayıflanmasına karşın, anaç değildi. Aslında, onu emzirirken, bir bebeğin ya da küçük bir çocuğun bakımıyla uğraşırken hayal etmeye neredeyse imkânsız gözüyle bakıyordum. Onu hendek kazarken, break dans yaparken ya da inek sağarken daha kolay hayal edebiliyordum. Hamile olduğunu anladığı andan doğuma girdiği güne kadar, hiç doktora görünmemiş. “Görünmek gerektiğini bilmiyordum.”

Merakı sonsuz, günde en az bir kitap bitirirken hamilelik ya da çocuk bakımı hakkında tek bir kitabı bile yok. Anlatmayı sevdiği bir hikâye vardı: Bir grup genç anne yanına gelip ebeveynliğiyle ilgili endişelerini dile getirmiş, rehberliğe ihtiyacı olduğunu ileri sürmüşler. Başkasının işine burnunu sokmaya meraklı olduklarından değil. Düzgün bir kadın, eş ve annenin nasıl olması gerektiğine dair geleneksel fıkirlere takılıp kalmış, özgürlüğüne kavuşmamış elliler kadınlarıymış sadece. Onun kendisini suçlu hissetmesine neden olup olmadıklarını sordum, üzerine basa basa *hayır* diye karşılık verdi. Anne olma biçimi konusunda hiçbir zaman suçluluk duymamıştı. “Zerre kadar.”

Şu hikâyeyi de anlattı: “Herkes David doğduktan sonra pek uyuyamayacağım konusunda beni uyardı. Ama yanılıyorlardı. Beni hiç uyandırmadı. Onu hastaneden eve getirdiğim günden itibaren, her zamane gece boyunca deliksiz uyudu.” Belli ki, böyle hatırlıyordu. Belli ki, doğru olamayacağı konusunda hiçbir fikri yoktu.

Bir de şu var: “*Rüyalarının Esiri*’nin son sayfalarını yazarken, günlerce yemek yemedim, uyku uyumadım ya da üstümü değiştirmedim. En sonunda, kendi sigaralarımı yakmak için bile duramaz hâle geldim. Ben daktiloda yazmaya devam ederken, David yanımda durup benim için onları yakıyordu.” *Rüyalarının Esiri*’nin son sayfalarını yazarken, yıl 1962’ydi ve David on yaşındaydı.

O bir anne değildi. Arada sırada, David’in gözlüğünün ne kadar kirlendiğini fark edince, onu yüzünden kaptığı gibi eviyede yıkardı. Bunun ondan gördüğüm tek annece şey olduğunu düşündüğümü hatırlıyorum. Çocukların –örneğin, Strausların üç küçük torununun– yakınında olduğunda, onları umursamadığını da fark ettim.

Susan’ı yıllardır tanıyan, David’in büyümesini izlemiş olan insanlar, Susan’ın onu bırakacağına inanmadıklarını söylüyorlardı. Bunun kanserle ilgisinin olmadığından bahsediyorlardı; başka bir insanın oğlunun hayatında birinci sırada olmasına asla izin vermezdi. İlişkilerinin yoğun, karmaşık yapısı yüzünden, “David’le ben her zaman etrafta üçüncü bir kişiye ihtiyaç duymuşuzdur,” diyordu. *Kız arkadaş* kelimesini pek sevmiyordu; *arkadaşı* tercih ediyor, gerçi bazen benden neşeyle David’in *refakatçisi* diye söz ediyordu. Üçümüzden Riverside Drive’in dükü, düşesi ve ördek yavrusu diye söz ediyordu. Bunun iyi bir şey olmadığını biliyordum. David’in yapmak istediği her türlü eğlenceli şeyi Susan’ın onunla birlikte yapmak istemesi de yardımcı olmuyordu; tenis dersleri, *motosiklet* dersleri. Sadece David’le bana değil çocuklarımıza da destek olmaktan mutluluk duyaca-

ğını söyleyip dursa da David'in yakın bir zamanda baba olmasının oğlunun hayatını mahvedeceğini de söylüyordu.

“Siz ikiniz neden sadece 69 yapmıyorsunuz? O zaman doğum kontrolü konusunda endişelenmenize gerek kalmaz.” Susan'ın bunu söylediği gün öğle yemeği masasında dördüncü bir kişi vardı, sessizliği bozan da o oldu. “Görünüşe bakılırsa Susan büyükanne olmak istemiyor.”

Benim için çok rahatsız edici, karışık ve sıkıntılı bir dönemdi; ailem ve arkadaşlarım dahil, başka insanlarla ilişkiimi kestiğim bir dönem. Pek mahremiyetim olmasa ya da yalnız kalamasam da kendimi daha önce hiç olmadığım bir biçimde soyutlanmış hissediyordum. Susan'a yaklaşmak için beni kullanmayı umanlara karşı tetikte olmayı öğrendim. (“Ah, lütfen anneni de getir,” David'in reşit olduğunda ve çeşitli yerlere davet edildiğinde duymaya alıştığı bir şeydi.) Hem evde hem de işteki onca edebî şöretin ortasında zordu bu; insanın kendi yolunu bulması zordu. İnsanın kendi yayımlanmamış, amatör sayfalarını savunmaya çalışması, zamanının önemli olduğunu söyleyerek olay çıkarması incitici olabiliyordu. Yazmaya çalışırken beni bölmemesi ya da sürekli onun için bir şeyler yapmamı istememesi (ben işyerindeyken kendi kütüphanesi için uzun kitap listeleri sipariş etmek gibi) gerektiği konusunda Susan'la konuşmaya çalıştığımda, değişeceğine söz verirdi. Kısa bir süreliğine değişirdi de, ama sonra neredeyse hemen eski alışkanlıklarına geri dönerdi.

Beni yazı kampına gitmekten vazgeçirmeye çalıştı. David'le ilişkim için kötü olacağını söyledi. Onunla bir yıldan az bir süredir beraberdim, tam bir ay ayrı kalmamız için çok erkendi. Ama gidişimin David'i en azından biraz rahatlatacağını biliyordum; çok kavga ediyorduk ve beni ağlarken görmekten bıkmıştı. (Susan'dan bir tavsiye daha: Bir kez ağlarsan, insanlar senin için üzülürler. Ama her gün ağlarsan, can sıkıcı biri olduğunu düşünürler.) Gidersem başka biriyle tanışabileceğimden de endişeleniyordu. İflah olmaz bir fingirdek olduğumu düşünüyordu. Gösterip de vermeyen kadın da diyordu bana; paylaşımcılık ruhunda olduğu gibi onaylarcasına. "Bana da hep böyle denmiştir."

İşler benim için yolunda gitmediğinde haklı çıktığını düşündü. İssız bir yere kaçmanın yazmama yardımcı olmayacağını bana söylemeye çalışmamış mıydı? Her gün yazmama rağmen, acınacak kadar az bir miktar vardı elimde, hiçbirisi de iyi değildi. Sonunda o sayfaları çöpe attım.

Şehre geri döndüğümde, ilkbaharın başıydı. O yazın başlarında, Berkeley'de ders veren Leonard Michaels bir yazarlar konferansını yönetiyordu. Susan'ı öğretim kadrosuna davet etmişti. Susan, Kaliforniya'ya gitmek için bir bahane çıktığına sevinse de her zaman ki gibi yalnız gitmek istemedi. Arkadaşları Elizabeth Hardwick,

Donald Barthelme ya da Theodore Solotaroff'tan biriyle gidebilirdi pekâlâ, bir haftalık konferansa hepsi de davet edilmişti. Ama David'i yanında götürmek istedi, tabii refakatçisi de gelebilirdi, neden olmasın ("Kaliforniya'ya hiç gitmedin, değil mi?"). Berkeley'deki kibar insanlar fazladan bir oda ayarlamayı kabul ettiler. Sonra, Susan'ın konferanstaki görevleri bitince bir hafta daha kalarak bunu bir tatile çevirmeye karar verdik.

Gitmek istedim. Daha önce hiç Batı Sahili'ne gitmemiştim. Berkeley ve San Francisco'yu ilk kez göreceğim için heyecanlıydım, araba kiralayıp birkaç günlüğüne Big Sur'e gitmek gibi bir fikrim de vardı. Gezinin bu kısmı Susan'ın planlayacağı bir şey değildi; bir kere, Big Sur'e çoktan gitmişti ve ne kadar görkemli olursa olsun, doğa manzaralarına ilgi duymuyordu. Bunun yerine, onun için film üstüne film gösterilen Pasifik Film Arşivi'nde saatlerce oturabilirdi. David'le benim çekip gitmemiz ve baş başa bir şeyler yapmamız için mükemmel bir fırsattı; gezinin en çok iple çektiğim kısmıydı.

Ama o gün geldiğinde, Susan da Big Sur'e gitmeye karar verdi. Big Sur'ü yeniden görmek istemekten çok, geride bırakılmaya tahammülü yoktu. Yalnız kalacağından değil; oraya vardığımız günden itibaren etrafı insanlarla çevrilmişti, Körfez Bölgesi'nde yaşayan çeşitli arkadaşları dahil, hepsi de onunla takılmaya can atıyordu. Gerçekten de onlardan biriyle ertesi gün için randevulaşmış, bu kişi onu öğle yemeğinde Chinatown'daki en iyi restorana götüreceğine söz vermişti. Bu da gezimizin kısa kesilmesi gerektiği anlamına geliyordu. "Ne olmuş yani? Önemli olan varış yeri değil," dedi, "araba gezintisi, değil mi?" O araba gezintisindeki davranış biçimimle gurur duymuyorum. Bizimle gelişini benim için daha da çıldırtıcı ve sancılı yapan şey, haftanın sonunda ben yalnız başıma uçakla eve dönerken ikisinin birlikte Susan'ın Hawaii'deki annesiyle babasını ziyarete gidecek olmasıydı.

Konuşmadan önce derin bir nefes aldı. “David buradan taşınmayı düşündüğünü ve bunun benim yüzümden olduğunu söylüyor.” Her şeyin başladığı yerdeydik: Odasında, ben onun çalışma sandalyesinde, o ise yatağının üstünde oturur vaziyette. “Üzgünüm,” dedi, sesini yumuşatarak ve kontrollü konuşmak istediğinde yaptığı gibi ünsüzlerini vurgulayarak, “ama bu sorumluluğu üstlenemem.”

Buna diyebileceğim pek bir şey yoktu gerçekten.

“Haksızlık bu,” dedi inatla. “Ya buradan taşındığın için beni affetmezse?”

Dedi ki: “Canım, bunu enine boyuna düşünmemişsin. Birlikte yaşayan bir çiftten ayrı yaşayan bir çifte geçilmez. Saçmalık bu. Çok büyük bir hata yapıyorsun.”

Ayrılırsak tek suçlusu ben olacaktım.

Keşke yalnız kalmak onun için imkânsız olmasaydı. Keşke Nicole’le ilişkilerini kurtarabilselerdi. Keşke hâlâ zaman zaman Rue de la Faisanderie’de yaşıyor olsaydı. Keşke Joseph onun kocası olmak isteseydi. Keşke kanser olmasaydı.

Biz zaten ayrılırdık. İlişkimiz daha uzun sürerdi, orası kesin. Ama sonunda, işler yürümezdi. Susan Ay’da da yaşasa, David’le ben yürütemezdik. Bunu uzun zamandır biliyorum. Bilmediğim

ise ben oradan taşındıktan sonra bir buçuk yıl daha ite kaka devam etmeyi nasıl başardığımız.

Birkaç yıl, birlikte zamanımızın çoğunu Sullivan Caddesi'nde kiraladığım, ısıtmasına ve sıcak suyuna güvenilmeyen, yarım yamalak döşenmiş kutu gibi evden çok 340 numarada geçirmeye devam ettik. O zaman zarfında, işler gerçekten düzeldi; yani, birbirimizle daha iyi geçindik. Mutlu değildim, ama daha huzurluydum. Artık *The New York Review*'da değil, benzer bir başka işte çalışıyordum, yeni isim verilen Tribeca'daki şık bir çatı katında bulunan küçük bir Alman yayınevinde yardımcı editör olarak. Roman yazmaya da başlamıştım. Sadece küçük bir dergide parça parça yayımlanacak, Hardwick tarafından "her kelimesi kötü, üzerine yazmaya değmez" diye aşağılanacaktı, ama daha birkaç bölüm çıkmıştı ki, bana bir yayıncı temsilcisi kazandırdı ve birkaç editörün ilgisini çekti.

Şimdi kafama dank etti. O Berkeley konferansı. Susan. Hardwick. Leonard Michaels. Donald Barthelme. Theodore Solotaroff. Hepsi öldü. Bu biyografi kitabındaki insanların çoğu öldü.

Taşınmamdan hemen sonra, birisi bana "Tebrikler" diye başlayan ve cesurca, akıllıca, muhtemelen hayat kurtaran bir şey yaptığımı söyleyerek devam eden isimsiz bir mektup yolladı. Amaç destek olmaktı tabii. Ama neden isimsiz olduğunu gayet iyi biliyordum ve tek yaptığı beni çileden çıkarmak oldu. (Yıllar sonra, Susan'ın bir arkadaşı eski günleri andığında neredeyse aynı şekilde hissettim: "Sen yanlarına taşındığın günden itibaren, hepimiz *dehşetle* seyrettik tabii.")

1978 yılı Susan'ın uzun zamandır korktuğu bir şeyi getirdi: Kira kontratının süresi doldu. Yaklaşık on yıllık evinden çıkmaya zorlanmak onu krize soktu. Bu konuda kötü rüyalar bile görüyordu, içlerinden birinde çatısı olmayan bir evde yaşaması beklenirken bulmuş kendini. "Peki, ya yağmur yağarsa?" diye sorup durmuş rüyadaki ev sahibine. (Ürkütücü bir şekilde, birkaç yıl sonra King Caddesi'ndeki bir konakta kiralayacağı dairede çıkan yangında çatısının bir kısmı tahrip olacaktı.) Bundan sonra oturduğu iki daireden de gerçek anlamda memnun kalmayacaktı, gerçi bunun nedenini anlayamadım çünkü ikisi de çok güzel dairelerdi. Kendini bir başka çatı katında buluncaya kadar yeniden tam anlamıyla mutlu olmayacaktı, Chelsea'deki bu dairede, Riverside Drive'da olduğu gibi, Hudson nehrinin muhteşem manzaraları vardı. Son evi.

Yeni bir daire arayışıyla geçirilen aylar David'le Susan için sıkıntılı bir dönemdi, bazen birbirleriyle konuşmadılar bile. David'le benim için de giderek sıkıntılı bir hâl aldı, özellikle de başka biriyle görüşmeye başladığım için. ("Neden yaptığını biliyorum, ama hangi akla hizmet ona söyledin?" Susan'ın öfkeli tepkisi bu oldu. Anlamadığı çok şey vardı.) Aslında 1978, hafızamda hayatımın en tatsız ve en iç karartıcı yıllarından biri

olarak öne çıkıyor. Susan nihayet 17. Doğu Caddesi'ndeki bir dubleks için kira kontratı imzaladı. Taşındıkları mevsimsiz sıcaklıktaki bir ilkbahar günü oradaydım, ama ondan sonra pek sık gitmedim. Orada bir gece geçirdiğimi anımsayamıyorum, oysa geçirdiğimi biliyorum. David'le ben daha az görüşmeye başladık ve takip eden kış döneminde son bir kavga ettik.

340 numaradan taşınmak için eşyalarımı toplarken, Susan istediğim her şeyi alabileceğimi söyledi. David'in dolabının derinliklerinde bulduğum iki oyuncak aldım: Bir bez bebek ve tek gözü eksik, küçük bir bozayı. (Yıllar sonra Susan, David'in mutsuz çocukluğundan yakınmasına ilişkin olarak bir muhabirin yorumuna gülüp geçecek, odasının oyuncaklarla dolu olduğunu hatırladığını söyleyerek şunu iddia edecekti: "Oyuncak ayısı hâlâ bende.")

David'le ayrılmamızdan sonraki yıllarda, Susan'la onunla kurduğumdan daha çok iletişim kurdum, gerçi toplamı hiçbir zaman fazla olmadı. Bu süre boyunca Susan'ın çoğu zaman morali bozuktu. David, Princeton'dan mezun olmasının üzerine Roger Straus'un ona teklif ettiği işi, Susan'ın tavsiyesine uymayarak, kabul etmişti. (Susan'ın gözünde, editör olarak çalışmak David'in tenezzül etmeyeceği bir şeydi; onun da önemli kitaplar yazmayı başarabileceğine ve kendini yazmaya adarken annesinin onu desteklemeyi sürdürmesine izin vermesi gerektiğine inanıyordu.) Derken, korktuğu gibi, David nihayet kendi evine taşındı. Susan'ı her görüşümde yalnız olmaktan, kendisini reddedilmiş, terk edilmiş hissetmekten yakınıyordu. Bazen ağlıyordu. Hayatında yaptığı her şeyin öncelikle David'in sevgisi ve saygısını kazanmak için olduğunu kafasına sokmuştu. Sanki David ebeveyni, kendisi ise çocuk.

Terapi görmekten söz ediyordu; bu büyük bir sürprizdi, zira terapiye başvuran ya da daha kötüsü, antidepresan alan insanlara bir zamanlar nasıl burun kıvrıldığını hatırlıyordum. Tanıdıkları arasında en çok saygı duyar gibi görüldüğü insanlar, ne kadar mutsuz olurlarsa olsunlar, terapiye direnmiş olanlardı. Depresyona ibretlik tepki stoacılığı ve her ne kadar Walter Benjamin gibi bir dâhinin huysuz mizacına göz yumsa da (paylaştığına inandığı bir mizaç), sıradan bir

insanın ruh hâllerine karşı sabrı azdı. Gerçek bir sorun dediği şey sizde olmadığı sürece –örneğin, hayatı tehdit eden bir hastalık– moraliniz bozuksa, ondan saklamaya çalışsanız iyi ederdiniz. İntihara meyilli olanları pek anlamazdı. İntihar düşüncesi aklına her geldiğinde, içinden bir sesin, “*Beni ele geçiremeyecekler,*” dediğini duyduğunu söylediğinde irkildim. (“Onlar” kim? diye merak ettim.)

Ama, ellili yaşlarının başlarında, kronik huysuzluğu ve hoşnutsuzluğu daha karanlık bir hâle büründü. Kalktıktan hemen sonra kendisini tekrar yatakta buluyordu, hafızası ve konsantrasyonu da zaman zaman o kadar zayıflıyordu ki, “Mini bir felç geçirmiş olabileceğimi düşündüm gerçekten,” diyordu. Başvurduğu nörolog onu aydınlattı: Felç değil, sadece senin tipik orta yaş klinik depresyonun. Psikiyatriste görünmeye başlamıştı; bir süre *Elavil* bile almıştı. Şimdiyse, psikoterapi ona coşku veren şeylerden biri hâline gelmişti. Seansları hakkında uzun uzun konuşuyor, terapisti anlattıklarını ve terapistin ona anlattıklarını paylaşıyordu. Bunlara başka şeylerin yanı sıra, şu da dahildi: Susan’ın sorunlarından biri, çevresinin anlattıklarına bir türlü anlam veremediği narsistlerle sarılı olmasıydı, çünkü o bir narsist değildi. (“Ya sen?” diye sordu bana ciddi ciddi. “Sen de narsist misin?”)

“Neden oğlunu babaya çevirmeye çalıştın?”

Susan bunu ilk duyduğunda kulaklarına inanmadığını söyledi. Terapistin *bunu nereden* çıkarmış olabileceğini bilmiyordu! Ama sonra kafasına dank ettiğini söyledi: Bunu yapmaya çalışmıştı. İkimiz de ağlamaya başladık.

New Orleans’tan eve dönerken, David bavullarımızla ilgilenmeye gittiği sırada ikimizin beklediğini hatırlıyorum. Havaalanı çok kalabalıktı. David gideli uzun zaman olmuştu, ikimiz de biraz endişelendik, ama sonunda onu gördük, hâlâ biraz uzaktaydı, ama boyu yüzünden kolayca seçiliyordu. Susan bunun kendisini her zaman rahatlattığından söz etti: Bir yerde olmak, onu beklemek ve nihayet bir an için “uzun adımlarla sana doğru gelen bu zürafayı” görmek. David, uzun boylu olmanın yanı sıra, Susan’ın hem erkeklerde hem de kadınlarda çekici bulduğu iki özelliğe daha sahipti: Kalın bir ses ve iri bir baş.

Susan kendine melankolik diyordu, ama bu ona musallat olan şey için fazla etkisiz ve edilgen bir kelime. Fransızların *un triste** derken kastettikleri şey değildi. Onun hüznü kopkoyu öfkeyle doluydu. Tekmeleyerek ve haykırarak tepki veriyordu. *Onu* ele geçiremeyeceklerdi! Dünyadan mutsuz olduğunda, şiddetle saldırıyordu; birinin canını yakmak istiyordu. Yakın çevresinde her zaman en az bir tane şamar oğlanı ya da kızı olur, o da vurdukça vururdu.

Önemli saydıkları ya da gözünü korkutanlar dışında, çoğu zaman arkadaşlarını sindiriyor ya da eleştiriyordu. Davranışını “insanlara bir şeyler bağırmaya” ya da onları “düzeltmeye” inandığını söyleyerek savunuyordu, sanki bir doğruluk meselesiymiş gibi. İnsanlara *söylemek* gerekiyordu. Ama bunu sertçe ve çoğu zaman etrafta başkaları varken yapıyordu. Aslında, bir dinleyici kitlesi olduğunda kendisini gerçekten kaptırabiliyordu. Böyle zamanların en kötüsünde, o bardak bardak kanları içen kız olarak imgesi gözümün önünde belirliyordu. Ona kafa tutarsanız, kendi dişlerinizi gösterirseniz ve karşılık olarak hırlarsanız geri çekileceğini birkaç kişi anladı.

Ama sinirini de yabancılardan çıkarıyordu. Philadelphia’ya gittiğimiz o zaman, otel görevlisiyle kavga etti. Adamın şaşkınlıkla dili sürçtü: “Bay Sontag...”

* (Fr.) Kederli, hüznü birisi. (ç.n.)

“Ben Bay Sontag değilim,” diye yapıştırdı cevabı. “Başını kaldırıp bana baksan bunu görürdün.”

David bu türden davranışın tamamen yeni olmamasına rağmen, kanserden beri çok daha kötüleştiğini açıkladı, görünüşe bakılırsa Susan böyle yüzleşmelere direnemediği noktaya gelmişti. Ama bu yüzleşmeler onu rahatlatırsa bile, onunla halkın içinde olmayı da zorlaştırabiliyordu. Zılgıtlarını gerçekten affedilmez bir şey yapmış insanlara ayırsa farklı olurdu, ama durum böyle değildi. Bir görevlinin ya da garsonun tek yapması gereken, ona hizmet etmek için çırpınmamak ya da dikkatsiz bir hata yapmaktı, Susan ağır hakarete uğramış gibi karşılık verirdi. O zaman hedefi sadece memnuniyetsizliğini ifade etmek değil, o kişiyi küçük düşürmek olurdu. “Biliyorum, muhtemelen bu iş için fazlasıyla iyi olduğunu düşünüyorsun...” diyerek söze başladılar.

Mazoşist *ve* sadistti.

Terapisti, Susan'ın kansere yakalandığında da “böylesine öfkeli” bir hâle bürünmüş olması gerektiğini ve evi kazara çıkan bir yangında hasar gördüğünde muhtemelen yine öfkelenildiğini ileri sürdüğünde, Susan'ın tepkisi hakiki bir şaşkınlıktı. “Dedim ki, mantıksız olmaz mıydı bu? Neye öfkelenmem bekleniyordu ki? Gidişata mı?” Ama sıradan servis elemanlarının onda uyandırdığı öfke de bir o kadar mantıksızdı. İçinde çok fazla nefret vardı. Bazı zamanlar merak etmeden duramıyordum, hiç tanımadığın birine bu kadar nefret beslemek nasıl mümkün olur? Bazen özel bir şey isterdi –örneğin, mönüdeki bir yemeğin yerine başka bir tanesi– ve alamayacağı söylendiğinde, “Heyecanlanma! Sadece sordum,” derdi. İnsanlara heyecanlanmamalarını söyleyip duruyor, bunu küçümseyerek, iğneleyen bir ses tonuyla yapıyordu.

Restoranlarda, davranışını büsbütün gözü kara buluyordum. Garsonun intikamı diye bir şeyi hiç mi duymamıştı?

King Caddesi'nde otururken sık sık gitmeye başladığı, SoHo'daki bir kafede, nihayet bir daha gelmemesi istendi.

Özür dilemeyi ne kadar sevdiğini sıkça dile getiriyordu. “Sonrasında her zaman kendimi harika hissederim.” Ama yap-

tığı çıkışlardan biri için özür dilediğini ya da pişman olduğunu belirttiğini hiç duymadım. İnsanları azarlamanın hakkı olduğunu ve çabuk parlamanın rahatsız edici bir zayıflık değil, güçlü yanlarından biri olduğunu düşünüyor gibiydi.

Canavar olduğunun düşünülmesi onu çileden çıkarıyordu, ama rakiplerden söz edildiğinde, o büyürken popüler olan bir deyişi aktarmak hoşuna gidiyordu: “Bir bebeği Joe Louis’le ringe çıkarmak gibi.” (Kendisi Joe Louis’di.)

Ama onun gibi davranan bir erkek muhtemelen uzun zaman önce, başka erkekler sayesinde, saygı konusunda bir-iki şey öğrenmiş olurdu diye düşünürdüm.

Onca tutkusuna, güzellik ve h zza duyduğu büyük iştaha, meşhur doyumsuzluğuna ve imrenilecek kadar zengin hayatının azalmayan temposuna rağmen, ciddi şekilde hoşnutsuz biriydi; çok seyahat etmenin bile  are olmayacağı bir huzursuzluktu ondaki.  nk r edilemez başarılarına, onca zor kazanılmış onur ve hak edilmiş övgüye rağmen, başarısızlık hissi matem elbisesi gibi üzerine yaпіımiřtı.  lk zamanlarda, bu durum tamamen kurmaca yapıtlarının nasıl karşılandığıyla ilgiliydi. İnsanların kurmaca yazmak onun sonradan aklına gelmiş gibi davranmaları her zaman canını sıkardı, oysa, *hey*, ilk kitabı bir romandı. O kitap daha bitmeden birinci sınıf bir yayıncı tarafından kapılmıştı; bir romancı olarak, doğru yolda olduğunu düşünmek için her türlü nedeni vardı. Deneme yazmak için üstün bir yeteneği olması sayesinde işler yolunda gidecekti, hem de çılgınca; ama o başarı hayallerinin cevabı değildi.

Susan'la tanıştığım sırada, iki romanı öyle unutulmuştu ki hayranlarının çoğu bile onların varlığından habersizdi. Ben bile *Yoruma Karşı*'nın ilk kitabı olduğunu sanıyordum (yaygın ve kalıcı olan bu yanlış inanç, daha geçenlerde kendi yayıncısı tarafından, Susan'ın ölümünden sonra çıkan iki kitabın yazar özgeçmişlerinde tekrarlandı).

Bir başka romanı bitirmeyi becerene kadar yirmi beş yıl geçecekti (gerçi birçoğuna başladı), ama kısa öyküler yazmayı hiç bırakmadı. Öykülerinin çoğu yayımlanacak olsa da bazılarının iyi taraflarından çok, onun ismi yüzünden kabul gördüğünden şüphelenmemek zordu. Zira bir öyküsü çıktığında aldığı tepki, bir deneme yayımladığında almaya alışkın olduğu sıcak övgüye hiç benzemiyordu. (Film yapımına döndüğünde ise aldığı tepki daha da soğuk olacaktı.)

Yapıtlarını beğendiği ve desteklediği kurmaca yazarlarının, karşılığında onun yapıtlarını beğenmemeleri onu yaralıyordu. Aslında, kurmaca yapıtlarının güçlü destekçileri yok gibiydi, arkadaşları arasında bile. Bu kadar ustalıkla (bazılarının gözünde, belki de başka herkesten daha iyi) yaptığı şeye yoğunlaşmasının daha yerinde olacağını duymaya alıştı. Bu da onu kendi destekçisi olma konumuna getirdi (daha doğrusu, bu konuma kendi kendini getirdi). Yazdığı kurmaca yapıtları savunup duruyor, onlara dikkat çekmeye çalışıyor, onları takdir etmeyen insanların gözüne sokuyordu. Sıkıntılı ve moral bozucu bir konum. Özel hayatında ve herkesin önünde, tekrar tekrar, başka herkesin ne dediğine bakmaksızın, tesadüfen denemeler yazan bir kurmaca yazarı olduğunda, tersi olmadığında ısrar ediyordu. Bunun hayatındaki en büyük hayal kırıklıklarından biri olduğuna kimsenin inandığı yoktu. Ama o vazgeçmiyordu. Tekrar söylemek gerekirse, başka insanların size olan davranışlarının büyük bir kısmının kendi kontrolünüzde olduğuna inanıyordu. Her şeyden önce bir kurmaca yazarıymış gibi davranmayı sürdürürse, insanlar da ona öyle davranmaya başlayacaklardı.

Okuma etkinliklerinin birçoğunun kötü gitmesinin bir nedeni de bu hırçnıktı. Dinleyici kitlesi kandırıldığını hissediyor ve bunu belli ediyordu. Bazı vakalarda, insanlar Susan'ın bir deneme kitabından okuyacağı ya da belirli bir konuda konuşma yapacağı söylendiği için gelmişlerdi. Sonra, ansızın, ortaya bir hikâye çıkarırdı. Hikâyeleri uzun sürmeye meyilliydi. Dinleyicilerinin memnuniyetsizliğinin farkındaydı –ister istemez farkındaydı–

tabii. Öyleyse bunu nasıl yapabildiği –hem de tekrar tekrar yapabildiği– onun hakkında benim için gizemini koruyan birçok şeyden biriydi. Anlamsız geliyordu. Bu senin eserin: Onları güldüremiyorsan ya da gözyaşlarına boğamıyorsan bile, neden sinirlendirmek isteyesin ki?

Büyük değişiklikler olacaktı. *The New Yorker* onun öykülerini yayımlamaya başladı, AIDS krizi hakkındaki 1986 tarihli çok övgü alan öyküsü “Böyle Yaşıyoruz Artık” dahil; *Yüzyılım En İyi Amerikan Kısa Öyküleri*’nin (1999) editörü olarak John Updike seçecekti bunu. *Yanardağ Sevdalısı* hem çok sattı hem de büyük bir eleştirel başarıya imza attı. *Amerika’da*, kurmaca dalında Ulusal Kitap Ödülü’nü kazandı. İnsanlar gözlerine inanamadılar. Ulusal Kitap Ödülleri töreninden sonra, ağlamasını durduramadığını duydum.

Kendisinden şaka yollu –pek de şaka yollu değil– sonradan açılan Arap atı diye söz etmeye başladı. Ama sonunda, gayet iyi bildiği gibi, edebî şöhreti ağırlıklı olarak en iyi denemelerine dayanmaya devam etti, onlar da uzun zaman önce yazılmıştı.

Keşke beklemeseydi; keşke kalbinin sesini daha önce dinleseydi. Yaşlandıkça, çok daha büyük bir parçasını eleştiriden çok sanata adamadığı için pişman oldu; tıpkı onu hayır işlerine çok zaman harcamaya iten güçlü ahlaki yükümlülük anlayışından pişman olduğu gibi. Daha çok sanatçı ve daha az eleştirmen, daha çok yazar ve daha az eylemci; böyle yaşaması gerekirdi. Seyahat takıntısının onu yazmaktan fazlasıyla koparmasına izin verdiğini de şimdi görüyordu.

Hayır, hayatının eserinden memnun değildi. Gençliğinde kendisine koyduğu hedeflere ulaşmayı başaramamıştı. Gerçek yücelik onu sıyrıp geçmişti. Woolf’un Z’nin hayalini kurarken Q’da takılıp kalan Bay Ramsay’si gibiydi.

Ama hepsi onun hatası değildi. “On yıl kaybettim,” derdi. İlk eserinin basılmasından önceki on yıldan söz ediyordu. Evlilik ve annelik olmasaydı, daha önce yapıt yayımlardı tabii. (Bu biraz kafa karıştırıcı, zira o dönem David çoğunlukla onun bakımında

değilmiş ve Susan zamanının önemli bir bölümünü tek başına geçir-miş.) Ama aynı zamanda belirli bir kitaptan söz ediyordu, *Freud: Ahlakçının Zihni*, Philip Rieff'in 1959'da yayımlanan ilk kitabı. Susan'ın ismi kapakta yer almasa da tam bir ortak yazar olduğunu her zaman söylüyordu. Aslında, bazen daha da ileri giderek bütün kitabı kendisinin yazdığını iddia ediyordu, "her bir kelimesini" Bunu onun abartılarından bir başkası olarak kabul ettim.

(Bu abartma alışkanlığı onun hakkında yazarlara da bulaş-mış görünüyor. Mükemmel Fransızca konuştuğu için, "birden çok" dil bildiği ve Mann'la Benjamin'i özgün dilinde okuduğu söyleniyordu, oysa aslında Almanca bilmiyordu. Gerçekten de yabancı dil birçok büyük tutkusundan biri değildi ve Fransa'da bu kadar çok yaşamamış olsaydı muhtemelen Fransızca bile ko-nuşmayacağını her zaman söylüyordu. Sinemaya gitmeyi çok sevdiği için, "neredeyse haftanın her günü" filmlere gittiği ve her zaman önde oturmaya çalıştığı için, her zaman tam olarak "üçüncü sıranın ortasında" oturduğu söyleniyordu; yılın filmlere gittiği yüzlerce gününde, Susan'ın en sevdiği koltuk çoktan ka-pılmış olamazdı sanki. Üniversiteye on altısında değil on beşinde başladığı söyleniyordu, o dönemdeki gerçek yaşı ise on altıydı. Bu ve bunun gibi şeyler.)

O "kayıp on yıla," Philip'ten boşanıp David'le New York'a taşındığı ve nafakayla çocuk yardımını reddedip kendisine ve David'e —çoğunlukla öğretmenlik yaparak— tek başına bakmak zorunda kaldığı dönemi de katmak istiyordu şüphesiz. (Oysa, as-lında, *Rüyalarının Esiri*'ni tam da bu sırada yazdı.) Kendi deyimiyle, bir "hapis cezası" —çocukluğu— çektikten sonra iki tane daha çekmeye zorlanmıştı: Philip'le evliliği ve David'in çocukluğu.

İlk kitabı çıktıktan bir yıl sonra, *Partisan Review*'da "'Camp' üze-rine Notlar"ın yayımlanmasıyla ismini duyurdu. Bir yıl kadar daha geçtikten sonra, dünyaca tanınmış biriydi. Otuzlarına yeni basmış bir kadın için fena değil. Yine de ona göre bu, utanç nedeniydi! Sonuç olarak, lisans eğitimini on sekizinde tamamlamıştı. İlk roma-nınızı otuz yaşında yayımlamak sizi pek de aylak yapmaz, ama erken

gelişmiş gözüyle de bakılmazsınız. Kendisini erken gelişmiş olarak görme fikrine çok bağlıydı. Ne zaman edebî ya da entelektüel açıdan harika bir çocukla ilgili olarak, onun rekabetçi ruhunu uyandıran bir dedikodu yapılsa, kayıp on yılı gündeme getirme eğilimindeydi. Edebiyat sahnesine daha erken çıkabilmiş olsaydı, gerçek bir deha sayılmış ve daha büyük bir sükse yaratmış olurdu. Bu konuda hep kırılgan kalıp kalmadığını bilmiyorum, ama onu tanıdığımda kendisini aldatılmış hissettiği belliydi.

“Yirmi beş yaşındayım ve *hiçbir şey* başarmadım,” diye hayıflanıldığımda, kalbini kırdığımı söyledi bana.

Başka bakımlardan da aldatılmış hissediyordu. Şöhret başka, para başkaydı. Hayatının büyük bölümünde, yapıtlarının adil bir şekilde ödüllendirilmediğini düşündü. Ellili yaşlarına kadar gerçek anlamda maddi güvencesi yoktu. Yine de yapıtlarıyla para kazanan bir sürü başka yazar ve sanatçı vardı, kendi çevresindekiilerin birçoğu da dahil. Belki de dostları ve tanıdıklarının bu kadar çoğunun zengin olması, onun da çoğu zaman süper zenginlerin arkadaş ortamına sivrulması ideal değildi. Bazen, ondan çok daha fazla şeye sahip insanlarla çevrili gibi görünüyordu: Kendi daireleri olan insanlar (o zamanlar şimdikinden çok daha nadir bir durum), hizmetçileri olan insanlar, başyapıtlar biriktiren insanlar, seyahat ettiklerinde her zaman birinci sınıfta giden insanlar. Pek az istisnaıyla, bu insanların kültür ve topluma onun yaptığı türden değerli katkıyı sağladıklarını iddia edememeleri onu sinir ediyordu. Bir temsilciyle sözleşme imzalamasından hemen önceki dönemde, kirayı ödeme konusunda endişelendiğinde –340 numarada ödediğinin dört beş katını veriyordu artık– dert yandığı doğuştan zengin arkadaşlarından biri, şehirdışına taşınmayı düşünmesini önererek onu çileden çıkardı. Bu dönemde ona bir MacArthur Bursu verilmiş olsaydı (nihayet 1990’da verileceği gibi) büyük faydası olurdu. Ama yıllar geçtikçe kendisinin göz ardı edildiğini görüyordu: Dokuz yıllık acı hüsrana.

Yaşlandıkça, sırf para için bir şeyler yapması gerektiğini kabul etmek onun için giderek zorlaştı. Daha önce, temsilcileri olan yazarlara, büyük tanıtım turlarına çıkan, kitaplarının tam olarak kaç kopya sattığını bilen ve avanslarının büyüklüğüyle kaba bir biçimde ilgilenerek onu tiksindiren yazarlara tepeden bakmıştı; tıpkı daha önce ciddi bir yazarın maddi ödeneklere ve aptal ödüllere tenezzül etmeyeceğine inandığı gibi. Beckett...

Ama şimdi görüyordu ki, kendisi parayla biraz daha fazla ilgilenmiş olsaydı, bitmek bilmez parça başı işlerden ve zamanının çoğunu alan bir sürü görevle boy göstermeden kurtulmuş olabilirdi. Bu da başka bir pişmanlık hâline geldi. Farklı bir tutum ve doğru temsilciyle onun da milyoner olabileceğini ona söyleyip duranların tavsiyesine daha önce kulak vermeliydi.

Başka başarısızlıklar da onu yıprattı. Eski sevgilileriyle –bazı durumlarda onlarca yıl– arkadaş kalmayı başarması onun için bir nimetti ve onu çok iyi yansıtıyordu bence. Ama aşk hayatı konusunda tesellisi yoktu. Bir de David’le olan ilişkisi vardı, ondan her zaman “tek ailem” olarak söz etmeyi sürdürdü. Onca zamanı kavgalı geçirmiş olmaları, birçok gergin, düşmanca ve mesafeli dönem yaşanmış olması ona nasıl da azap veriyordu.

Bir keresinde ikimiz birlikteyken ve bana içini dökerken, hatırlıyorum da, tesadüfen kulak misafiri olan herhangi birinin kendine şöyle söyleyeceğini düşünmüştüm: İşte zavallı, hüznü bir insan: Yalnız, sevilmemiş ve yanlış anlaşılmış. Hatırlıyorum da, aslında bu insanın her zaman onu önemseyen, onurlandıran ve sayan büyük bir kalabalıkla ve sürekli ona yardım eden daha küçük bir kalabalıkla çevrili olduğunu, o kalabalığın içinde de ne olursa olsun her zaman onun yanında olacak sadık bir grup bulunduğunu; eğer istemezse, hayatının bir gününü bile tek başına geçirmek zorunda kalmayacağını, o dinleyicinin asla tahmin edemeyeceğini düşünmüştüm.

Susan’la hiç karşılaşmamış insanlar bile, kanser tedavisi için gerekli tıbbi masrafların karşılanmasına yardımcı olmak amacıyla çekler yolluyorlardı.

Telefondayız, güya randevulaşmaya çalışıyoruz. Huysuzlanıyor, sabırsızlanıyor. “Ne?” diyorum. “Bir araya gelmek istemiyor musun yani?” Derin bir iç çekiş. “Tabii ki istiyorum. Ama böyle değil. Çay buluşması ayarlayan iki sosyetik hanım gibi değil. Biz eskiden birlikte yaşıyorduk!” (Çevirisi: Aradım, çünkü şimdi yanımda birine ihtiyacım var. Kahrolası gelecek salıdan söz etme bana. Şimdi gel, birine ŞİMDİ ihtiyacım var.”)

Başka bir sefer, bir sorunu olduğu için arıyor, geçenlerde dairelerinde çıkan yangınla ilgili bir şey. Karşılıklı kısa, belli belirsiz kelimelere dökülmüş bir konuşmadan sonra, “Uğrayıp yardım etmemi ister misin?” diyorum. “Evet, tabii, ama anlamıyor musun? Senden yardım *istemek bana* düşmez, bir arkadaş olarak *teklif etmek sana* düşer.” (Teklif etmesine ettim, ama yeterince çabuk değil.) Bir asistan tutmaya karar vermiş ve tavsiyemi istiyor. İkimizin de tanıdığı genç bir kadını önerdiğimde, küplere biniyor: “Çoluk çocuk istemem! Daktilocu aramıyorum! Beni tanıyan, yapıtlarımı ve önemsedığım şeyleri bilen birine ihtiyacım var. Aman, unut gitsin. Belli ki benim durumumda olmanın ne anlama geldiği hakkında hiçbir fikrin yok. İlişki kuramadığın, çünkü sahip olmadığın ve *hiçbir zaman olmayacağın* bir sorun bu.”

Barut gibiydi. Öfkeliydi. Dünyaya kızgındı. Birinin canını yakmak isteyen bir Joe Louis.

Bu şekilde de annemi hatırlatıyordu bana: Başkalarının, onunla kazanamazsınız, dediği türden bir insandı.

Ama, dürüst olmak gerekirse, çoğu zaman Susan'ın yanında aptalı oynadım ve onu deli edebilecek bir şey varsa, o da buydu.

Bu kitabı yazarken iki kez onu rüyamda gördüm. İlk rüyada, baledeydik. Verilen arada karşılaştık. Hastalanmıştı. Saçı kısa, zayıf, kuru, kızıldı. “Ee,” diye sordu, “içeri sızdın mı?” Bale topluluğunu kastediyordu. “Örneğin,” dedi, “şu dansçının boyu kaç?” Söyledim. “Hayır hayır,” dedi. “En az altı metre.” Ona bunun imkânsız olduğunu söyledim. Hiçbir dansçı altı metre boyunda değildir. Bunun üzerine telaşlandı ve şöyle dedi: “Sana nasıl güvenebilirim?”

İkinci rüyada, evinde tek başıma kalıyordum. O yoktu, ben de onun için eve göz kulak olmayı kabul etmiştim. Ben oradayken, iki yabancı, Pat ve Mike Tribe adında bir çift geldi. Evi devralmaya gelmişlerdi. Kibar ama kararlıydılar ve gayret etsem de onları durduramadım.

Bana nasıl güvenebilirdi? Doğru düzgün içeri sızmayı bilmiyordum ve evinin Tribe'lar* tarafından istila edilmesine izin verdim.

* *Tribe*, İngilizcede “kabile” anlamına gelir. (ç.n.)

Nasıl ki ilk zamanlarda, erken geliştiği yıllarda, bir grup içinde en genç olmaya alıştıysa, sonraki yıllarında tersi oldu. Bunun nedeni, yaşlandıkça ondan daha genç, sıklıkla çok daha genç insanlarla arkadaş olmayı ve sosyalleşmeyi tercih etmesiydi. Bir nedeni de genellikle gençlerle ilişkili yerlere gitmek ve şeyler yapmak istemesiydi. Bir odadaki en yaşlı insan olmak onu çekingen yapmıyordu; bunun onu –muhtemelen çoğu insanda olacağı gibi– yaşlı hissettirdiği bile belli olmuyordu. Yaşı yüzünden herhangi bir yere yabancı olabileceği fikrini bir türlü anlayamıyordu, fazlalık olabileceği fikrini de öyle.

Ağustos 1978’de Madison Square Garden’daki Bruce Springsteen konserinde kendimi ne kadar yabancı hissettiğimi hatırlıyorum: Tüm o haykıran, kahredici bir şekilde genç görünen çocukların arasında yirmi yedi yaşında biri. Susan’ın bana ne kadar tuhaf göründüğünü de hatırlıyorum, görüş alanındaki açık ara en yaşlı insan, dağınık kıvr saçları hiç o kadar parlak olmamıştı, bakışları kesinlikle üzerinde topluyordu. Ama kendisi bunların herhangi birini fark ettiyse bile işaret vermedi. Tekrar söylemek gerekirse, bence davranışının tamamen, ondan çalındığını düşündüğü bir gençliği telafi etmeye çok kararlı olmasıyla ilgiliydi.

*Her şeye hevesliydi. Her şeyi yapmalıydı. Ama öyle zamanlar vardı ki (o Springsteen konserinde olduğu gibi) coşkusu zorlama görünüyordu. Çoğu zaman, gerçekte hissettiğinin on katını hissediyor olmak isteyen birisi gibi geliyordu bana. On kat daha mutlu, on kat daha üzgün ya da dikkatini çeken her ne ise onun tarafından on kat daha uyarılmış. (Bunca filmi ve gösteriyi böylesine şaşırtıcı sayıda izleme —ona keyif veren her deneyimi tekrarlama— açlığının kökeninde, en azından kısmen bu olabilir miydi? *Asla yetmez*: Yaşamak için ne kadar acımasız bir ahlak anlayışı.)*

Öyle zamanlar da vardı ki, en büyük erdemi gözüyle baktığı takıntılı merakı, röntgenciliğe daha yakın görünüyordu, ki bu da bir erdem değildi.

Öylesine New York'tu ki. Aynı zamanda, yüreklendirmesiyle, enerjisi ve hırsıyla, zorluklar karşısında kendine güvenen, ne olursa olsun üstesinden gelen mizacıyla, çocuksu yaradılışıyla — istisnailiğine ve kendi iradesinin gücüne, kendi kendini yaratma ve yeniden doğma olasılığına, sonsuz yeni fırsat ve hepsine sahip olma olasılığına olan inancıyla— tanıdığım en Amerikalı insandı.

“İşte buradayız,” diyor, Joseph’in yanına sokularak. “Daha orta yaşlı değiliz ve en öldürücü iki hastalığa yakalanmadık.”

Söz dönüp dolaşıp *Umuda Karşı Umut*’a geliyor; Nadejda Mandelştam, Stalin yönetimi altındaki hayata dair anı kitabında, o cehennemi, normal aile hayatının acı ve ıstırapıyla karşılaştırır: “Böyle sıradan kalp kırıklıkları için neler vermezdik ki!” Etkilenmeyen Joseph omuz silkiyor. “Güven bana, onlardan da bolca yaşadı.” Düşüncelere daldığı bir duraklamadan sonra: “Bilirsin, sonunda, hayatta başına gelenlerin hiçbirinin önemi yoktur. İstirabın. Mutluluğun ya da mutsuzluğun. Hastalığın. Hapishanenin. Hiçbir şeyin.” İşte buna Avrupalı denir.

Fiziksel yanı ağır basan, dokunmayı ve dokunulmayı seven, konuşkan, içini döken ve açılması kolay insanları seviyordu; bazen Yahudice dediği bir varoluş biçimiydi bu. Sevgi sözcüklerini seviyordu; kendisi de çoğu zaman “hayatım” ve “canım” derdi. Başka insanları yüzlerine karşı eleştirdiği kadar, iltifat etmeye de hazırdı. İnsanları sürekli pohpohluyor ve övüyordu. Bir insan gülümseyerek ya da kızarak hazır beklerken, Susan ona olan hayranlığını abartılı bir şekilde –tesadüfen ortalık kalabalıkça yüksek sesle– dile getirirdi. Sizi ünlü birine tanıtırken, “Siz ikiniz tanışmış mıydınız?” diyerek gururunuzu okşardı.

Sizi dengi olarak görmeyebilirdi –pek az insanı dengi olarak görüyordu– ama hayat hikâyenizi dinlemek istemediği anlamına gelmiyordu bu. Her zaman ilgi odağı olması gerekmiyordu. Konuşmayı çok seviyordu, ama başkalarını konuşturmayı da çok seviyordu, ne kadar içten o kadar iyi. Dediğine göre, birisinin daha önce başka hiç kimseye söylemediğini iddia ettiği bir şeyi ona söylediği epey sık oluyordu. Patavatsız olmakla, sır tutmakta iyi olmamakla ve kendisinin de itiraf ettiği gibi, başkalarının güvenine ihanet etmemeyi becerememekle tanındığı düşünülürse, ilginç bir durumdu bu.

Bir geziye çıkmadan önceki son birkaç dakikayı, henüz okumadığı, yanına alacağı bir kitabı raflarda aramakla geçirmekten oluşan –birçoğumuz tarafından, yaptığı başka pek çok şey gibi, taklit edilen– o küçük ritüel...

O kadar çok seyahat ediyordu ki, gittiğim her yere benden önce gitmiş oluyordu.

David onu Paris'te defnettirdi. Beckett'la aynı mezarlığa.

Onu bir kez sarhoş gördüm. Kazaydı. Film Forum'a gitmeden önce aşağı Altıncı Caddedeki küçük bir restoranın barında buluşmayı kararlaştırmıştık. Benimle buluşmadan hemen önce gitmesi gereken bir etkinlik vardı ve orada, alışkanlığına aykırı olarak, bir içki içmişti: Margarita. Bara zaten çakırkeyf geldi. Sonra bir margarita daha aldı, çok hızlı içti; sinemaya giderken ona destek olmak zorunda kaldım. Sarhoş olduğunu anlamayacak kadar sarhoş olduğundan emindim.

Tuhaf bir film idi; otobanın yapılışı hakkında bir Alman belgeseli. Neredeyse başlar başlamaz, Susan uyuyakaldı. Zaman zaman uyanıp bir dakika kadar seyrediyor, sonra yeniden içi geçiyordu. Önemi yok: Rüyasında kendi filmini gördü ve ışıklar yandığında bana dönüp şöyle dedi: “Müthişti, değil mi?”

Hâlâ Columbiada okuldayken, Edward Said'den çağdaş İngiliz edebiyatı dersi almıştım. Ne zaman adını ansam, Susan dalga geçerdi: "Abayı yakmışsın gibi geliyor." (Susan'la Said muhtemelen o zamana kadar tanışmış olsalar da henüz arkadaş olmamışlardı.) Bunda gerçeklik payı vardı. Bir sürü öğrenci parlak, yakışıklı genç Profesör Said'e vurulmuştu.

Sonra, nasıl olduysa –ayrıntıları hatırlayamıyorum, onlarla hiçbir ilgim olmadığı dışında– Profesör Said ziyarete geldi!

O gün neler olduğunu hiçbir zaman anlamamışımdır. Dördümüzün oturma odasında olduğunu hatırlıyorum, sadece bir tane rahat koltuk vardı. Said'in paltosunu çıkarmadan o koltukta oturduğunu hatırlıyorum, yanındaki şemsiyeyi de koltuğun yanına, yere koydu. Onca zaman, şemsiyeyi eline almak için aşağı uzanıp durdu ve sonra hemen yine yere koydu.

Benim hiçbir şey söylemediğimi, David'in hiçbir şey söylemediğini ve Susan onu işin içine katmak için elinden geleni yapsa da Said'in de pek bir şey söylemediğini hatırlıyorum. Paltosuyla oturdu, gergin gergin şemsiyeyle oynadı ve pek bir şey söylemedi, bir şey söylediği zaman da mırıldanmakla yetindi. Rahat koltukta oturdu, bütün dairedaki tek rahat koltukta; sanki çiviler üzerinde oturuyormuş gibi rahatsız görünüyor, şemsiyeyi

eline alıp tekrar yere koyuyor, Susan'ın her dediğine başını sallıyordu, ama belli ki gerçekten dinlemeyecek kadar kafası karışık-tı. Konuşulanlardan tek anımsayabildiğim, yıllar önce Susan'ın da ders verdiği Columbia'daki fakültede hâlâ kimlerin olduğu ve olmadığıydı. Ziyaretin tamamı, uzun sürmese de eziyet vericiydi ve Said'in gitmesi çok rahatlatıcı oldu.

O gittikten sonra, Susan gelip beni buldu. "İyi misin?" Omuz silktim. "Bak," dedi, "bunun nereden çıktığı hakkında hiçbir fikrim yok, ama neler hissettiğini biliyorum ve üzgünüm." Neden söz ediyordu? "Birine hayranlık duymanın, sonra da onu kör ışıktaki görmenin neye benzediğini biliyorum. Ne kadar acı geldiğini biliyorum."

Bir süre sigara içip konuşarak birlikte oturduk. Eskiden böyle sigara içip konuşarak saatler geçirirdik. Bana göre akıl ermez bir şeydi: Tanıdığım en yoğun, en üretken insanın nasıl oluyorsa her zaman uzun bir sohbete vakti vardı.

"Ama olan bu," dedi. "Buna hazırlıklı olman gerek." Onun başına çok geldiğini söyledi. Yazarlar ve sanatçılarla tanışmaya bir başladı mı, tekrar tekrar olmuş. "Bu insanlarla tanıştığım için çok heyecanlanırdım... Kahramanlarım! İdollerim!"

Tekrar tekrar yüzüstü bırakıldığını, hatta ihanete uğradığını hissedermiş. O kadar hayal kırıklığına uğrarmış ki sonunda onlarla tanıştığına pişman olurmuş, çünkü artık onları ya da yapıtlarını taparcasına sevmemiş, en azından aynı katıksız biçimde değil.

En sevdiği kitaplardan biri Balzac'ın *Sönmüş Hayaller*'iydi, hemen okumam gerektiği konusunda ısrar etti.

En sevdiği filmlerden biri *Tokyo Hikâyesi*'ydi. "Yılda bir kez gidip seyretmeye çalışıyorum." (O günlerde Manhattanda yaşıyorsanız, yapılabilir bir şeydi bu.)

Ben sevmediğimde çok şaşırdı. (O ilk sefer, Ozu'nun başyapıtını fazla ağır bulduğumu söylemekten utanıyorum.)

"Peki, anlamadın mı? Ya annenin cenazesinden sonraki kısım?" Sonra en küçük kızla üvey kız arasında geçen bir konuşmayı aktardı. "Aman Tanrım!" Elleri boğazına yapıştı. "Bu seni *ağlatmadı* mı?"

Ona tam bir budala gibi görünmüş olmalıyım. Sırf onu korumak için yalan söylemeyi düşündüm. Ama sonra elini sallayıp şöyle dedi: “Aman, çok gençsin de ondan. Bundan yıllar sonra yeniden seyredeceksin ve o zaman anlayacaksın.” Kendinden emindi.

Aslına bakılırsa, yıllar almadı. Filmi yeniden seyretmeme de gerek kalmadı.

Kyoko: Hayat insanı hayal kırıklığına uğratmıyor mu?

Noriko: Evet, öyle.